ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ
ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ИНСТИТУТЫ

НАКИПБЕКОВ АМАНГЕЛЬДЫ УМИРХАНОВИЧ

Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауды тергеп-тексеру әдістемесі

7М12301-«Құқық қорғау қызметі» (бейінді бағыт, сондай-ақ қашықтан оқытуды қолдану арқылы) білім беру бағдарламасы бойынша ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі дәрежесін алуға жоба

Ғылыми жетекші:
жалпы заң пәндері
кафедрасының доценті
Р.А. Амерханов,
заң ғылымдарының кандидаты,
әділет кеңесшісі
_____

Қосшы қ, 2026 ж.

ТҮЙІНДЕМЕ

Магистрлік жоба сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексерудің ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Жұмыста ҚР ҚК 430-бабын саралау мәселелеріне, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы кезеңін ұйымдастыру ерекшеліктеріне, жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасына, сондай-ақ қазіргі заманғы жағдайлар мен құқық қорғау қызметін цифрландыру үрдістерін ескере отырып, тергеп-тексеру әдістемесін жетілдіруге ерекше назар аударылған. Зерттеу нәтижелері бойынша қолданыстағы заңнамаға өзгерістер енгізу жөнінде ұсыныстар әзірленіп, сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды анықтау, тергеп-тексеру және дәлелдеу тиімділігін арттыруға бағытталған әдістемелік ұсынымдар дайындалды.

Жұмыстың құрылымы кіріспеден, 4 бөлімшеден тұратын 2 бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер тізімінен және қосымшалардан тұрады.

РЕЗЮМЕ

Магистерский проект посвящен исследованию особенностей расследования уголовных правонарушений, связанных с неисполнением приговора суда, решения суда, иного судебного акта либо исполнительного документа. Особое внимание уделено вопросам квалификации ст. 430 УК РК, особенностям организации первоначального этапа досудебного расследования, проведению отдельных следственных действий, а также совершенствованию методики расследования. По результатам исследования разработаны предложения в законодательство, а также подготовлены методические рекомендации, направленные на повышение эффективности выявления, расследования и доказывания уголовных правонарушений, связанных с неисполнением судебных актов и исполнительных документов.

Структура работы состоит из введения, 2 разделов, включающих 4 подраздела, заключения, списка использованных источников и приложений.

SUMMARY

The master's project is devoted to the study of the specific features of investigating criminal offenses related to the non-execution of a court judgment, court decision, other judicial act, or enforcement document. Particular attention is paid to the legal qualification of offenses under Article 430 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the organization of the initial stage of the pre-trial investigation, the conduct of individual investigative actions, and the improvement of investigation methodology. Based on the results of the study, proposals for improving

the legislation have been developed, along with methodological recommendations aimed at enhancing the effectiveness of the detection, investigation, and proof of criminal offenses related to the non-execution of judicial acts and enforcement documents.

The structure of the project consists of an introduction, two chapters comprising four sections, a conclusion, a list of references, and appendices.

МАЗМҰНЫ

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....5

КІРІСПЕ.....6

1 СОТ ҮКІМІН, СОТ ШЕШІМІН НЕМЕСЕ ӨЗГЕ ДЕ СОТ АКТІСІН НЕ АТҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЖАТТЫ ОРЫНДАМАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы.....10

1.2 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың криминалистикалық сипаттамасы.....21

2 СОТ ҮКІМІН, СОТ ШЕШІМІН НЕМЕСЕ ӨЗГЕ ДЕ СОТ АКТІСІН НЕ АТҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЖАТТЫ ОРЫНДАМАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ҰЙЫМДЫҚ-ТАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

2.1 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы кезеңін ұйымдастыру ерекшеліктері.....29

2.2 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу кезінде жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу ерекшеліктері.....31

ҚОРЫТЫНДЫ.....43

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....45

ҚОСЫМША.....48

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

б.	– бөлім
ж.	– жыл
ҚР	– Қазақстан Республикасы
ҚР ІІМ	– Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі
ҚР ҚК	– Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі
ҚР ҚПК	– Қылмыстық процестік кодекс
ҚСжАЕАЖК	– Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитет
ІІМ	– Ішкі істер министрлігі
ІІО	– Ішкі Істер органдары

КІРІСПЕ

Жүргізілетін зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сотта қорғауға құқығы бар. Осы конституциялық норма өз құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін сотқа жүгіну құқығын ғана емес, егер борышкер сот шешімімен белгіленген өз міндеттемелерін ерікті түрде орындаса, сот шешімінің мәжбүрлеп орындалуын талап ету құқығын да көздейді [1].

Заңды күшіне енген сот актілерін орындау сот жүйесінің тиімділігін қамтамасыз ететін, мемлекеттік биліктің сот тармағының функцияларын орындайтын маңызды мемлекеттік функциялардың бірі болып табылады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта сот төрелігін қамтамасыз ету бойынша барлық міндеттер шешілген жоқ деп айтуға болады. Олардың ішіндегі ең өзектілігі - сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау мәселесімен байланысты сот билігі беделінің проблемасы.

Бұл әрекеттердің қоғамдық қауіптілігі осы қылмысты жасайтын адамдардың басты мақсаттарының бірі сот төрелігін жүзеге асыруға және заңда белгіленген жаза мақсаттарына қол жеткізуге кедергі жасау болып табылатындығына байланысты.

Бұл әрекеттің ерекшелігі-статистикалық мәліметтер мен құқық қолдану практикасын талдаумен расталатын анықтау мен тергеудің күрделілігі.

Мәселен, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті мен Жоғарғы Соттың деректері бойынша жыл сайын сот шешімінің орындалмау фактілерінің едәуір саны тіркеледі, ал іс жүзінде қылмыстық жауаптылыққа тарту деңгейі салыстырмалы түрде төмен болып қалады.

Мысалы, 2024-2025 ж.ж. кезеңінде ҚР ҚК 430 - бабы бойынша 126 қылмыс тіркелді, оның тек 3% - ы сотқа жіберілді, оңалту негіздері бойынша-95%, ақталмайтын негіздер бойынша-2% қылмыстық істер тоқтатылды [2].

Іс-әрекеттің осы түрін анықтау және тергеу кезінде туындайтын негізгі проблемалар ҚР ҚК 430-бабының заңнамалық регламентіндегі белгілі бір олқылықтар мен осы қылмыстық-құқықтық норманың белгілерін түсіндірудегі қиындықтар болып табылады.

Атап айтқанда, «орындамау» ұғымы салыстырмалы түрде кең тұжырымдалған және әртүрлі түсіндіруге мүмкіндік береді. Объективті жағдайлардан туындаған жалтару мен орындауды кешіктіру критерийлері анықталмаған.

ҚР ҚПК-де орындалмау фактілерін тіркеу кезінде іс жүргізу іс-қимылдарының алгоритмін, құжаттарды мемлекеттік органдардан алу тәртібін қамтамасыз ететін нормалар өзектендірілмеген [3].

Бұдан басқа, қаралып отырған қылмыстың субъективті тарапының бар екендігін куәландыратын фактіні анықтаған кезде борышкердің табысы туралы

бухгалтериядан анықтама негізге алынады және оның негізінде сот шешімін орындау мүмкіндігінің бар екендігі туралы қорытынды жасалады. Бұл ретте борышкердің қажетті шығыстары есепке алынбайды, бұл ақпараттың дұрыс дәлелдемелік мәнін куәландырады және істің мән-жайын анықтауға ықпал етпейді.

Сондай-ақ, қазіргі тенденциялар құқық қолдану процестерін цифрландыру, сот шешімдерін орындауға қатысатын органдардың құқықтық мәртебесінің күрделенуі сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін орындамау фактілерін анықтауға, тергеуге және дәлелдеуге криминалистикалық тәсілдерді жаңартуды талап етеді.

Тақырыптың өзектілігі сот шешімдерін орындау сатысында: жалтаруды уақтылы анықтаудан бастап мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар және өзге де субъектілер тарапынан жүйелі бұзушылықтарға ден қоюға дейін тиімді прокурорлық қадағалауды қамтамасыз ету қажеттілігімен күшейтіледі.

Осылайша, ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды тергеудің ғылыми негізделген әдістемесін әзірлеу криминалистика теориясы мен қылмыстық процесс үшін де, құқық қорғау органдарының — ең алдымен сотқа дейінгі тергеу, прокуратура және сот органдарының практикасы үшін де маңызды болып табылады.

Шешілетін практикалық міндеттің қазіргі уақыттағы жағдайы. Соттың сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау, оның ішінде әдістемелерді Э. М. Агджаев, С. Г. Байтеленова, Е. Н. Бегалиев, А. К. Бекишев, И. Ш. Борчашвили, С. А. Денисова, Б.Н. Искакова, А.В. Качмазова, Ю. А. Кузьмин, Ю. И. Кулешова, А. Е. Марков, С. М. Рахметов, А. Н. Савинов, Г. П. Кулешова, Э. С. Иванов, А. В. Мухин және т. б. ғалымдар өз жұмыстарында қарастырды.

Алайда, сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау мәселелеріне арналған көптеген жарияланымдарға қарамастан, бұл мәселе тергеу әдістемесі аясында жеткілікті түрде зерттелмеген.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасында болып жатқан заңнамалық өзгерістерді ескере отырып, құқық қолдану процестерін цифрландыру ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды тергеу әдістемесін зерделеу мен түсінудің жаңа тәсілдеріне қажеттілік туындайды.

Зерттеу мақсаты. Магистрлік жобаны зерттеудің мақсаты сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың қылмыстық-құқықтық, қылмыстық-процессуалдық және криминалистикалық аспектілерін талдау және осының негізінде қазіргі жағдайлар мен құқық қорғау органдарының тәжірибесін ескере отырып, оларды тергеп-тексеру әдістемесін әзірлеу.

Осы мақсатқа сүйене отырып, келесі зерттеу міндеттерін шешу қажет:

- сот шешімдері мен атқару құжаттарын орындамаудың қылмыстық-құқықтық сипатын зерттеу;

- сот тәжірибесін талдау және қылмысты дәрежелеуге қатысты мәселелерді анықтау;

- сот шешімдері мен атқару құжаттарын орындамаудың криминалистикалық сипаттамасын зерттеу;

- типтік тергеу жағдайларын және оларды тергеп-тексерудің әртүрлі кезеңдерінде шешудің тактикалық ерекшеліктерін анықтау;

- сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстарды тергеп-тексерудің, қазіргі заманғы жағдайлар мен құқық қорғау органдарының тәжірибесін ескеретін, кешенді әдістемесін әзірлеп ұсыну.

Магистрлік жобаны зерттеудің объектісі сотқа дейінгі тергеу органдарының сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау фактілерін анықтау, құжаттау және дәлелдеу жөніндегі қызметі процесінде туындайтын қоғамдық қатынастар болып табылады.

Жобаның пәні аталған объектінің жекелеген элементтері болып табылады, атап айтқанда: ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды анықтау, тергеу және құжаттаудың криминалистикалық ерекшеліктері; сот актілерін орындаудан жалтару тетіктері және оларды жасыру тәсілдері; кінәлі орындамау фактісі мен нысанын анықтауға бағытталған дәлелдемелер мен іс жүргізу әрекеттерінің жиынтығы; осы санаттағы қылмыстарды анықтау, тергеу, жолын кесу және дәлелдеу; сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілікті нормативтік-құқықтық реттеу; осы қылмысты тергеудің криминалистикалық әдістемесі — оның құрылымы, кезеңдері, элементтері және тактикалық әдістері.

Зерттеу жүргізудің әдіснамалық негіздерін жалпы ғылыми (талдау, синтез, аналогия), жеке ғылыми (тарихи, статистикалық, әлеуметтанулық) және арнайы таным (салыстырмалы құқықтық және ресми құқықтық) әдістерінің жиынтығы құрайды.

Магистрлік жобаның нормативтік базасы ҚР Конституциясы, ҚР Қылмыстық және Қылмыстық-процестік кодекстері, сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау фактілерін тергеу әдістемесі саласындағы құқықтық қатынастарды реттейтін өзге де нормативтік құқықтық актілерді, ведомстволық ұйымдық-өкімдік құжаттарды, сондай-ақ бірқатар шет елдер заңнамасының ережелерін талдау қажет.

Зерттеу барысында жалпы ғылыми әдістер – талдау, синтез, индукция, дедукция, жалпылау және жүйелік тәсіл, сондай-ақ салыстырмалы-құқықтық талдауды, ресми-құқықтық және функционалдық тәсілдерді қоса алғанда, жеке ғылыми әдістер пайдаланылатын болады.

Ғылыми жаңалықтың негіздемесі. Ғылыми жаңалық сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау туралы істердегі себептік байланыс теориясын кеңейту, жаңа тиімді процессуалдық механизмдер, дәлелдемелерді бекіту алгоритмі және сот үкімін,

сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау туралы істерді тергеуді жетілдіруге бағытталған нақты заңнамалық шаралар.

Практикалық ұсынымдар:

1. ҚР Жоғарғы Сотының «Сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы» Нормативтік қаулысының 1-1-тармағының үшінші абзацына мынадай редакцияда жазыла отырып, өзгерістер енгізу: «Сот актісін, атқарушылық құжатты орындаудың нақты мүмкіндігін растайтын мән-жайлар: жұмыс берушінің жалақысын төлемеуі, зейнетақы мен жәрдемақы төлеуді тоқтатуы немесе тоқтата тұруы, егер олар табыс көзі, мүгедектік, ұзақ мерзімді ауру, осыған байланысты борышкер емделуде және еңбекке жарамсыздығы мен жалақысы бойынша жәрдемақы алмайды; сот қаулысы бойынша алкоголизмнен, нашақорлықтан, уытқұмарлықтан және туберкулезден мәжбүрлеп емделуде болу; болашақта борышкер бұрын иелік етпеген мамандық бойынша басқа жұмыс алуына байланысты қайта оқыту».

2. Қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасы қылмыстық құқық бұзушылықты анықтау, істің нақты мән-жайларын анықтау, кінәлі адамды анықтау немесе оның кінәсін жоққа шығару немесе заттай дәлелдемелерге жауапкершілікті жеңілдету құралы бола алатын заттарды, құжаттарды қамтиды. Сонымен қатар, сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау туралы қылмыстық істер бойынша мүлікті жасыру тетігі барған сайын цифрлық ортаға ауысуда. Осыған байланысты ҚР ҚПК 118-бабының 5-тармағына мынадай мазмұндағы өзгерістер енгізу қажет:

«118-бап. Заттай дәлелдемелер

1. Заттай дәлелдемелер деп танылады:

5) қылмыстық құқық бұзушылықты анықтауға, істің нақты мән-жайларын анықтауға, кінәлі адамды анықтауға не оның кінәсін жоққа шығаруға немесе жауапкершілікті жеңілдетуге құрал бола алатын ақша, құндылықтар, өзге де мүлік, заттар, құжаттар, электрондық құжаттар, ақпараттың цифрлық жеткізгіштері, ақпараттық жүйелердің, банк сервистерінің, электрондық платформалардың мәліметтері және өзге де цифрлық деректер.».

3. Қылмыстарды тергеп-тексеру кезінде, сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актілерін, сондай-ақ атқарушылық құжаттарды орындамауға байланысты істер бойынша бірыңғай стандарттарды қалыптастыру мақсатында әдістемелік ұсынымдар әзірленді (Қосымша 1).

Апробация және нәтижелерін енгізу. Жобадағы негізгі ережелер халықаралық конференция материалдарының жинағында жарияланды.

Диссертациялық зерттеу материалдары Түркістан облысы прокуратурасының практикалық қызметінде сотқа дейінгі тергеп-тексерудің заңдылығын қадағалауды жүзеге асыру кезінде, сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындамауға байланысты қылмыстық істер бойынша процессуалдық басшылық жасау барысында, сондай-ақ сот актілерінің орындалуын қамтамасыз ету жұмыстарын ұйымдастыру кезінде қызметіне енгізілді (қосымша 2).

1 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексерудің құқықтық негіздері

1.1 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы

ҚР ҚПК-нің 472-бабына және ҚР АІЖК-нің 21-бабына сәйкес сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындауға байланысты соттардың заңды күшіне енген үкімдері мен қаулылары барлық мемлекеттік органдар, лауазымды адамдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, қоғамдық бірлестіктер, басқа да заңды тұлғалар, азаматтар үшін Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында орындалуға міндетті [4].

Атқарушылық іс жүргізу туралы заңнаманың нормалары сот қорғауына конституциялық құқықты іске асыруға бағытталған, өйткені атқарушылық іс жүргізу сот билігінің ажырамас бөлігі ретінде сот актілерін орындау арқылы азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды іске асыру жөніндегі іс-қимыл тетігінен басқа ештеңе жоқ.

Заңды күшіне енген сот актілерін орындамау немесе олардың орындалуына кедергі жасау заңда көзделген қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғуы мүмкін. Көрсетілген фактілердің жолын кесу үшін отандық заң шығарушы сот үкімін, сот шешімін немесе сот актісін не атқарушылық құжатты орындамағаны үшін жауапкершілікті көздейтін қылмыстық-құқықтық норманы көздейді (ҚР ҚК 430-бабы).

ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстың қоғамдық қауіптілігі сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты (ҚР ҚК 430-бабы) орындамағаны үшін жауапкершілікті көздейтін қылмыстық заңнаманың ұзақ тарихымен сипатталады.

Бұл қол сұғушылықтың заңды маңызды белгілері қылмыстық-құқықтық теорияда мұқият талданған. Бұл осы қылмыстық-құқықтық тыйымды қолданудың тұрақты тәжірибесіне байланысты болды. Аталған қылмыстық-құқықтық жағдайды заңгерлер сынға алмағанын атап өткен жөн. Қылмыстық-құқықтық теория сот үкімін, сот шешімін немесе басқа сот актісін немесе атқарушылық құжатты арнайы субъектілер де, барлық адамдар, соның ішінде азаматтар тарапынан орындамауды қылмыстық жауапкершілікке тартуға қатысты көптеген негізделген ұсыныстарды қалыптастырды .

ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстың қоғамдық қауіптілігі соттың биліктің дербес тармағы ретіндегі беделіне нұқсан келтіруінде, сот төрелігін жүзеге асыру тәртібі мен сот актілерінің жалпыға бірдей міндеттілігі қағидатының бұзылуында, сондай-ақ залалды өтеу, азаматтардың, олар пайдасына шығарылған мекемелер мен ұйымдардың бұзылған құқықтары мен заңды мүдделерін қалпына келтіру мүмкіндігі жойылуында [5, 746 б].

Заң көздеріне сәйкес, ҚР ҚК 430-бабында бекітілген қол сұғушылықтың негізгі тікелей объектісі ретінде, әдетте, сот төрелігін қамтамасыз ету бөлігінде қалыптасатын қоғамдық қатынастар әрекет етеді. Көбінесе жеке және заңды тұлғалардың, мемлекет пен қоғамның Конституциямен бекітілген құқықтарын қамтамасыз ету бөлігінде туындайтын қоғамдық қатынастар факультативті тікелей объект болып табылады.

Отандық зерттеуші С.Г. Байтеленованың пікірінше, «ҚР ҚК 430-бабындағы қылмыстық қолсұғушылықтың объектісі — сот төрелігінің мүдделері және жазаны орындау тәртібі болып табылады» [6, 137 б.].

Б. Е. Ысқақованың пікірі бойынша да «сот актілерін орындамау бойынша қылмыстық қолсұғушылықтың объектісі сот төрелігінің мүдделері және қылмыстық және азаматтық істер бойынша сот актілерінің орындалуын қамтамасыз ететін органдардың қалыпты қызметі болып табылады [22, 67-бет]. Қосымша объект ретінде мемлекеттің, заңды және жеке тұлғалардың мүліктік және өзге де мүдделері әрекет етеді», бұл да көрсетілген Қылмыстық кодекске түсініктеме [7].

Біздің ойымызша, қылмыстық және азаматтық істер бойынша сот актілерінің, сондай-ақ атқарушылық құжаттың орындалуын қамтамасыз ететін органдардың сот төрелігінің мүдделері мен қалыпты қызметі қылмыстық қол сұғушылықтың объектісі болып табылады. Қосымша объект ретінде мемлекеттің, заңды және жеке тұлғалардың мүліктік және өзге де мүдделері әрекет етеді.

Қылмыстың мәні-үкім, сот шешімі немесе басқа сот актісі, атқару құжаты.

Үкім, ҚР ҚПК 7-бабының 52) тармақшасына сәйкес-айыпталушының кінәсі немесе кінәсіздігі және оған жазаны қолдану немесе қолданбау туралы мәселе бойынша бірінші, апелляциялық сатыдағы сот шығарған сот шешімі.

ҚР ҚПК 170-бабының 1-бөлігіне сәйкес сот шешімді қылмыстық істе азаматтық талап қоюды қарау бойынша шығарады.

«Акт» сөзі латын тілінен шыққан (actus - әрекет, actum - құжат). Бұл термин мынадай мағынада қолданылады: 1) әрекет, әрекет; 2) ресми құжат.

Өзге сот актілеріне азаматтық істерді қарау бойынша сот шығарған шешім, үйғарым, қаулы және бұйрықтар нысанында актілер жатқызылуы тиіс.

Шешім, ҚР АІЖК 217-бабының 1-бөлігіне сәйкес, азаматтық-құқықтық даудың мәні бойынша шешілетін бірінші сатыдағы соттың қаулысы.

Үйғарым және қаулы, ҚР АІЖК 359-бабының 1-бөлігіне сәйкес апелляциялық сатыдағы сот актісі.

Сот бұйрығы, ҚР АІЖК 139-бабының 1, 3-бөлімдеріне сәйкес, борышкер мен өндіріп алушыны олардың түсіндірмелерін тыңдау үшін шақырмай және сот талқылауынсыз даусыз талаптар бойынша борышкерден ақшалай сомаларды өндіріп алу немесе мүлікті талап ету туралы Өндіріп алушының өтініші бойынша шығарылған судьяның актісі болып табылады. Сот бұйрығының атқарушылық құжаттың күші болады. Ол бойынша жаза бұйрық

берілгеннен кейін және сот шешімдерін орындау үшін белгіленген тәртіппен жүргізіледі.

«Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» 2010 жылғы 2 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 9-бабына сәйкес атқарушылық құжаттар:

«- сот актілері негізінде берілетін атқару парақтары;

- Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу заңнамасына сәйкес берілетін сот бұйрықтары;

- Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық, шетелдік соттар мен төреліктердің шешімдерін мәжбүрлеп орындау туралы сот актілерінің негізінде берілетін атқару парақтары;

- аралық соттардың шешімдерін мәжбүрлеп орындау туралы сот ұйғарымы негізінде берілетін атқару парақтары;

- соттардың талап қоюды қамтамасыз ету немесе талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы ұйғарымдары;

- «әкімшілік құқық бұзушылық туралы»Қазақстан Республикасының Кодексінде көзделген жағдайларда Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша шығарылған соттардың қаулылары;

- «әкімшілік құқық бұзушылық туралы»Қазақстан Республикасының Кодексінде көзделген жағдайларда Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілетті органның (лауазымды адамның) қаулылары;

- прокурордың оның талаптарын мәжбүрлеп орындау туралы қаулысы;

- сот орындаушысының атқарушылық санкцияны өндіріп алу туралы қаулысы;

- сот орындаушысының атқарушылық іс-әрекеттер жасау кезінде шеккен шығыстарды өтеу туралы қаулысы;

- жеке сот орындаушысының оның қызметіне ақы төлеу сомасын бекіту туралы қаулысы;

- әкімшілік жаза қолдануға уәкілетті орган (лауазымды адам) берген айыппұл төлеу қажеттігі туралы ұйғарымдар

- атқарушы жазба;

- қылмыстық іс бойынша шығарылған мүлікке тыйым салу туралы сот қаулысы.» [8].

Заң әдебиеттерінде ҚР ҚК 430-бабының қолданысына жататын сот қаулыларының шеңберін және тиісті акт шығарған сот түрімен байланысты емес негіздер бойынша шектеу әрекеттері жасалуда.

Мәселен, М. А. Князьковтың пікірінше, сот актілерінің ішінен: «1) сот органдары қабылдайтын, олардың негізгі қызметін жүзеге асырумен тікелей байланысты емес шешімдер (судьялар кеңесінің шешімдері, біліктілік алқаларының шешімдері және 2) сот төрелігін жүзеге асыру үшін алғышарттар жасайтын, қосалқы сипаттағы сот актілері, оның ішінде өтініштер алынуы тиіс соттар» [9, 55 б.].

Е.А. Летягиннің пікірінше, «РФ ҚК 315-бабы (ҚР ҚК 430-бабы) бойынша қылмыстық жауапкершілік іс мәні бойынша шешілетін заңды күшіне енген сот актілерін (қылмыстық істер бойынша үкімдер, азаматтық істер бойынша шешімдер, әкімшілік істер бойынша қаулылар, төрелік соттардың шешімдері, қаулылары) орындамағаны үшін туындайды».

Алайда мұндай тезистер сынға ұшырауы мүмкін. Мысалы, соттардың біліктілік алқаларының шешімдерінде сот шешімінің белгілері жоқ. Бұл мұндай актілер соттың атынан емес, судьялар қауымдастығы органдарының атынан келетіндігімен түсіндіріледі [10, 55 б.].

ҚР ҚК-нің 430-бабы іс мәні бойынша шешілетін қаулыларға ғана қылмыстық-құқықтық қорғау беріледі деген пікірмен келісуге болмайды. Іс жүзінде көп жағдайда ҚР ҚК 430-бабы бойынша біліктілік шын мәнінде қорытынды сот қаулыларымен байланысты болса да, мұндай бекітулер үшін қандай да бір заңды негіздер жоқ. Сонымен қатар, аралық сот шешімдері құқықтық қорғауды, соның ішінде қылмыстық-құқықтық құралдарды қажет ететін жағдайды модельдеу қиын емес.

Мысалы, бұл әрдайым емес және міндетті түрде мүлікке тыйым салумен байланысты емес қауіпсіздік шаралары туралы болуы мүмкін М .А. Князьков «Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінің 315-бабының (Қылмыстық кодекстің 430-бабы) әрекеті сот жүйесіне кіретін соттардың актілеріне ғана емес, сонымен бірге заңға сәйкес аталған соттар немесе заңды күшіне енген басқа сот органдарының актілеріне де қатысты болуы керек» деген қорытындыға келеді.

Қылмыстың объективті жағын зерттейтін бірқатар авторлар қылмыстық әрекет қылмыс объектісіне зиян тигізбеуі мүмкін деген пікірде.

Сонымен, А. А. Пионтковский «қылмыстық салдар заңмен қорғалатын белгілі бір объектілерге тікелей және жанама түрде зиян келтіреді немесе, ең болмағанда, осындай зиян келтіру қаупін тудырады» деп жазады [11, 174-бет].

Бұл мәселені шешуге Н.Ф. Кузнецова басқаша қарады, ол «қол сұғушылық объектісіндегі өзгерістер екі түрлі болады: Социалистік қоғамдық қатынастарға нақты зиян келтіру түрінде және қауіп тудыру түрінде, нақты зиян келтіру мүмкіндігі»деп санайды. Бірақ бұл мүмкіндік, Н.Ф. Кузнецованың пікірінше, «қол сұғу объектісіндегі қоғамдық зиянды өзгеріс» [12, 20 б.].

Біздің ойымызша, қылмыстың объективті жағы заңды күшіне енген үкімнің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың алты айдан астам уақыт бойы орындалмауымен, сол сияқты сот шешімдерінің орындалуына кедергі келтірумен сипатталады. Сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамау субъект сот актісінде тұжырымдалған талаптарды орындау үшін өзіне жүктелген міндеттерді орындаудан бас тартқан жағдайды білдіреді, дегенмен оларды орындаудың нақты мүмкіндігі бар. Міндеттерді орындаудан бас тарту тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін.

Үкімді, сот шешімін немесе өзге де сот актісін орындамау оларды орындаудан бас тартуды немесе жалтаруды білдіреді.

Бас тарту-бұл қылмыстық, азаматтық немесе әкімшілік іс бойынша сот актісін орындауға ашық құлықсыздық.

Жалтару-бұл бас тартудың жасырын түрі, яғни адам өзінің мінез-құлқымен соттың өзіне жүктеген міндетін орындағысы келмейтіндігін растайды.

ҚР Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы Нормативтік қаулысының 12-тармағына сәйкес «Сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы» сот актісін және атқарушылық құжатты орындамағаны үшін борышкердің сот актісін орындауға шаралар қолданбауы, өндіріп алуға болатын табысы мен басқа да мүлкін жасыруы, жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен табысы туралы ақпарат ұсынбауы, мүлікті заңды тұлға құрмай иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасуы міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсаты, сондай-ақ ақша қаражаты мен мүлікті басқа мақсаттарға пайдалануға байланысты өзге де әрекеттер [13].

Кінәлінің аталған іс жүргізу актілерін орындамауы, әдетте, адамның әрекетсіздігін білдіреді. Мысалы, лауазымды адам кінәліні атқаратын лауазымынан босату туралы сот шешімін орындамайды немесе сот органына тыйым салынған адамның қызметін тоқтатпайды, сот қалпына келтірген қызметкерді жұмысқа жібермейді, қарамағындағы адамнан ақша сомасын өндіріп алу, мүлікті қайтару, айыппұл сомасы және т. б. туралы атқару парағын қозғалыссыз қалдырады.

ҚР ҚК 430-бабында көзделген алты ай мерзім сот актісі заңды күшіне енген сәттен бастап есептелуі тиіс. Бұл ретте заңды күшіне енген сот актісін немесе атқарушылық құжатты алты айдан кем орындамау ҚР ҚК 430-бабы бойынша жауаптылыққа әкеп соқпайтынын есте ұстаған жөн. Мұндай жағдайларда ҚР ӘҚБтК 669-бабы бойынша жауапкершілік көзделген.

Сот-тергеу тәжірибесінен мысал келтірейік. Мәселен, Қарағанды облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының 2019 жылғы 28 тамыздағы үкімімен Ш. ҚК-нің 430-бабының 1-бөлігінде көзделген қылмыс жасағаны үшін кінәсіз деп танылды және қылмыстық құқық бұзушылық құрамының жоқтығы үшін ақталды.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру органы Ш. заңды күшіне енген үкімді, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты алты айдан астам орындамады деп айыптады.

Кассациялық наразылықта Бас Прокурор Ш. - ға қатысты апелляциялық сатыдағы үкім заңсыз деп санайды және оның күшін жоюды сұрайды, өйткені оны әкімшілік жауапкершілікке тарту фактісі болғанына қарамастан, сол әрекетте қылмыстық құқық бұзушылық құрамы болған кезде ол қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Сондай-ақ, Ш. қарызды өтеудің нақты мүмкіндігіне ие бола отырып, жәбірленушілерге қарызды қайтарудан жалтарған деп санайды. Қарағанды облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының 2019 жылғы 28 тамыздағы Ш-ға қатысты үкімнің

күшін жойып, істі Қарағанды облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасына өзге құрамда жіберуді сұрайды.

Мәселен, іс материалдарынан атқарушылық іс жүргізуді жеке сот орындаушысы Ш. - дан Т. пайдасына 6 800 000 теңге мөлшерінде өндіріп алу туралы қозғаған, Өндіріп алушының 1125 теңге сомасында атқарушылық жазба жасау туралы өтініште қолтаңбаның түпнұсқалығын куәландыру бойынша, 3182 теңге сомасында атқарушылық жазба жасау бойынша шеккен шығыстары. Өндіруге жататын жалпы сома 6 804 307 теңгені құрады. Атқарушылық жазбаны орындау барысында жеке сот орындаушысы борышкер Ш. – ның мүлкі мен ақшалай қаражатын белгілеу бойынша бірқатар атқарушылық іс-қимылдар жүргізді, борышкерге Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығу және белгілі бір іс-әрекеттер жасау түрінде бірқатар шектеулер белгіленді, сондай-ақ сотқа сот қанағаттандырған көлік құралын жүргізуге арналған арнайы-жүргізуші құқықтарын тоқтата тұру туралы ұсыныс енгізілді. Ш-ға хабарлама бірнеше рет табыс етілді. атқарушылық жазбаның талаптарын орындау қажеттілігі туралы, сондай-ақ сот актісі орындалмаған жағдайда әкімшілік және қылмыстық жауаптылық туралы. Ш. атқарушылық құжаттарды жеке сот орындаушысы орындамауына байланысты 2017 жылғы 31 Мамырда борышкерді әкімшілік жауапкершілікке тарту туралы ұсыныс енгізілді.

Қарағанды қаласының мамандандырылған әкімшілік сотының 2017 жылғы 15 маусымдағы қаулысымен Ш. ҚР ӘҚБтК 669-бабы бойынша кінәлі деп танылды және мемлекет кірісіне 15883 теңге мөлшерінде әкімшілік айыппұл салынды. Бұдан басқа, Қарағанды қаласы Қазыбек би ауданы №2 аудандық сотының 2017 жылғы 30 мамырдағы шешімімен Ш.Е. пайдасына 2 830 000 теңге мөлшерінде берешек және 28 300 теңге мөлшерінде мемлекеттік бажды қайтару өндірілді, бұл шешім 2017 жылғы 13 шілдеде заңды күшіне енді. Көрсетілген шешім негізінде берілген 2017 жылғы 25 шілдедегі № 3512-17-00-2/5747-3 атқару парағы жеке сот орындаушысы М. өндіріске қабылданды және 2017 жылғы 27 шілдеде атқарушылық іс қозғалды, ол сол күні № Атқарушылық іс жүргізуге қосылды 01-23/507/2017 2017 жылғы 14 наурыздағы. 2017 жылғы 2 тамызда Ш.сот актісін орындамағаны үшін әкімшілік және қылмыстық жауаптылық туралы ескертумен сот шешімін орындау қажеттілігі туралы хабарлама табыс етілді.

Сот қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру СДТБТ-да 2017 жылғы 4 желтоқсанда тіркелген жеке сот орындаушысының жоғарыда аталған сот шешімдерін орындамау фактісі бойынша ұсынуы негізінде жүргізілгенін анықтады, осыған байланысты сот шешімдерін орындамау кезеңі тиісінше 2017 жылғы 30 маусымнан 2017 жылғы 4 желтоқсанға дейін және 2017 жылғы 13 шілдеден бастап 4-ке дейін есептелуі тиіс 2017 жылғы желтоқсан, бұл ҚР ҚК 430-бабы 1-бөлігі бойынша қылмыстық жауапкершілік тудырмайды.

Осылайша, Ш. ҚР ҚК 430-бабының 1-бөлімінде көзделген қылмыс жасағаны үшін кінәсіз деп танылды және қылмыстық құқық бұзушылық құрамының жоқтығы үшін ақталды [14].

Сот актісін не атқарушылық құжатты орындауға кедергі жасау деп сот актісін орындау мүмкін болмайтындай етіп бағытталған кез келген қасақана әрекеттерді (әрекетсіздіктерді) түсіну керек.

Кедергі мекемеге орындау үшін келіп түскен сот актісінің көшірмесін жасыру немесе жою немесе өзіне қатысты сот шешімі келіп түскен адамның атқарып отырған лауазымы туралы деректерді бұрмалау, сот орындаушысының борышкердің мүлкі болуы мүмкін тұрғын және басқа да үй-жайларды, қоймаларды қарап-тексеруге қол жеткізуін шектеу және кедергілер тудыратын басқа да белсенді әрекеттерде көрініс табуы мүмкін сот орындаушысының өз қызметтік міндеттерін орындауы үшін. Ол сондай-ақ сот орындаушысына пара беру, оны адастыру немесе оның орындалуына жол бермеу мақсатында сот актісін орындауға міндетті адамға әсер етудің кез келген басқа нысандарын пайдалану түрінде көрсетілуі мүмкін.

Атқарушылық іс жүргізуді жүзеге асыру барысында мүмкін болатын сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың орындалуына кедергі келтірудің негізгі тәсілдері мыналар болып табылады:

«- сот орындаушысының талабы бойынша сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін (мысалы, дебиторлық берешектің болуын растайтын бухгалтерлік құжаттаманы, өтімді мүлік туралы, есеп айырысу шоттары туралы мәліметтерді және т. б.) орындау үшін қажетті ақпаратты, мәліметтерді немесе құжаттаманы беруден заңсыз бас тарту немесе беруден жалтару;

- сот орындаушысына дәлелді себептерсіз не атқарушылық іс-әрекеттер жасалған жерге келуден жалтару, адамға келу күні, уақыты және орны туралы тиісінше хабарланған жағдайда;

- сот орындаушысына лауазымды адамдардың өздері де, лауазымды адамдардың нұсқауы бойынша жасалған борышкер ұйымның өзге де қызметкерлері тарапынан түрлі іс-әрекеттерге не әрекетсіздікке кедергі жасау, мысалы, лауазымды адамның нұсқауы бойынша әрекет ететін күзетшінің атқарушылық іс жүргізу бойынша кез келген атқарушылық іс-әрекеттерді жасау үшін сот орындаушысын борышкер ұйымның аумағына өткізуден бас тартуы;

-борышкер ұйым басшысының (өзінің қызметтік жағдайын пайдалана отырып), егер жауапты сақтаушы болып осы ұйымның басшысы емес, қызметкері не өзге тұлға тағайындалса, тыйым салынған мүлікті жасыруға, иеліктен шығаруға, заңсыз беруге, ысырап етуге бағытталған іс-әрекеттер жасауы;

-борышкер ұйым кассирінің (басшысының немесе бас бухгалтерінің нұсқауы бойынша) борышкердің кассасынан сот орындаушысына оларды алып қою үшін ақша беруден бас тартуы (бас бухгалтердің нұсқауы бойынша);

- борышкердің кассасынан ақша қаражатын жұмсау туралы сот орындаушысының ресми тыйымын бұзу;

- қызметкердің бірдей функционалдық міндеттерін сақтай отырып, сот үкімі бойынша адам алмастыра алмайтын лауазымның атауын өзгерту [15].

Қылмыс құрамының өзге белгілері болған кезде сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің орындалуына кедергі жасау тәсілдері кінәлі адамды ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық жауаптылыққа тарту үшін негіз болып табылады.

Баптың диспозициясында сот актілерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасының соттары шығарған атқарушылық құжатты орындамау туралы айтылады. ҚР АІЖК-нің 425-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының Заңында немесе халықаралық шартында өзара қарым-қатынас негізінде көзделген жағдайларда, қылмыс құрамы шет мемлекеттер соттарының, халықаралық соттар мен төреліктердің қаулылары орындалмаған кезде де шешім заңды күшіне енген кезден бастап үш жыл ішінде орын алуы мүмкін.

Шет мемлекеттердің төрелік шешімдерін міндетті түрде орындау 1958 жылғы Шетелдік төрелік шешімдерді тану және орындау туралы Конвенцияда, сондай-ақ шаруашылық қызметті жүзеге асыруға байланысты дауларды шешу тәртібі туралы келісімде (Киев, 1992 жылғы 20 наурыз) айқындалған.

Аралық соттардың сот актілерін қаралатын қылмыстың мәні ретінде тану туралы «аралық соттардың шешімдерін мәжбүрлеп орындау туралы заңнаманың кейбір нормаларын соттардың қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2005 жылғы 23 желтоқсандағы Нормативтік қаулысының 3-тармағында да көрсетілген: «аралық соттың шешімі ерікті түрде орындалуға тиіс, өйткені дауды аралық соттың қарауына беру туралы шарт жасаса отырып соттар, Тараптар оның шешімдерінің олар үшін міндеттілігін болжайды. Аралық сот шешімін ерікті түрде орындаудан бас тарту аралық келісімнің талаптарын бұзу ретінде бағаланады, ал өндіріп алушының Қазақстан Республикасы сот жүйесінің құзыретті сотына аралық сот шешімін мәжбүрлеп орындау туралы өтінішпен жүгінуі сот қорғауына конституциялық құқықты іске асыру болып табылады».

Сот актілерін орындамау субъектінің өзіне жүктелген сот актісінде тұжырымдалған талаптарды орындау міндетін орындаудан бас тартуы болып табылады. Осылайша, әрекеттің субъективті жағы тікелей ниет түріндегі кінәмен сипатталады. Кінәлі заңды күшіне енген үкімді, сот шешімін немесе басқа сот актісін не атқарушылық құжатты орындауға тиіс және нақты мүмкіндігі болса да, оның орындамайтынын түсінеді немесе олардың орындалуына кедергі келтіреді, қоғамдық қауіпті салдардың басталуын болжайды және мұны қалайды.

Бұл ретте міндеттерді орындаудан бас тарту тәсілдері әртүрлі болуы, оның ішінде белсенді мінез-құлықта көрініс табуы мүмкін екенін ескеру қажет. Осыған байланысты, сот актілерін орындамағаны үшін субъектілерді қылмыстық жауаптылықтан жалтару тәсілдеріне көшпес бұрын, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысына сәйкес соңғысы қандай әрекеттер үшін жауапқа тартылуы мүмкін екенін қарастырайық.

Мәселен, «сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы», «заңды күшіне енген сот актілері мен мүліктік сипаттағы атқарушылық

құжатты орындаудан жалтару туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысының 1-2-тармағына сәйкес, сондай-ақ кәмелетке толмаған балаларды, он сегіз жасқа толған еңбекке жарамсыз балаларды асырап-бағуға не асырап-бағуға қаражат өндіріп алу туралы оның еңбекке жарамсыз ата-анасы, атап айтқанда, борышкердің дәлелсіз себептермен (сот орындаушысын хабардар еткен сәттен бастап) не жұмыс орнынан босатылған сәттен бастап бас тартуы деп санау, оны жұмысқа орналасуға мұқтаж адам ретінде есепке қою үшін құзыретті мемлекеттік органдарға бір ай ішінде жүгіну;ұсынылған бос лауазымнан жұмысқа мұқтаж ретінде есепке қойылғаннан кейін екі және одан да көп рет бас тарту; жұмысқа орналасқаннан кейін бір ай ішінде өз еркімен жұмыс орнынан босату; еліміздің курорттық-сауықтыру кешендеріне және одан тыс жерлерге жолдамалар, өзге де сәнді заттар сатып алу және қымбат тұратын ақылы қызметтер алу; өндіріп алушыға ай сайынғы төлемдерді төмендету мақсатында ресми төмендетілген жалақыны және (немесе) кәсіпкерлік қызметтен түсетін табысты белгілей отырып, жұмысқа орналасу нәтижесінде нақты жалақының және (немесе) табыстың бір бөлігін жасыру; борышты өтеудің заңда белгіленген кезектілігін бұза отырып, ақшалай міндеттемелерді орындау және (немесе) сот шешімі немесе атқару құжаты бойынша өтелмеген берешек кезінде ақша мен мүлікті талап ету құқығын үшінші тұлғаларға беру».

Сонымен бірге, осы қаулының 6-тармағында «борышкер сот актісінің уақтылы орындалуына кедергі келтіретін әрекеттер жасаған жағдайда (сот орындаушысына келуден жалтару, сот орындаушысына жұмыс немесе тұрғылықты жерінің өзгергені туралы хабарламау, сот орындаушысының талаптарын орындамау, сот орындаушысының заңды қызметіне кедергі жасау және т. б.), атқарушылық іс жүргізу органдарына көзделген жағдайларда» делінген заңда кінәлі адамдарды әкімшілік немесе қылмыстық жауапкершілікке тарту туралы мәселе қаралуы керек».

Алайда, нормативтік қаулыда Жоғарғы Сот сот актісін, атқарушылық құжатты орындаудың нақты мүмкіндігін растайтын мән-жайларды көрсетеді, олар: жұмыс берушінің жалақысын төлемеуі, зейнетақы мен жәрдемақы төлеуді тоқтатуы немесе тоқтата тұруы, егер олар табыстың жалғыз көзі болып табылса, мүгедектік, борышкер емделіп жатқан және оны алмаған ұзақ мерзімді ауру еңбекке жарамсыздық бойынша жәрдемақы және жалақы; сот қаулысы бойынша алкоголизмнен, нашақорлықтан, уытқұмарлықтан және туберкулезден мәжбүрлеп емделуде болу; болашақта борышкер бұрын иелік етпеген мамандығы бойынша басқа жұмыс алуға байланысты қайта оқыту және т. б. [16].

Сот актісін орындаудың нақты мүмкіндігін растайтын мән-жайлардың толық емес тізбесін көрсетіп, тізбеге «және басқалар» сөзін қосып, Жоғарғы Соттың елеулі олқылығын атап өту қажет, бұл жауапкершіліктен жалтарудың негізгі мүмкіндігіне айналды.

Мысалы, субъектінің науқас туысына күтім жасауы, декреттік демалыста болуы, мамандығы бойынша жұмысқа орналаса алмауы, өзін банкрот деп жариялауы, отбасы мүшелеріне жалақының жетіспеуі немесе тұрғын үйді жалға алу және т. б. анықтаушы объективті тарапты дәлелдеген кезде соңғысы шешілмейтін проблемаға тап болады, өйткені «сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы» нормативтік қаулы « оған сот актісін орындаудың нақты мүмкіндігін растайтын мән-жайлардың толық тізбесін айқындамай, яғни олар бағалау сипатында болады.

Профессор И. Ш. Борчашвили дұрыс атап өткендей «әрекеттің субъективті жағы тікелей ниет түріндегі кінәмен сипатталады. Кінәлі өзінің орындамайтынын түсінеді, дегенмен заңды күшіне енген үкімді, сот шешімін немесе басқа сот актісін не атқарушылық құжатты орындауға нақты мүмкіндігі бар немесе олардың орындалуына кедергі келтіреді, қоғамдық қауіпті салдардың басталуын болжайды және оны қалайды» [5, 897 б.].

Осыған ұқсас пікірді С.М. Рахметов ұстанады, ол сот актілерінің орындалмауын «субъективті жағының міндетті белгісі заңмен белгіленген мақсат пен себеп болып табылатын тікелей ниетпен жасалған қылмыстарға» жатқызады [17, 312 б.].

Қылмыстың мақсаты мен мотиві (өзімшілдік, жеке қызығушылық, қызметтің жалған түсінілген мүдделері және т.б.) біліктілікке әсер етпейді, бірақ сот жазаны тағайындау кезінде ескереді. Олар азаматтардың көпшілігінің қолданыстағы сот жүйесіне теріс көзқарасымен (әрекетсіздігімен, өзінің «наразылығын» көрсете отырып), сот шешімімен келіспеушілікпен, өндіріп алушымен жағымсыз қарым-қатынаста, кейбір материалдық игіліктерден (материалдық шығындарды көтеруден) айырылғысы келмеуімен көрінуі мүмкін.

ҚК-нің 430-бабы 1-бөлігі бойынша қылмыс субъектісі 16 жасқа толған жеке есі дұрыс адамдар болуы мүмкін. «Сот актілерін орындамағаны үшін жауаптылық туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы Нормативтік қаулысының 11-тармағында сот актісін орындамағаны, сондай-ақ олардың орындалуына кедергі келтіргені үшін қылмыстық жауаптылыққа үкімге, шешімге немесе өзге де сот актісіне байланысты белгілі бір іс-әрекеттер жасауға міндетті адамдар ғана тартылуы мүмкін екендігі көрсетіледі атқарушылық іс жүргізу барысында.

Осылайша, осы нормативтік құқықтық актіде қарастырылып отырған қылмыстың субъектілері деп танылған адамдар тобы белгіленді. Қарастырылып отырған қылмыс субъектілерінің қатарына, ең алдымен, сотталғандар, азаматтық істер бойынша жауапкерлер кіруі керек. Алайда, қылмыстың жекелеген түрлері үшін заң шығарушы орындаушыларға қосымша талаптар қояды. Бұл жағдайда біз қылмыстың арнайы субъектісі туралы айтып отырмыз.

Осылайша, қылмыстың осы құрамының білікті белгісі адамның өзінің қызметтік жағдайын пайдалана отырып, сол әрекеттерді жасауы болып табылады. Бұл біліктілік белгісі мемлекеттік органның, мемлекеттік және

мемлекеттік емес мекеменің қызметкері бола алатын арнайы субъектіге қатысты және қылмыс субъектісінің мақсатқа жету үшін өзінің қызметтік өкілеттіктерін пайдалануын көздейді.

Қызметтің мүдделеріне қайшы, борышкерлерге заңды күшіне енген сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындаудан жалтаруға заңсыз жәрдемдескен сот орындаушылары қарастырылып отырған қылмысты топтық жасауға қатысқаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

ҚР ҚК 430-бабының 3-бөлігі осы баптың 1-бөлігінде немесе 2-бөлігінде көзделген іс-әрекеттер үшін жауапкершілікті көздейді, олар бойынша өндіріп алу сомасы қылмыс жасалған кезде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген он мың айлық есептік көрсеткіштен асады, сол сияқты олардың орындалуына кедергі келтіреді.

ҚР ҚК-нің 430-бабында көзделген «сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау» қылмыстық құқық бұзушылықты ҚР ҚК-нің 139-бабында көзделген «балаларды асырауға қаражат төлеу жөніндегі міндеттерді орындамау, еңбекке жарамсыз ата-аналарды, еңбекке жарамсыз жұбайын (зайыбын) асырауға қаражат төлеуден жалтару»қылмыстық құқық бұзушылықтардан ажырату керек, ҚР ҚК 152-бабы «Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасын бұзу», ҚР ҚК 431-бабы «бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды сот белгілеген әкімшілік қадағалаудан жалтару».

Бастапқыда ҚР ҚК 139, 152, 431-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарда қамтылған нормалар ҚР ҚК 430-бабында белгіленген нормаға қатысты арнайы болып табылатынын атап өткен жөн. ҚР ҚК 13-бабының 3-бөлігіне сәйкес, егер бір іс-әрекет жалпы және арнайы нормалардың белгілеріне жататын болса, қылмыстық жауаптылық арнайы норманы қамтитын бап бойынша туындайды.

ҚР ҚК-нің 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтан айырмашылығы, оның объектісі сот төрелігінің қызметін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылады, ҚР ҚК-нің 139, 152-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтардың тікелей объектісі кәмелетке толмағандар мен кәмелетке толмағандардың еңбекке жарамсыз адамдардың өмір сүруінің материалдық жағдайларын, сондай-ақ ҚР еңбек заңнамасын іске асыруды қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар болып табылады.

Нысандағы айырмашылық ҚР ҚК-нің 139, 152, 430-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтардың ҚР ҚК-нің Ерекше бөлігінің әртүрлі тарауларына жататындығымен түсіндіріледі. Бұл ретте Қылмыстық кодекстің 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылық объектісі іс жүзінде ҚР ҚК 431-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылық объектісімен сәйкес келеді.

ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың қылмыстық жазаланатын іс-әрекет мәні бар екенін атап өткен жөн, ал ҚР ҚК

139, 152, 431-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыс нысанасын қамтымайды.

Айырмашылықтар ҚР ҚК-нің 139-бабында, 152-бабының 2, 3-бөлігінде, 430-бабында, 431-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамының объективті жағында да бар, мұнда қоғамдық қауіпті зардаптардың басталуы міндетті емес, ал ҚР ҚК-нің 152-бабының 1-бөлігінде қоғамдық қауіпті салдар ретінде құқықтар мен заңды мүдделерге елеулі зиян көзделген азамат.

ҚР ҚК 430-бабының 1, 3-бөлімдерінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі 16 жасқа толған жеке есі дұрыс адам (жалпы субъект) болып табылады. 139-бапта, 152-бапта, 2-бөлімде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарда. ҚК - нің 430-бабы, 431-бабы, субъект-арнайы.

Субъективті тарапқа қатысты ҚР ҚК 139, 152, 430, 431-баптарында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар тікелей ниет түріндегі кінәнің қасақана түрімен сипатталатынын атап өткен жөн.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде келесі негізгі тұжырымдар жасаған жөн:

1) ҚР ҚК 430-бабында бекітілген қылмыс құрамыны қоғамдық қатынастар, сот төрелігінің жүзеге асырылуын және сот актілерінің міндетті орындалуын қамтамасыз ету саласындағы қатынастарды құрайды;

2) заңнамалық конструкция бойынша қылмыс құрамының объективті жағы формальды сипатқа ие;

3) сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау субъектісі он алты жасқа толған кез келген есі дұрыс жеке тұлға болып табылады;

4) ҚР ҚК 430-бабымен регламенттелген қылмыстық-құқықтық нормамен Қазақстандағы сот жүйесі туралы заңнамада көзделген жағдайларда сот актілерінің орындалуы қылмыстық-құқықтық қорғаумен қамтамасыз етіледі.

1.2 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың криминалистикалық сипаттамасы

Сот шешімінің, сот үкімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың орындалмауының криминалистикалық сипаттамасы осы іс-әрекеттерді сипаттайтын элементтер кешенінде, атап айтқанда: 1. Осы қылмыстарды анықтау ерекшеліктері; 2. Бастапқы ақпараттың сипаттамасы; 3. Қылмыстық құқық бұзушылықты жасау және жасыру тәсілдері туралы деректер; 4. Қылмыстық әрекеттердің типтік іздері және басқа салдары; 5. Қылмысты сипаттайтын жағдайлар (орны, уақыты); 6. Кінәлі адамды сипаттайтын мәліметтер.

Ақпарат әдетте: сот актілерін орындамау мерзімдерін; сот актісін орындамаған адамның деректерін, кінәлі адамның орналасқан жерін (егер адам жасырылған болса) және сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау

іздерін сақтайтын басқа да құжаттар мен заттарды және т. б. көрсетеді. Сонымен қатар, бұл қылмыстық мінез-құлықтың себебін ашуға мүмкіндік беретін ақпарат, қылмыскердің жеке басының психологиялық портретін сипаттайтын жанжалды жағдайлардың болуы және тергеуді ұйымдастыру мен жоспарлауда, тергеу нұсқаларын ұсынуда, жоспарланған тергеу әрекеттерінің тактикасын анықтауда және жалпы тергеуде маңызды рөл атқаратын басқа ақпарат болуы мүмкін [18].

Сот актілерін орындамау тәсілдері өте алуан түрлі. Олардың ең көп тарағандары:

- борышкердің сот актісін орындауға шаралар қолданбауы;
- өндіріп алуға болатын табыс пен басқа мүлікті жасыру;
- жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы ақпарат ұсынбау;
- міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару бойынша мәмілелер жасасу;
- ақша қаражаты мен мүлікті басқа мақсаттарға пайдалануға байланысты өзге де әрекеттер;
- мекемеге орындау үшін келіп түскен сот актісінің көшірмесін жасыру немесе жою;
- өзіне қатысты сот шешімі түскен адамның атқаратын лауазымы туралы деректерді бұрмалау.

Сот актілері орындалмаған кезде субъект өзінің қылмыстық ниетін іске асыру барысында, көптеген операциялар жасайды және қоршаған ортамен (адамдармен, объектілермен және т.б.) өзара іс-қимыл жасай отырып, өзгерістер енгізеді, соның салдарынан типтік іздер (материалдық және зияткерлік) түрінде дәлелдемелік және өзге де ақпарат көздері қалыптасады.

Материалдық іздер көбінесе атқарушылық іс жүргізумен байланысты әртүрлі құжаттарда болуы мүмкін және т.б. осы мәліметтерге сүйене отырып, анықтаушы қылмыстың шамамен көрінісін жасай алады және қылмыс механизмі туралы негізгі нұсқаларын ұсына алады.

Зияткерлік іздер-қылмыс куәгерлеріне белгілі сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамауға байланысты фактілер мен мән-жайлар.

Сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамаудың криминалистикалық сипаттамасының маңызды элементі қылмыс жағдайын сипаттайтын жағдайлар (қылмыстың уақыты мен орны) болып табылады.

Уақыт қылмыстың осы санатының міндетті белгісі болып табылады, сот актілерін орындамау мерзімі ол заңды күшіне енген сәттен бастап алты айдан астам болуы тиіс.

Тергеу кезінде қылмыстың орны маңызды емес, өйткені бұл қылмыс ұзаққа созылады. ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмысты, бұрын айтылғандай, әрқашан 16 жасқа толған есі дұрыс жеке тұлға жасайды. Оларға, ең алдымен, қылмыстық істер бойынша сотталғандар немесе азаматтық істер

бойынша жауапкерлер (18 жасқа толған адам жауапкершілікке тартылады) және т. б.

ҚР ҚПК-нің 179-бабының 1-бөлігіне сәйкес сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп - тексерудің басталуы сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде (бұдан әрі - СДТБТ) өтініштер мен хабарламаларды тіркеу болып табылады, онда мынадай мәліметтер енгізіледі:

1) Сот актісінің орындалмағаны туралы хабарламаның (өтініштің, ұсынымның) келіп түскен немесе басқа көздерден осы фактілер анықталған күні;

2) хабарламаны (өтінішті, ұсынымды)ұсынған адамның тегі, аты, әкесінің аты (атауы);

3) қылмыс жасалғанын куәландыратын мән-жайларды анықтауға болатын басқа да көздер;

4) сот актісінің орындалмағаны туралы куәландыратын мән-жайлардың қысқаша мазмұны;

5) қылмыстық жауаптылық туралы ҚР Заңының бабын (баптың бір бөлігін) көрсете отырып, қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын ала саралануы; іс-әрекеттің саралануы келіп түскен хабарламада (өтініште)тергеу немесе анықтау органы бөлімінің бастығы бұрыштама қою арқылы көрсетілуге тиіс;

6) тізілімге мәліметтер енгізген лауазымды адамның, сондай-ақ мәліметтерді тізілімге енгізген және /немесе сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастаған анықтаушының, прокурордың Тегі, Аты, Әкесінің аты және лауазымы.

ҚР ҚПК-нің 180-бабының 1-бөлігіне сәйкес ҚР ҚК-нің 430-бабында көзделген қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау себептері мынадай мән-жайлар болып табылады:

1) сот үкімі, сот шешімі немесе өзге де сот актісі не атқару құжаты орындалмаған жеке тұлғаның не органның лауазымды адамының өтініші (сот орындаушысының ұсынымы);

2) қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органның немесе лауазымды адамның хабарламасын немесе қылмысты осы орган мен адам анықтаған.

Сәйкес, 2014 жылғы 19 қыркүйекте Қазақстан Республикасы Бас прокурорының № 89 бұйрығымен бекітілген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарламаларды тіркеу және қабылдау, сондай-ақ сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу ережелеріне негізделіп, осы заңсыз әрекеттің орын алу себептерін айқындайтын орган лауазымды тұлғалары, прокурорлар, сондай-ақ тергеу құзыретіне ие басқа да қылмыстық қудалаушы органдар бойынша, олардың қарамағына енетін қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеуді жүзеге асыру тапсырылды.

Қылмыстың осы түрі бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізу үшін себептер мен негіздер болған кезде тиісті лауазымды адамдар

(анықтаушы, прокурор) өз құзыреті шегінде және ҚР ҚПК белгілеген тәртіппен қылмыстық істі өз ісіне қабылдау туралы қаулы шығарады (ҚР ҚПК 180-бабының 1-бөлігі).

ҚР қолданыстағы ҚПК бойынша сотқа дейінгі тергеудің басталуын мынадай кезеңдерге бөлуді ұсынамыз: СДТБТ-да қылмыс туралы хабарламаларды (өтініштерді, ұсынымдарды) қабылдау және тіркеу; бірінші шұғыл тергеу әрекеті.

Қылмыс туралы хабарлама (арыз немесе ұсыныс) келіп түскен кезде анықтаушы олардың сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуына заңды себеп болатын шарттарға сәйкес келетіндігіне көз жеткізуі қажет. Қылмыс туралы мәлімдеменің осындай шарттары:

- өтініште (ұсынуда) қылмыс туралы ақпараттың болуы;
- өтініш (ұсыну) нысанының заң талаптарына сәйкестігі;
- өтініш берушінің жеке басын анықтау және оны көрінеу жалған хабарлама (арыз) беру үшін жауапкершілік туралы ескерту;
- өтініш беруші жеке немесе заңды тұлғаның өкілдері болып табылады;
- арыз (ұсыныс) қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға міндетті органдарға келіп түсті.

Сот актілері не атқарушылық құжаттар орындалмаған кезде қылмыстық қудалау органдарына жүгінуге болады:

1.Өндіріп алушы ішкі істер органдарына өз бетінше жүгінуге құқылы.

Сотқа дейінгі іс жүргізуді бастау мүмкін емес:

- қозғалған атқарушылық іс жүргізу болмаған кезде. Атқарушылық іс жүргізу сот актісін ерікті түрде орындамағанын растайтын мәжбүрлеп орындау рәсімін бастау үшін негіз болып табылады;
- сот орындаушысы Атқарушылық іс жүргізуді тоқтатқан кезде;
- өндіріп алушы атқарушылық құжатты орындауға ұсыну үшін заңда белгіленген мерзімді өткізіп алды және ол қалпына келтірілмеді;
- сот актісін орындамау мерзімі сот актісі заңды күшіне енген күннен бастап алты айдан аспайды.

2.Сот орындаушылары сот актісін алты айдан артық орындамаған және Атқарушылық іс жүргізу шеңберінде борышкерді сот актісін орындауға міндеттеу мүмкін болмаған кезде, сондай-ақ оған кедергі болған жағдайларда. Сот орындаушысы адамды қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы ұсыныс жібереді. Кінәлі адамдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту туралы ұсыныста сот орындаушысы борышкер немесе сот актісінің орындалмағанын куәландыратын өзге де адамдар сот орындаушысының талаптарына қарсы қандай шаралар қолданғанын көрсетуге тиіс. «Сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысының 7-тармағына сәйкес ұсынысқа қоса берілу қажет: атқару парағының көшірмесі; атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы қаулы; сот актісін орындамау немесе оған кедергі жасау фактілерін растайтын құжаттар.

Сот орындаушылары адамдарды қылмыстық қудалау органдарына қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы тиісінше ресімделмеген, ресми ұсынымдарды жіберетін жағдайлар болады. Сотқа дейінгі іс жүргізуді жүзеге асыратын адамдар тергеуге дереу кірісудің орнына жосықсыз сот орындаушылары қызметінің олқылықтарын толтыруы және бірнеше күннен бір айға дейін созылуы мүмкін әділет органдарымен хат алмасу бойынша тән емес функциялармен айналысуы тиіс.

Қылмыстық қудалау органдары да материалдарды сот орындаушысына негізсіз қайтаруға мүмкіндік беретін жағдайлар жиі кездеседі, осылайша оған СДТБТ-да тіркелу және дәлелдеу туралы мәселені шешу үшін қажетті дәлелдемелерді жинау бойынша өзіне тән емес функцияларды жүктейді.

ҚР ӘМ-нің 12.10.2016 ж. және ҚР ІІМ-нің 13.10.2016 ж. «сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындамағаны үшін жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың басшыларын қылмыстық жауапкершілікке тарту мәселелері бойынша материалдарды жіберу, қабылдау және қарау кезіндегі өзара іс-қимыл туралы» бірлескен бұйрығының 2-тармағына сәйкес материалдарды тіркеуден және қайтарудан бас тарту фактілеріне жол берілмейді.

Осылайша, қылмыстық қудалау органы ҚПК-нің 179-181, 185-баптарына сәйкес қылмыс белгілері бар мән-жайларды сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін негіз болып табылатын сот орындаушысының ұсынысын немесе өндіріп алушының өтінішін қарауға және тергеп-тексеруге кірісуге не осы хабарламаларды ҚПК-нің 186-бабына сәйкес тергеп-тексеру бойынша беруге міндетті.

Анықтаудың басынан бастап тиімді болуы үшін анықтаушының қылмыстық іс бойынша алғашқы әрекеттерінің дәйектілігін қамтамасыз ету маңызды. Бұған тергеуді жоспарлы жүргізу (оның ішінде бастапқы тергеу әрекеттері), сондай-ақ сот актісін орындамау тәсілдеріне сүйене отырып, анықтау барысында анықталуға жататын мән-жайлардың негізгі шеңберін дәл анықтау арқылы қол жеткізіледі. Дәлелдеу процесінің нәтижесінде анықталуы керек жағдайлардың тізімі қылмыстық процесс теориясында дәлелдеу тақырыбы деп аталады.

ҚР ҚПК-нің 113-бабының 1-бөлігінде кез келген істі шешу кезінде құқықтық маңызы бар нақты мән-жайлар келтірілген:

1) оқиға және қылмыстық заңда көзделген қылмыс құрамының белгілері;

2) қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті кім жасады;

3) адамның қылмыс жасаудағы кінәсі, оның кінәсінің нысаны, жасалған іс-әрекеттің уәждері;

4) күдіктінің жеке басын сипаттайтын мән-жайлар;

5) жасалған қылмыстың салдары;

6) қылмыспен келтірілген зиянның сипаты мен мөлшері;

7) іс-әрекеттің қылмыстық құқыққа қайшы келуін болдырмайтын мән-жайлар;

8) қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босатуға әкеп соғатын мән-жайлар. Бұл тізбе әрбір қылмыстық іс бойынша белгіленуі тиіс мән-жайлармен шектелмейді және ол толық болып табылмайды. Бұрын айтылғандай, қылмыс жасау тәсілі қылмыс құрамының объективті жағының белгісі болып табылады. Қылмыс жасау тәсілін анықтаудағы маңызды сәттердің бірі-әртүрлі ұйымдарға сұрау салу және куәгерлерден (сот орындаушысы, жұмыс беруші, өндіріп алушы, таныстары мен туыстары) және т. б. жауап алу.

Жоғарыда қылмыстық-құқықтық сипаттамада атап өтілгендей, ҚР ҚК 430-бабы екі әрекетті қамтиды, олардың біреуін жасау қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғады. Бірінші іс-әрекет заңды күшіне енген сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты алты айдан астам орындамағаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді. Екінші іс-әрекет аталған сот актілерінің орындалуына кедергі келтіргені үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді.

Сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау, сол сияқты олардың кедергісіне жол бермеу тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін, оның ішінде:

1. Табысын және өндіріп алынуы мүмкін басқа мүлікті жасыру;

2. Жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен табыстар туралы ақпарат ұсынбау;

3. Міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасу;

4. Борышкердің міндеттемені толық көлемде орындау мүмкіндігі болған кезде сот актісін орындаудан жалтару мақсатында елеусіз ақшалай сомаларды енгізуі;

5. Ақша қаражаты мен мүлікті басқа мақсаттарға пайдалануға байланысты өзге де іс-әрекеттер;

6. Мекемеге орындау үшін келіп түскен сот актісінің көшірмесін жасыру немесе жою немесе өзіне қатысты сот шешімі келіп түскен адамның атқаратын лауазымы туралы деректерді бұрмалау;

7. Сот орындаушысының борышкердің мүлкі болуы мүмкін тұрғын үй-жайларды және басқа да үй-жайларды, қоймаларды қарап-тексеруге қол жеткізуін шектеу;

8. Сот орындаушысына пара беру, оны жаңылыстыру немесе сот актісін орындауға жол бермеу мақсатында оны орындауға міндетті адамға әсер етудің кез келген басқа нысандарын пайдалану;

9. Дәлелді себептерсіз не атқарушылық әрекеттер жасалған жерге сот орындаушысына келуден жалтару;

10. Борышкердің кассасынан ақша қаражатын жұмсау туралы сот орындаушысының ресми тыйымын бұзу;

11. Қызметкердің сол функционалдық міндеттерін сақтай отырып, сот үкімі бойынша адам алмастыра алмайтын лауазымның атын өзгерту;

12. Соттың немесе сот орындаушысының жауапкершілік туралы ресми ескертулерінен кейін соттың, сот орындаушысының талаптарын елемеу және т. б. [19].

Сот актілері орындалмаған кезде, қарастырылып отырған қылмыстар, әдетте, жоғарыда аталған әдістердің бірін орындамаумен шектелмейді, бірақ олардың жиынтығы болып табылады. Осылайша, борышкердің заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы жалған ақпарат беруі көбінесе сенімді табысты жасырумен ұштасады, қызметтің «көлеңкелі» түріне ауысады және сол арқылы борышкердің міндеттемені толық көлемде орындау мүмкіндігі болған кезде елеусіз ақша сомаларын енгізуі.

Сот актілерін орындамау бойынша жоғарыда айтылғандай, қылмыс жасаған күдікті тұлға борышкерлер, әдетте сотталғандар, азаматтық істер бойынша жауапкерлер болып табылады.

Адамның қылмыс жасаудағы кінәсін анықтау дәлелдеу нысанасына кіретін екі жағдайды дәлелдеуді білдіреді. Анықталуы керек: біріншіден, қылмыс жасаған адам, яғни.қылмыс субъектісі, екіншіден, қылмыстың субъективті жағы.

Субъективті жағынан қылмыскердің кінәсінің нысанын (ниеті мен мазмұнын) анықтау маңызды: 1) субъектінің өзі жол берген құқық бұзушылықтың қауіптілігі туралы хабардар болу сипаты (ең жалпы, шамамен немесе нақты нысанда); 2) бұзушы қандай себептермен әрекет етті.

Заңды күшіне енген сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамау-бұл тікелей ниетпен жасалған қылмыс, яғни адам өзінің іс-әрекетінің (әрекетсіздігінің) қоғамдық қауіптілігін түсінеді, зардаптардың туындау мүмкіндігін алдын ала болжайды, өйткені сот орындаушысы сот актісі орындалмаған жағдайда оларға қылмыстық жауаптылық туралы ескертеді және олардың әрекеттерімен (әрекетсіздігімен) олардың басталуын тілейді.

Сот актісін орындамаған күдіктінің жеке басы, әдетте, жасалған қылмыс туралы ақпарат алған кезде белгілі болады (атқарушылық іс жүргізуде көрсетіледі). Алайда, сот актісімен қандай да бір іс – әрекеттер жасау атқарушы органның өзгеруі орын алған заңды тұлғаға жүктелген кезде, құқық қолданушылар ҚК-нің 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тарту субъектісін айқындауда жиі қиындықтарға тап болады [20, 66 б.].

Қылмыстық қудалауды болдырмайтын негіздер:

- сот шешімін орындамаудың дәлелді себебі (еңбекке жарамсыздық, нақты материалдық мүмкіндіктің болмауы және т. б.);
- тоқтатылған атқарушылық іс жүргізудің болуы;
- атқарушылық іс жүргізудің болмауы. Атқарушылық іс жүргізу оның ерікті түрде орындалуының жоқтығын растайтын сот актісін мәжбүрлеп орындау рәсімін бастау үшін негіз болып табылады. Борышкерге ықпал ету шараларын одан әрі қолдану атқарушылық іс жүргізуді бастамайынша мүмкін емес.

- сотқа дейінгі іс жүргізу барысында сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындау. Мұндай жағдайда қылмыстық қудалау сотқа дейінгі іс жүргізу сатысында не сотта ҚР ҚК 68-бабының 3-бөлігі негізінде, ҚР ҚПК 35-бабының 1-бөлігі 12-тармағы бойынша қылмыстық істі тоқтату туралы қаулы шығару жолымен тараптардың татуласуына байланысты тоқтатылуы мүмкін;

- сот актісін немесе атқарушылық құжатты уақтылы, бірақ ерікті түрде орындамау, мысалы, қысқа мерзімге (бірнеше күнге) кешіктіру, егер мұндай кешіктірудің қандай да бір елеулі теріс салдары болмаса, қоғамдық қауіп төндірмейтін елеусіз әрекет ретінде қарастырылуы мүмкін (ҚР ҚК 10-бабының 4-бөлігі).

Қылмыстық қудалауды болдырмайтын мән-жайларға жатпайды: жұмыс орнының уақытша болмауы, өйткені мемлекет жұмысқа орналасуға мүмкіндік береді; сот шешімі бойынша міндеттемелерді өтеу есебіне болмашы (біржолғы, біржолғы) төлем енгізу.

2 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексерудің ұйымдық-тактикалық ерекшеліктері

2.1 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы кезеңін ұйымдастыру ерекшеліктері

Сот актілерін орындамау бойынша тергеу алгоритмдерін құрудың маңызды шарты жасалған қылмыс туралы бастапқы ақпаратты алған кезде туындайтын тергеу жағдайлары болып табылады, олар тергеу алгоритмін құрудың негізгі көзі болып табылады.

Сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты істер бойынша белгіленуге жататын мән-жайларға:

1. Уақыт (кезең): сот актісін орындамау.
2. Сот актісін орындамау фактісін растайтын деректер.
3. Біліктілік белгілерінің болуы.
4. Әрекет түрі:
а) орындамау;
б) кедергі.
5. Қылмыстың дұрыс сараланууы үшін келтірілген залал сомасы
а) 10 000 АЕК-тен аз;
б) 10 000 АЕК-тен астам.
6. Қылмыс жасаған адамды анықтау:
а) қызмет бабын пайдалана отырып, адам;
б) жеке тұлға;
в) заңды тұлғада жауапты.

Осы жағдайларға сүйене отырып, сот актісінің орындалмауын тергеу кезінде келесі тергеу жағдайлары тән:

1) сот актісін орындамаған адамның орналасқан жері белгілі;

2) ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыс жасаған адам қылмыстық қудалау органдарынан жасырынған;

3) кінәлі адам жасаған әрекетін мойындайды және құқық қорғау органдарымен ынтымақтастыққа дайын болады;

4) кінәлі тұлға өз кінәсін мойындамайды.

Негізінде, күдіктінің жеке басы, әдетте, сот актісінің орындалмағаны туралы ақпарат түскен кезде белгілі болады. Бірінші тергеу жағдайында сот актісін орындамаған адамның орналасқан жері белгілі. Анықтаушылар сот актісінің орындалмағанын растайтын дәлелдемелерді жинауға және күдіктінің әрекеттеріне назар аударуы керек [21, 45 б.].

Бірінші жағдай үшін бастапқы процедуралық әрекеттердің келесі алгоритмі ең тән болады:

- хабарламаны қабылдау және оны СДТБТ-ға тіркеу;

- куәдан (өндіріп алушыдан, сот орындаушысынан) егжей-тегжейлі жауап алу, оның барысында сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың болжамды бейнесі белгіленеді;

- сот актісін орындамаған куәгерлерді анықтауға жеке тапсырма Жолдау;

- сот актісінің немесе атқарушылық құжаттың орындалмағаны туралы мәліметтер белгілі болуы мүмкін куәгерлерді (таныстарын, туыстарын және т. б.) анықтау және жауап алу;

- дәлелдемелік базаны жинау үшін түрлі ұйымдарға (мекемелерге) сауалдар жолдау;

- алынған құжаттарды (заттарды) алу (қажеттілік бойынша)және заттай дәлелдемелер деп тану;

- қорғауға құқығы бар куәдан, күдіктіден жауап алу;

-куәның, қорғауға құқығы бар куәнің немесе күдіктінің (- ның)айғақтары арасында келіспеушіліктер туындаған кезде беттестіру жүргізу;

- егер сотқа дейінгі тергеу барысында күдікті адамның кінәсі дәлелденбегені анықталса, қылмыстық қудалау ҚР ҚПК 35-бабының 1-бөлігінің 2-тармағы негізінде тоқтатылады;

- күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) осы қылмысты жасауға қатысы бар екенін растаған кезде оның әрекеті ҚР ҚПК 203, 204-баптарының тәртібімен тиісті қаулы шығара отырып сараласуға жатады;

- сипаттайтын материалды жинау;

- айыптау актісін жасау және істі сотқа беру үшін прокурорға жіберу.

ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыс жасаған адам қылмыстық қудалау органдарынан жасырылған екінші тергеу жағдайы.

Егер адам жасырынған болса, онда тергеу міндеттеріне қосылады:

- борышкердің өмірін егжей-тегжейлі зерттеу (оның байланысы, қоршаған ортасы, қызметі, жылжымалы және жылжымайтын мүліктің болуы және т. б.);

- өндіріп алушымен байланыс сипатын белгілеу;

- егер борышкердің орналасқан жері туралы болжамды деректер ғана болған жағдайда, жедел қызметкерлерге осы адамды анықтауды тапсырған жөн.

Адамның орналасқан жері анықталған жағдайда анықтаушының іс-қимыл алгоритмі бірінші жағдайға ұқсас.

Үшінші тергеу жағдайы, егер кінәлі адам бұл әрекетті мойындаса және құқық қорғау органдарымен ынтымақтастыққа дайын болса.

Әрі қарайғы тергеу шаралары бірінші тергеу жағдайының жалпы алгоритмімен сәйкес келеді, оларды қолдану туралы шешімдер әр жағдайда жеке қабылдануы керек.

Тергеу тәжірибесіндегі төртінші тергеу жағдайы кінәлі адам істі мойындамаған кезде, тергеуге белсенді қарсы болған кезде мүмкін болады.

Осы жағдайларды шешу әдістерінің бірі тергеу әрекеттері мен жедел-іздестіру іс-шараларының оңтайлы жүйесін пайдалану болып табылады. Негізгі

жедел-іздестіру іс-шараларын, жасырын тергеу іс-қимылдарын тергеу іс-әрекеттерімен ұштастыра қолдану тергеу үшін сенімді дәлелдемелік база құруға мүмкіндік береді.

Жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу туралы шешім қылмыс бойынша жеке тапсырма жіберілген сәттен басталады және жасырын тергеу әрекеттері аяқталғанға дейін жалғасады.

Сот актісін орындамау тәсілдерін белгілеу мақсатында күдіктінің жеке басын, байланысын, өмір салтын сипаттайтын материалдарды жинау үшін жедел-іздестіру шараларын қолдану; нақты адамның сот актісін орындау мүмкіндігінің бар-жоғын тексеру үшін; тергеу жолымен тексеру қиын өзге де мән-жайларды анықтау мақсатында маңызды рөл атқарады [22, 45 б.].

Анықтаушыға келіп түсетін жедел деректер тергеу жоспарына түзетулер енгізуге, тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасын айқындауға ықпал ететін болады.

Әрі қарайғы тергеу іс-шараларының алгоритмі жалпы алгоритммен сәйкес келеді. Жауап алу кезінде қақтығыстар туындауы мүмкін екенін ескеру қажет, өйткені тараптардың қарама-қарсы мүдделерінің қақтығысы орын алады. Тергеу іс-қимылдарының басымдықтары тергеу жағдайын және осы іс-қимылдардың жүргізілу ұзақтығын ескере отырып белгіленеді.

Ұсынылған алгоритм жағдайдың өзгеруіне байланысты реттелуі мүмкін.

2.2 Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу кезінде жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу ерекшеліктері

Жауап алудың жалпы тәртібі ҚР ҚПК 208-217-баптарының ережелерімен реттеледі. Қылмыстың осы түріне қатысты іс жүргізу жағдайына байланысты жауап алу ажыратылады: куә; қорғауға құқығы бар куә, күдікті.

Жауап алудың барлық түрлері оны өндіру сатысында бөлінеді:

1. Жауап алуға дайындық кезеңі.
2. Алдын ала кезең.
3. Еркін әңгіме кезеңі.
4. Сұрақ-жауап кезеңі.
5. Қорытынды кезең (алынған көрсеткіштерді іс жүргізу рәсімдеу кезеңі, көрсеткіштерді тіркеу).

Бірінші кезең дайындық болып табылады және мыналарды қамтиды:

1. Жауап алу барысында анықтауды талап ететін мән-жайлар шеңберін, жауап алуға жататын адамдар тобын айқындау және осы адамдарды жауап алуға шақыру тәсілін айқындау.

Жауап алуға дайындалу кезінде тергеуші (анықтаушы) айғақтар алынатын мән-жайлар шеңберін айқындауға тиіс. Бұл көрсеткіштердегі олқылықтарды болдырмау және қажетсіз ақпарат алу үшін қажет.

Тергеу әрекеттерін жүргізу басталар алдында тергеуші (анықтаушы) қолда бар жедел ақпарат бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуге қатысуға жататын адамдардың шеңберін (ол өндіріс сатысына байланысты өзгеруі мүмкін) белгілейді. Осы адамдардың шеңбері анықталған кезде тергеуші (анықтаушы) жауап алу күні, орны және қатысушыны шақыру тәртібімен айқындалады.

2. Жауап алынушының жеке басын зерттеу

Жауап алудың уақыты мен орны анықталған кезде тергеуші (анықтаушы) жауап алынушының жеке басын тексеруге кіріседі. Жеке тұлғаны сипаттайтын мәліметтерге мыналар жатады: психофизиологиялық қасиеттері туралы мәліметтер, қоғамдық-саяси және еңбек қызметі туралы ақпарат, ұжымдағы қатынастар туралы мәліметтер, күнделікті өмірдегі моральдық келбеті мен мінез-құлқы, іс бойынша өтетін басқа адамдарға деген көзқарас.

Көрсетілген мәліметтер іс материалдарынан және жедел көздерден алынуы немесе осы мақсат үшін психологиялық ғылым ұсынған арнайы әдістермен алынуы мүмкін: субъектіні бақылау, әңгімелесу, қызметті талдау (оның ішінде қылмысты жасау және жасыру тәсілі), субъектіге әр түрлі себептер бойынша және әр түрлі жағдайларда берілген тәуелсіз сипаттамаларды жалпылау (жұмыс, оқу орнынан, көршілер және т.б.).

Алынған мәліметтер тергеушіге (анықтаушыға) жауап алынған адам туралы пікір қалыптастыруға және жауап алудың неғұрлым нәтижелі тактикасын таңдауға мүмкіндік береді [22].

3. Жауап алу жоспарын құру.

Ең жиі кездесетін қателік-тергеу іс-әрекеттерін өндіруді жоспарлау кезеңінің болмауы, бұл олардың үстірт жүргізілуіне әкеледі.

Жоспарлаудың ең тиімді әдісі-тергеушіге (анықтаушыға) сұрақтар шеңберін, олардың дәйектілігін, айыптаудың уәждері мен дәлелдерін, тактикалық әдістерді тұжырымдауға мүмкіндік беретін жауап алу жоспарын құру.

Жауап алу кезінде анықтау қажеттілігі туындауы мүмкін барлық мәселелерді қарастыру мүмкін емес, ең маңызды мәселелерге, сондай-ақ тұжырымдамасы ерекше назар аударуды қажет ететін мәселелерге тоқталу керек.

4.Жауап алуға тікелей дайындық (техникалық қамтамасыз ету).

Жауап алудың тактикалық қамтамасыз етілуіне мыналар жатады:

- тергеуші (анықтаушы) жауап алу кезінде қолдануды көздейтін әдістерді таңдау;

- техникалық құралдармен қамтамасыз ету (дыбыс және бейне аппаратура, фотоаппарат және т.б.). Олардың жарамдылығы мен жұмысқа дайындығын тексеру қажет;

- хаттама бланкілерін, қағазды, жазу керек-жарақтарын, жарамды компьютерді, бағдарламалық қамтамасыз етуді және т. б. дайындау.;

- қосымша ақпарат көздерін таңдау (заттай дәлелдемелер, басқа процестік әрекеттер хаттамаларының көшірмелері және өзге де объектілер);

- жауап алу кезінде қатысуға тиіс адамдардың қатысуын қамтамасыз ету (адвокат, заңды өкілдер, аудармашы және т. б.);

- көлік құралын дайындау, егер оған қажеттілік туындаса.

Алдын ала кезең жауап алу хаттамасының сауалнамалық бөлігін толтырудан тұрады.

Тергеушіге (анықтаушыға) :

- өзіңізді таныстырыңыз (тегі, аты және әкесінің аты, лауазымдық жағдайы);

- жауап алынатын адамның жеке басын куәландыру (оның жеке басын куәландыратын құжатпен танысу);

- жауап алынатын адамның қандай себеппен және кіммен шақырылғанын, сондай-ақ тергеу әрекетін жүргізу тәртібі мен оның құқықтарын түсіндіру (ҚР ҚПК 64, 65, 71, 78, 79-баптары);

- жәбірленуші мен куәға айғақтардан бас тартқаны және жалған айғақтар бергені үшін қылмыстық жауаптылық туралы ескерту (кәмелетке толмағандарды қоспағанда, оларға шындықты айту қажеттілігі түсіндіріледі);

- хаттаманы жасау және оған қол қою тәртібін, түзетулер, толықтырулар мен ескертулер енгізу мүмкіндігін түсіндіру (ҚР ҚПК 212-бабының 6-бөлігі);

- жауап алынатын адамға техникалық құралдардың қолданылуы, сондай-ақ өзге де адамдардың қатысуы туралы хабарлауға (оларға тәртіп пен олардың құқықтары да түсіндіріледі).

Еркін әңгіме кезеңі (мәні бойынша жауап алу). Жауап алу жауап алынған адамның әңгімесінен басталады. Куәдан жауап алуға шақырылған мән-жайлар бойынша өзіне белгілі барлық нәрсені айтуға шақырылады. Күдіктіге, қорғауға құқығы бар куәға — күдікті тудырған немесе айыптаудың мазмұнын құрайтын мән-жайлар туралы.

Жауап алынушының әңгімесін үзу және оған араласу орынды емес, тек олар тақырыптан айтарлықтай ауытқыған жағдайда ғана рұқсат етіледі.

Тергеуші (анықтаушы) жауап алынған адамның әңгімесі барысында туындайтын ойлар туралы жазбалар жасай алады, әңгіме аяқталғаннан кейін нақтылаушы сұрақтар қоюға көшеді.

«Сұрақ-жауап» кезеңі. Жауап алу нысанасын жиі сарқпайтын еркін әңгіменің соңында тергеуші (анықтаушы) сұрақтар қою арқылы алынған айғақтарды толтырады және нақтылайды, еркін әңгімеде белгіленбеген жаңа фактілерді анықтайды, айғақтарды тексеру үшін қажетті бақылау деректерін алады, куәға немесе жәбірленушіге тиісті сұрақтар қояды. Тергеуші (анықтаушы) еркін әңгіме барысында алынған ақпаратқа және осы кезеңде қалыптасқан жағдайдың сипатына байланысты қажетті тактикалық әдістерді қолданады, нақтылау, толықтыру, бақылау, еске салу және басқа да сұрақтарды қояды, дәлелдемелер ұсынады [23].

Жауап алынушының айғақтарын бекіту кезеңі ерекше назар аударуды қажет етеді, өйткені барысы мен нәтижелерін дұрыс процедуралық тіркемей, тергеу әрекеті өзінің дәлелді күшін жоғалтады.

Жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеудің негізгі құралы хаттама жасау болып табылады. Ол төрт бөлімнен тұрады: сауалнама; жауап алынушының еркін әңгімесін баяндау; жауап алынушыға қойылған сұрақтар мен оның жауаптарының жазбалары; жауап алынғанды айғақтардың жазбасымен таныстыру туралы белгі және оның, тергеу іс-әрекетіне басқа да қатысушылардың куәлігі, хаттаманың дұрыстығына қол қоюы бар куәлік бөлігі.

Жауап алынушының айғақтары хаттамаға бірінші адамнан және мүмкіндігінше сөзбе-сөз (ҚР ҚПК 190-бабының 2-бөлігі), яғни жауап алынатын адамның өзі терминологиясын пайдалана отырып енгізіледі. Хаттамада «заңды мөртабандарды»жазуға жол берілмейді. Дөрекі және жаргон өрнектер хаттама жазылмайды, олардың мағынасы басқаша айтылуы керек.

Жауап алу хаттамасында көп мағыналы сөздерден аулақ болған жөн. Жауап алынушының мәлімдемелерін қате түсінбеушілік үшін жауап алу кезінде барлық түсініксіз, жеткіліксіз анықталған, анық емес өрнектерді нақтылау, нақтылау қажет.

Жауап алынатын адам жауап алу хаттамасымен тергеушінің жеке оқуы не жария етуі арқылы танысуға тиіс. Сұралушының өзі әдісті таңдайды. Оның өз айғақтарын нақтылауға және толықтыруға құқығы бар, сондай-ақ хаттамаға ескертулер енгізуді сұрауға құқылы. Хаттамаға, оған толықтырулар мен нақтылауға жауап алудың барлық қатысушылары қол қояды. Хаттамада өз қолымен жауап алынған адам: оған құқықтары мен міндеттері түсіндірілгенін растайды; ол хаттамамен танысады және айғақтарды, нақтылаулар мен толықтыруларды жазудың дұрыстығын куәландырады. Жауап алынатын адам хаттаманың әрбір бетіне қол қояды, оның соңында «хаттамамен таныстым. Ескертулер, өзгерістер мен толықтырулар жоқ», ол оның қолымен расталады.

Заңда жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеу үшін фото -, аудио - және бейнежазба сияқты техникалық құралдарды қолдану мүмкіндігі қарастырылған. Ең тиімдісі-бірқатар артықшылықтарға ие жауап алудың бейне түсірілімі. Бейнежазба жауаппен, айтарлықтай кідірістермен, дауыстың кенеттен қарлығуымен немесе дірілдеуімен, оның тембрінің өзгеруімен және т.б. жақсы жазылған, сондықтан бейнежазба жауап алушының айғақтарының өзгеруіне қарсы тұрудың тактикалық құралы болып табылады және тергеуші (анықтаушы) хаттаманы бұрмалауға күдік туғызады.

Алынған материалдар жауап алу хаттамасына қоса беріледі және іс кезінде сақталады.

Куәдан жауап алу ҚР ҚПК 208-215-бабының ережелерін сақтай отырып жүзеге асырылады. Куәгерлердің айғақтарының мәні осы іске қатысты кез келген нақты мән-жайлар, оның ішінде күдіктінің жеке басын және куәнің онымен қарым-қатынасын сипаттайтын мән-жайлар болуы мүмкін. Куәгер өзі тікелей қабылдаған және басқа адамның сөзінен қабылдаған жағдайлар туралы куәлік береді.

Осы санаттағы қылмыстарды тергеу кезінде куәгерлерді үш топқа бөлуге болады: өндіріп алушылар; сот орындаушылары; таныстар, туыстар.

Өндіріп алушыдан жауап алу. Өндіріп алушы-пайдасына заңды күшіне енген сот шешімі өткен адам (жеке немесе заңды), соның салдарынан атқару парағы беріледі, соның негізінде адам актіні мәжбүрлеп орындау үшін сот орындаушыларының қызметіне жүгінеді.

Сот орындаушысынан жауап алу. Сот орындаушысы-сот шешімдері, азаматтық және әкімшілік істер бойынша ұйғарымдар мен қаулылар, мүліктік жазалар бөлігінде қылмыстық істер бойынша үкімдер мен қаулылар, сондай-ақ заңға сәйкес өзге де органдардың қаулылары негізінде берілетін атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындауды жүзеге асыратын лауазымды адам.

Сот орындаушысы күдіктінің сот шешімдерін орындамаған кездегі әрекеттері (әрекетсіздігі) туралы егжей-тегжейлі айтып бере алатын куә болып табылады. Сот ісін жүргізу материалдарында сот шешімін мәжбүрлеп орындау жөніндегі құжаттар жиналады және осыған байланысты қабылданған шаралар тіркеледі.

Осы топтың куәгерлеріне олардың хабардарлығына байланысты келесі сұрақтар қойылуы мүмкін:

- сауалнама деректері, жұмыс тәжірибесі, функционалдық міндеттері;
- сот актісі заңды күшіне енген кезде;
- атқарушылық іс қозғалған кезде және Атқарушылық іс жүргізуде қандай сома көрсетілген;
- борышкерге атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы Қанша рет және қанша уақыт бойы хабарланды;
- атқарушылық іс жүргізу тараптарына құқықтар мен міндеттер және олардың міндеттерін орындамаудың салдары түсіндірілді ме;
- борышкер сот орындаушысының шақыруы бойынша болған ба және қандай да бір мәліметтерді (жұмыс орны, тұрғылықты жерінің өзгеруі, жылжымалы және жылжымайтын мүліктің болуы және т. б.) ұсынған ба;
- борышкер сот шешімін орындады ма? Олай болса, қашан, нақты қандай әрекеттер және олар қандай көлемде орындалды;
- борышкер қай уақыттан бастап берешекті өтеу есебіне ақшалай төлемдер енгізуді тоқтатты;
- ұйымға мәліметтер беру туралы (мүліктің болуы немесе болмауы туралы; зейнетақы есептеулері туралы; банктік шоттардың болуы туралы, осы шоттардағы ақша қалдықтары мен қозғалысы туралы; атқаратын лауазымы мен кірістері туралы; жасалған нотариаттық операциялар туралы; жұмысқа орналаспаған жағдайда адамның еңбек биржасына қою Үшін Жұмыспен қамту орталығына өтініші туралы және т. б.);
- борышкерден берешек сомасын өндіріп алу бойынша қандай әрекеттер жасалды (борышкердің (жылжымайтын немесе жылжымалы) мүлкіне, оның ішінде ақшасы мен бағалы қағаздарын қоса алғанда, не өзге де жеке немесе заңды тұлғалардан (оның ішінде банктерде және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарда) тыйым салу немесе алып қою); борышкерге тыйым салу белгілі бір әрекеттерді жасау, сол сияқты

жылжымалы және жылжымайтын мүлікті иеліктен шығару жөнінде қабылданған шешімдердің қолданылуын тоқтата тұру; борышкерге өзіне меншік құқығымен тиесілі мүлікті, оның ішінде ақшаны пайдалануға тыйым салу; борышкердің мүлкіне мөр басу; құқық белгілейтін құжаттарды алып қою; басқа адамдарға мүлікті, оның ішінде ақшаны борышкерге беруге немесе оған қатысты өзге де әрекеттерді орындауға тыйым салу);

- сот актісін орындау үшін қандай уақытша шектеулер қолданылды (аталған адамдардың Қазақстан Республикасынан шығуына шектеу, лицензиялар, рұқсаттар мен арнайы құқықтар беру және олардың қолданылуы саласындағы шектеу және т. б.);

- борышкер немесе сот актісінің орындалмағаны туралы куәландыратын өзге де тұлғалар сот орындаушысының талаптарына қарсы қандай шаралар қабылдады (өндіріп алынуы мүмкін табысы мен басқа мүлікті жасыру, жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы ақпарат бермеу, міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасу және т. б.);

- борышкер іздеуге жарияланды ма;

- борышкер сот шешімін орындамағаны үшін қандай түсініктеме берді, қандай дәлелді себептерді көрсетті;

- борышкер сот актілерін орындамағаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылды ма (қашан және қандай жаза);

- сіз борышкердің қандай табысқа өмір сүретінін, не істейтінін білесіз бе;

- сіз осы қылмысты тергеу үшін маңызды болуы мүмкін ақпаратты білесіз бе? [24].

Күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) жеке басы туралы ақпараты бар туыстарынан, достарынан, таныстарынан, адамдардан жауап алу. ҚР ҚПК-нің 79-бабының 2-бөлігіне сәйкес туысының өзіне, жұбайына(зайыбына) немесе жақын туыстарына қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қудалауға әкеп соғуы мүмкін айғақтар беруден бас тартуға құқығы бар екенін есте ұстаған жөн.

Келісілген жағдайда нақтылауға жататын мәселелер:

- борышкер кімге тиесілі, ол қандай қарым-қатынаста;

- борышкердің отбасы құрамы да кіммен тұрады, кәмелетке толмаған балалары бар ма;

- борышкердің жұмыс орны, лауазымы және жалақысы немесе қосымша табыс көзі.

Күдіктіден жауап алу (қорғауға құқығы бар куә). Жауап алу басталар алдында тергеуші (анықтаушы) күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) қандай қылмыстық жазаланатын іс-әрекет жасағаны үшін күдікті екенін хабарлайды және күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) өзін толық немесе ішінара кінәлі деп танығанын не қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін өзінің кінәсін жоққа шығаратынын анықтайды (ҚПК-нің 216, 214-1-баптары ҚР).

Жауап алу барысында күдіктің әрбір тармағы бойынша айғақтар алу қажет. Көрсеткіштерді тексеру үшін мезгіл-мезгіл бақылау сұрақтарын қойған жөн. Жауап алу барысында қатысушы қорғаушы күдіктіні (қорғауға құқығы бар куәгерді) теріс позицияға қоюға құқылы емес, әйтпесе мұндай қорғаушыны ауыстыру туралы мәселе қою қажет.

Егер күдікті (қорғауға құқығы бар куә) өзіне қатысты туындаған күдіктің дұрыстығын толық растаса және ұсынылған күдікке кінәсін мойындаса, жауап алу кезінде жанжалсыз жағдайлар туындайды. Бұл жағдайда тактикалық әдістер жеткілікті толық және нақты көрсеткіштерді алуға бағытталған. Қолайлы жағдайға қарамастан, жауап алу жауап алынғандар өз кінәсін жоққа шығарған кездегідей мұқият және егжей-тегжейлі жүргізілуі керек. Мойындаудың өзі маңызды емес, шындыққа сәйкес келетін фактілер, жағдайлар туралы ақпарат. Тану тергеушінің (анықтаушының) бағытын өзгертпеуі және оның дәлелдемелерді іздеудегі белсенділігін төмендетпеуі керек.

Кейбір сыртқы жанжалсыз жағдайлар шын мәнінде қиял-жанжалсыз. Сотқа дейінгі іс жүргізу барысында күдікті адам (қорғауға құқығы бар куә) жиі теріс ұстанымға ие болады, өз кінәсін жоққа шығарады, осы себепті жауап алу процесінде жанжалды жағдайлар туындайды, ол толық жалған, ішінара жалған айғақтар береді немесе айғақтар беруден мүлдем бас тартады.

Жанжал туындаған жағдайда жауап алынатын адаммен психологиялық байланыс орнатуға тырысу керек, содан кейін қалыптасқан жағдайға және күдіктінің жеке басына (қорғауға құқығы бар куәгерге) сәйкес келетін басқа да тиімді тактикалық әдістерді қолдану керек.

Жанжал туындаған жағдайда жауап алудың сұрақ-жауап формасы әсіресе тиімді. Шынайы айғақтар алу үшін эмоционалды әсер ету әдістері, сондай-ақ жоғарыда аталған тактикалық әдістер қолданылуы мүмкін.

Айғақтар беруден бас тартқан күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) оның ұстанымы тергеуді жалғастыруға кедергі болып табылмайтынын, осылайша өзін күдіктен қорғану мүмкіндігінен айыратынын түсіндіру қажет.

Күдіктіден (қорғауға құқығы бар куәдан) (қорғауға құқығы бар куәдан)жауап алу кезінде оның қылмыс жасады деп күдіктенуі қате болуы мүмкін екенін, кейде ұстау фактісі оның еркін бұзуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн.күдікті (қорғауға құқығы бар куәгер)өзін-өзі белгілей алады Алынған мәліметтер тергеушіге (анықтаушыға) жауап алынған адам туралы пікір қалыптастыруға және жауап алудың неғұрлым нәтижелі тактикасын таңдауға мүмкіндік береді [25, 59 б.].

Егер күдікті (қорғауға құқығы бар куә) жалған айғақтар берсе, онда жауап алу процесінде жанжалды жағдайлар туындайды, қылмыстық процесте осы жағдайға қарсы тұру үшін бірқатар тактикалық әдістер шақырылады.

Бұл жағдайда ең тиімдісі тактикалық әдіс болуы мүмкін-оларды өтірікке айыптайтын дәлелдер ұсыну. Бұл ретте күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) өзі жасаған қылмысқа күдікті растау үшін жеткілікті дәлелдемелер ғана

ұсынылуы тиіс екенін ескеру қажет (мысалы: табысты жасыру кезінде - табыстың болуы туралы анықтама беру және т.б.). Күдіктің көлемін кеңейтетін жағдайларға қатысты басқа дәлелдерді осы кезеңде психологиялық байланыс орнатуды жеңілдету, күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәның) жабылуына, өзіне кетуіне жол бермеу үшін ұсынбаған дұрыс.

Тағы бір тиімді әдіс-бұл жеке психиканың ерекшеліктерін түсінетін жеке тұлғаның әлсіз жақтарын пайдалану (ашуланшақтық, тәжірибеге бейімділік және т.б.). Ашуланған кезде немесе қатты толқу кезінде жауап алушы қалыпты жағдайда не айтпайтынын айта алады немесе таңдалған айғақтардан алыстап, шындықты айта бастайды. Бұл әдіс тергеушінің (анықтаушының) жақсы хабардар болуымен, күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) жеке басының ерекшеліктерімен және осы мәліметтердің көмегімен оның эмоцияларына әсер ету тактикасын дамытумен тиімді.

Күдіктіден (қорғауға құқығы бар куәдан) жауап алу барысында мынадай мәселелер нақтылануға жатады:

- сауалнама деректері;
- ол сот актісі қашан заңды күшіне енгенін және бұл туралы қашан білгенін біле ме;
- Өндіріп алушының пайдасына қанша ақша сомасы өндіріп алынуға жатады;
- оған атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы белгілі болған кезде;
- ол сот орындаушыларына жүгінді ме. Егер солай болса, онда бұл материалды кім орындады;
- ол сот орындаушысына жұмыс орны мен жалақы туралы мәлімет берді ме;
- сот орындаушысы оған қатысты қандай шаралар қолданды (мүлікке тыйым салу, тұрғылықты жері бойынша мүліктің тізімдемесі, шығуға тыйым салу, автокөлік құралын жүргізуге тыйым салу және т. б.);
- ол сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындады ма. Олай болса, қашан, нақты қандай әрекеттер және қандай көлемде орындалды;
- сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау себебі;
- жұмыс орны, лауазымы, жалақысы немесе басқа да қосымша кірістер;
- жұмысқа орналаспаған жағдайда: соңғы лауазымдағы жұмыс орны және еңбекақы, қай уақыттан бастап жұмысқа орналаспаған. Ол еңбек биржасына тұрды ма Жұмыспен қамту орталығы (күні); оған орталықта жұмыс орны ұсынылды ма; қызметінен бас тарту себебі;
- ол кіммен және қайда тұрады, тұрғын үйді жалға алуға, азық-түлікке ақшалай қаражаты қайдан келеді. Оның асырауында балалары бар ма (мүгедектер, қарт ата-аналар), олар жұмыс істей ме;
- оған қатысты қосымша сот шешімі бар ма;
- банктерде шоттар бар ма және оларда ақшалай қаражаттың болуы;

- оның несиелері бар ма, ақшалай несие рәсімделген кезде, несиені өтеу сомасы ай сайын, несиенің ақшалай қаражаты жұмсалған жерде, сот шешімі бойынша қарыз неге төленбейді, несиені ай сайын төлей ме, несиені өтеуге ақшалай қаражат қайдан келеді;

- жылжымалы немесе жылжымалы емес мүлік бар ма. Мүлік қамауға алынды ма; мүлікті қайда, қашан және қандай жағдайда сатып алды, сатты;

- ол елден / қаладан кетіп қалды ма, қандай ақшалай қаражатқа кетті;

- ол соңғы кездері қандай да бір іс-шараларға қатысып, қандай ақшалай қаражатқа демалып жүрді ме;

- ол соңғы уақытта нотариаттық кеңседе қандай да бір операциялар жасады ма (автокөлікпен жүруге сенімхат, ақшалай қарыз және т. б.);

- ҚР ӘҚБтК 669-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілікке тартылды ма (қашан), ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылды ма. Оған ҚР ҚК 430-бабы түсіндірілді ме және ол қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін бе;

- ол сот шешімін орындай ма;

- егер іздестіру жарияланғаннан кейін ұсталған болса, ел аумағынан кетудің себептері қандай;

- Сот сот шешімін қабылдаған кезде ол заңды тұлғада қандай лауазымды атқарған (атқарған); ол сол жерде, қазіргі уақытта және қандай лауазымда жұмыс істейді; ол жеке еңбек шартын ұсына ала ма. Атқарушы орган заңды тұлғада өзгерді ме, қазіргі уақытта сот шешімін орындау бойынша жауапкершілікке тартыла ма. Заңды тұлға кірістер туралы декларацияны тапсырды ма, қазіргі уақытта ол заңды тұлғада кірістерді растайтын құжаттарды ұсына алады ма және т. б.

- заңды тұлғада атқарушы орган өзгерген немесе жұмыстан босатылған жағдайда: атқаратын лауазымынан кету күні;

- сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамағаны үшін оның жауапкершілігін қандай жағдайлар жоққа шығара алады;

- куәгерлердің қайсысы оның айғақтарын растай алады [25].

Көрсетілген сұрақтар тізбесі болжамды болып табылады және қылмыстық істі тергеу кезінде нақты тергеу жағдайын ескере отырып түзетуге жатады.

Жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеу. Жауап алынғандардың көрсеткіштері жауап алу хаттамасында тіркеледі, ол параллель де, жауап алғаннан кейін де жасалуы мүмкін.

Жауап алуға қатысушылардың жауаптары жауап алу хаттамасында барынша егжей-тегжейлі және сөзбе-сөз көрсетілуге тиіс, осы мақсатта жауап алу барысында бейнежазбаны пайдалану орынды. Жауап алушы өзіне қажетті өз қызметін реттейтін нормативтік құжаттарды, атқарушылық іс жүргізуден алынған құжаттарды және сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың орындалмау бейнесін қайта жасауға

мүмкіндік беретін басқа да материалдарды пайдалана алады. Көрсетілген материалдар жауап алу хаттамасына қоса берілуі мүмкін.

Беттестіру, тексеру тергеу әрекеті ретінде, осы қарама-қайшылықтардың себептерін анықтау үшін бұрын жауап алынған екі адамның айғақтары арасындағы елеулі қайшылықтарды жою мақсатына ие. Бұл ретте, беттестіру жасау сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын тұлғаның міндеті емес, құқығы болып табылады (ҚР ҚПК 218-бабының 1-бөлігі).

Бұрын жауап алынған адамдардың айғақтарында қайшылықтардың болуы олардың жалғандығын растамайды. Айғақтардағы Қайшылықтар жауап алынған адамның адасуы немесе оның фактілер мен оқиғаларды дұрыс қабылдамауы нәтижесінде мүмкін. Осы адамдар арасындағы қарым-қатынасты анықтағаннан кейін тергеуші (анықтаушы) қайшылықтардың мәні бойынша әрқайсысынан кезектесіп жауап алуға кіріседі, содан кейін сұрақтар қояды.

Тергеуші жауап алынғандарға және басқа адамдарға бір-біріне сұрақтар қоюға рұқсат бере алады.

Олар тергеу барысында бұрын берген беттестіру қатысушылардың айғақтарын жария етуге немесе осы айғақтардың дыбыстық, бейнежазбасын шығаруға, мүмкін, олар хаттамада бетпе-бет ставка барысында хабарлаған айғақтарын тіркегеннен кейін.

Беттестіру өткізу тактикасының негізі оның психологиялық құрамдас бөліктері болып табылады, оларға мыналар жатады: бетпе-бет ставкада жауап алынатын адамдардың жеке психологиясы; жауап алынатын адамдардың бір-біріне әсері; тергеушінің (анықтаушының) беттестіруге қатысушыларға әсері [26].

Беттестіру өткізу қажет болған жағдайда жауап алынған екі адамның қайсысы жалған куәлік беретінін анықтаған жөн. Бетпе-бет ставка барысында жауап алынғандардың әрқайсысының интонациясы, мәнерлі қимылдары, олардың айғақтар арасындағы қайшылықтарға қалай жауап беретіні бойынша тергеуші (анықтаушы) өздері хабарлаған мәліметтердің шынайылығы мен жалғандығын бағалай алады. Бетпе-бет ставка сонымен қатар жалған куәлік беретін адамға психологиялық әсер етудің тиімді құралы болып табылады.

Беттестіру аяқталғаннан кейін хаттама қатысушыларға оқу үшін ұсынылады немесе олардың өтініші бойынша тергеуші (анықтаушы) оқиды. Қатысушылар хаттаманы толықтыруға және оған міндетті түрде хаттамаға енгізуге жататын түзетулер енгізуге құқылы. Хаттаманың соңында тергеу іс-әрекетіне қатысушылар хаттамамен қалай танысқанын өз қолдарымен көрсетеді, бұл белгі қатысушылардың қолдарымен куәландырылады. Егер хаттама бірнеше бетте жазылса, бетпе-бет қатысушылар әр бетке бөлек қол қояды.

Алу іс үшін маңызы бар белгілі бір заттар мен құжаттарды, егер олардың қай жерде және кімде екендігі нақты белгілі болса, сондай-ақ тәркіленуге жататын мүлікті алып қою мақсатында жүргізіледі (ҚР ҚПК 253-бабы).

Іс материалдары бойынша белгіленген нақты деректер, оның ішінде тергеуге қызығушылық танытатын белгілі бір заттар мен құжаттардың қай жерде және кімде бар екендігі қаралады.

Алу тергеушінің (анықтаушының) қандай да бір объектіні беру туралы талабынан басталады, жағдайлардың басым көпшілігінде ерікті сипатта болады. Ол алынатын объектілер сақталатын адам оларды алуға қарсылық білдірген жағдайларда ғана мәжбүрлеп тәртіппен жүргізіледі.

Алу барысы мен нәтижелерінің ғылыми-техникалық құралдарын міндетті түрде қолдана отырып жүргізіледі, қажет болған жағдайда маман мен аудармашы тартылуы мүмкін (ҚР ҚПК 254-бабы).

Қазбаны өндіруге міндетті түрде қатысады (ҚР ҚПК 254-бабы):

- тәркілеу жүргізілетін адамдар не оның отбасының кәмелетке толған мүшелері;

- мекеменің, ұйымның өкілдері, егер алу аталған ұйымдар орналасқан үй-жайларда жүргізілсе.

Алу жүргізу кезінде күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) болуы Іс үшін маңызы бар заттар мен құжаттарды іріктеуге, олардың орналасқан жерін анықтауға ықпал етуі мүмкін.

Алу жүргізудің іс жүргізу тәртібі мыналарды қамтиды (ҚР ҚПК 254-бабы):

- тергеу судьясынан санкция алу қажет болған жағдайларда заңды негіз болып табылатын алу жүргізу туралы қаулы шығару;

- тікелей қазба жұмыстарын жүргізу.

Тактикалық тұрғыдан алуды үш кезеңге бөлуге болады: дайындық, жұмыс, қорытынды.

Дайындық кезеңінде алу жүргізуге оң нәтиже алу мақсатында сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға:

- жерін (пәтердің, Ұйымның үй-жайын), уақыты мен тұлғасын (азаматтық істер бойынша жауапкер, қылмыстық істер бойынша сотталғандар; арнаулы субъектілер: мемлекеттік органның, мемлекеттік және мемлекеттік емес мекеменің қызметкері) айқындау;

- тергеуші (анықтаушы) жекелеген мамандарды тарту және ол бұрын айқындаған алып қою қатысушыларының шеңберіне (бухгалтер, экономист, инженер, Ақпараттық технологиялар жөніндегі маман, криминалист)тиісті түзетулер енгізу туралы қорытындыға келе алады;

- алудың нысанасын және оның жеке белгілерін белгілеу;

- ғылыми-техникалық құралдармен қамтамасыз ету [27].

Дайындық әрекеттерінің мазмұны тергеушінің (анықтаушының) ақпаратының көлеміне, қалыптасқан тергеу жағдайына, сондай-ақ алынуға жататын құжаттардың немесе заттардың ерекшеліктеріне байланысты.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыруға дайындық кезінде:

- заңды тұлғаның бухгалтерлік құжаттамасы мен іс қағаздарын зерделеу;

- істің нәтижесіне мүдделі емес бухгалтерлерден, технологтардан, экономистерден техникалық кеңес, анықтамалық мәліметтер алу;

- алынуы мүмкін құжаттар мен заттардың құпиялылық дәрежесін анықтау.

Жұмыс кезеңі алу мазмұны қылмыстық іс үшін маңызы бар белгілі бір заттар мен құжаттарды алып қоюдан тұрады. Заттар мен құжаттарды тікелей алу процесі екі кезеңнен тұрады: объектілерді таңдау және оларды алу.

Көп жағдайда қазба өндірісіне тиісті салада арнайы білімі бар мамандар – тұлғалар (бухгалтер, экономист, инженер, Ақпараттық технологиялар жөніндегі маман, криминалист және т. б.) қатысуы тиіс, олар тергеушінің (анықтаушының) назарын тергеу үшін қызығушылық тудыратын объектілердің белгілеріне аудара алады, алуға жоспарланған объектілердің жасырын байланыстарын анықтай алады қылмыстық іс үшін маңызы бар басқа заттармен және құжаттармен.

Соңғы кезең. Соңғы кезеңде дәлелді мәні фиксацияның толықтығы мен объективтілігіне байланысты.

Алу хаттамасының кіріспе бөлігінде мыналарды көрсету қажет:

- хаттаманы жасау орны мен уақыты (алудың басталуы мен аяқталуы);

- хаттама жасаған адамның толық деректері;

- қылмыстық іс үшін маңызы бар, алып қою қажет заттар мен құжаттар;

- қатысушы тұлғалардың құқықтары мен міндеттері.

Хаттаманың сипаттамалық бөлігінде алу тіркеледі:

- тергеушінің (анықтаушының) адамға алу жүргізу туралы қаулы беру фактісі;

- тергеушінің (анықтаушының) адамға қылмыстық іс үшін маңызы бар құжаттарды өз еркімен беруді ұсыну фактісі;

- үй-жайында алу жүргізіліп жатқанын көрсете отырып, адамның құжаттарды өз еркімен не мәжбүрлеп беру фактісі;

- қазу өндірісінің мән-жайлары [28].

Алу хаттамасының қарар бөлігінде:

- түсіру барысында фототүсірілім, бейне -, аудиожазба жүргізілді ме;

- осы тергеу әрекетіне қатысқан барлық адамдарға танысу үшін алу хаттамасын ұсыну фактісі.

Алынатын барлық заттар саны, өлшемі, салмағы, жеке белгілері және мүмкіндігінше құны нақты көрсетілген хаттамада көрсетілуге тиіс (ҚР ҚПК 255-бабы).

Хаттама жасалғаннан кейін сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам жария етеді, сондай-ақ онда жасалған жазбалардың дұрыстығы тергеушінің (анықтаушының) және заттай дәлелдемелерді өндіріп алуға қатысатын адамдардың (куәгерлер, маман) қолымен куәландырылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Диссертациялық зерттеу жұмысы «Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауды тергеп-тексеру әдістемесі» тақырыбында қылмыстық құқық бұзушылықтардың аталған санатын анықтау, ашу және тергеп-тексерудің теориялық, құқықтық және криминалистикалық негіздерін кешенді зерделеуге арналған.

Зерттеу барысында сот актілерін орындамауға байланысты құқыққа қайшы әрекеттердің криминалистикалық сипаттамасы айқындалып, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау ерекшеліктері, дәлелдеуге жататын мән-жайлар жүйесі, типтік тергеу жағдайлары мен оларды шешудің алгоритмдері, сондай-ақ жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізудің тактикалық тәсілдері ғылыми тұрғыдан негізделді.

Жұмыстың нәтижелері құқық қолдану тәжірибесін жетілдіруге, ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық істерді тергеп-тексеру тиімділігін арттыруға, сот актілерінің мүлтіксіз орындалуын қамтамасыз етуге және заң үстемдігін нығайтуға бағытталған практикалық ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында көзделген сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру өзіндік криминалистикалық ерекшеліктерімен сипатталатыны анықталды. Аталған санаттағы істердің ерекшелігі олардың ұзаққа созылатын сипатында, жасалу тәсілдерінің алуан түрлілігінде, қылмыстық әрекеттің көбіне әрекетсіздік нысанында көрінуінде, сондай-ақ кінәлі тұлғаның сот актісін орындаудан жалтару мақсатында мүлкін, табысын немесе нақты материалдық мүмкіндіктерін жасыруға бағытталған саналы іс-әрекеттер кешенін жүзеге асыруында көрініс табады. Бұл мән-жайлар аталған қылмыстарды анықтау, тіркеу және дәлелдеу барысында арнайы криминалистикалық тәсілдер мен нақты ұйымдастырушылық алгоритмдерді қолдануды талап етеді.

Зерттеу барысында ҚР ҚК 430-бабы бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталу негіздері, дәлелдеуге жататын мән-жайлар, типтік тергеу жағдайлары және оларды шешудің кезеңдік алгоритмдері жүйелендірілді. Қылмыстық қудалау органының қызметі атқарушылық іс жүргізу материалдарын жан-жақты зерделеумен, борышкердің нақты мүліктік жағдайын, кіріс көздерін, мәмілелерін, қаржылық операцияларын және өзге де активтерін анықтаумен, сондай-ақ сот актісін орындамаудың объективтік және субъективтік белгілерін толық дәлелдеумен ұштасуы қажеттігі негізделді. Тергеудің нәтижелілігі бастапқы кезеңде дұрыс тергеу болжамдарын ұсынуға, тергеу әрекеттерін уақтылы жоспарлауға, жедел-іздестіру мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға және дәлелдемелік базаны кешенді қалыптастыруға тікелей байланысты екендігі айқындалды.

Сонымен қатар, жауап алу, беттестіру, алу сияқты жекелеген тергеу әрекеттерінің тактикалық ерекшеліктері қарастырылып, олардың дәлелдемелерді жинаудағы маңызы ашылды. Әсіресе, күдіктінің жалған айғақ беруі, кінәсін мойындамауы немесе тергеуге қарсы әрекет етуі жағдайында психологиялық байланыс орнату, дәлелдемелерді кезең-кезеңімен ұсыну, жанжалды жағдайларда тиімді тактикалық әдістерді қолдану қажеттілігі көрсетілді. Бұл өз кезегінде аталған қылмыстарды тергеу барысында анықтаушының кәсіби даярлығы мен тактикалық шеберлігінің жоғары болуын талап етеді.

Осылайша, сот актілерін орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексеру әдістемесін жетілдіру құқық үстемдігін қамтамасыз етудің, сот билігінің беделін нығайтудың және азаматтар мен заңды тұлғалардың бұзылған құқықтарын қалпына келтірудің маңызды кепілі болып табылады. Ұсынылған теориялық тұжырымдар, практикалық ұсынымдар мен кезеңдік алгоритмдер құқық қорғау органдары қызметкерлерінің құқық қолдану тәжірибесінде кеңінен пайдаланылып, ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық істерді тергеп-тексерудің тиімділігін арттыруға қызмет етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы (2026 жылы 15 наурызда республикалық референдумда қабылданды). [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=Ш05029 (жүгінген күні: 20.04.2026).
2 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K140000022 (жүгінген күні: 20.04.2026).
3 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).
4 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).
5 Борчашвили И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Ерекше бөлік. 2 – том. – 860 б.
6 Байтеленова С. Г. Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау фактілері бойынша әкімшілік және қылмыстық жауапкершіліктің кейбір ара-жігін ажырату // Қазіргі қоғамдағы құқықтық мәдениет: II Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның ғылыми мақалалар жинағы. - Могилев: «Беларусь Республикасы Ішкі істер министрлігінің Могилев институты» білім беру мекемесі, 2019. – Б.136-140.
7 Ысқақова Б.Е. Сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың орындалмауының криминалистік сипаттамасы // ҚР ІІМ Қарағанды академиясының хабаршысы. Б. Бейсенова № 2, 2018 ж. - Б. 66-70.
8 «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» 2010 жылғы 2 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңы. [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).
9 Князьков М. А. Неисполнение приговора суда, решения суда или иного судебного акта: проблемы законодательной регламентации и правоприменения автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. — Самара 2007. — 21 с.
10 Летягина Е.А. Уголовная ответственность за неисполнение приговора суда, решения суда или иного судебного акта: дис. ... канд. юрид. наук. Красноярск, 2009. - 216 с.
11 Плешаков А.М., Осипов В.А. Злостное уклонение от исполнения обязанностей как форма преступного бездействия // Вестник экономической безопасности. 2016. №2. – С.171-176.
12 Ватаев Б. З. Сравнительная характеристика уголовного законодательства РФ об ответственности за неисполнение приговора суда, решения суда или иного

судебного акта с уголовным законодательством иных государств // Современная гуманитарная академия. — 2011. — № 4. — С. 129—133.
13 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 12 «Сот актілерін орындамағаны үшін жауаптылық туралы» нормативтік қаулысы [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).
14 Материалы уголовного дела. Дело№2546-2025.
15 Бархо В. Ю. «Злостность» как основной признак составов преступлений, связанных с неисполнением приговора суда, решения суда или иного судебного акта [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/zlostnost-kak-osnovnoy-priznak-sostavov-prestupleniy-svyazannyh-s-neispolneniem-prigovora-suda-resheniya-suda-ili-inogo-sudebnogo (дата обращения: 28.04.2026).
16 Швейгер А. О. Неисполнение законных требований пристава исполнителя как признак нарушения законодательства об исполнительном производстве. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/neispolnenie-zakonnyh-trebovaniy-pristavaispolnitelya-kak-priznak-narusheniya-zakonodatelstva-ob-ispolnitelnom-proizvodstve
17 Рахметов С.М., Рогов И.И. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Алматы, 2016. – 264 б.
18 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).
19 Ступина С.А., Долгушина Л.В. Особенности установления субъективных признаков неисполнения приговора суда, решения суда или иного судебного акта. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-ustanovleniya-subektivnyh-priznakov-neispolneniya-prigovora-suda-resheniya-suda-ili-inogo-sudebnogo-akta (дата обращения: 20.04.2026).
20 Баймолдина С. М., Тихонова С. С., Акчабаев Ш. К. Правовое регулирование исполнения судебных решений в Республике Казахстан [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/pravovoe-regulirovanie-ispolneniya-sudebnyh-resheniy-v-respublike-kazahstan (дата обращения: 20.04.2026).
21 Виниченко А.М. Организационно-правовые основы деятельности органов дознания федеральной службы судебных приставов: Автореферат дисс. канд. юрид.наук. М., 2012 г. - 22 с.
22 Филиппов А.Г. Криминалистические версии и планирование расследования. - М., 2020. – 463 с.
23 Трохова А. Н. Производство дознания по уголовным делам о неисполнении приговора суда, решения суда или иного судебного акта. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/proizvodstvo-doznaniya-po-

ugolovnym-delam-o-neispolnenii-prigovora-suda-resheniya-suda-ili-inogo-sudebnogo-akta (дата обращения: 20.04.2026).
24 Аблаева Э.Б. Некоторые вопросы принудительного исполнения судебных актов в Казахстане: сравнительно-правовой анализ [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-prinuditelnogo-ispolneniya-sudebnyh-aktov-v-kazahstane-sravnitelno-pravovoy-analiz (дата обращения: 20.04.2026).
25 Юдин А.В., Норвартян Ю.С. Проблемы привлечения к уголовной ответственности лиц, виновных в злостном неисполнении решения суда или иного судебного акта по гражданским и административным делам [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-privlecheniya-k-ugolovnoy-otvetstvennosti-lits-vinovnyh-v-zlostnom-neispolnenii-resheniya-suda-ili-inogo-sudebnogo-akta-po (дата обращения: 20.04.2026).
26 Когамов М.Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. 2014 года. Том 2. Особенная часть. Алматы: «Жеты жарғы», 2022. - 680 с.
27 Абрамова П.В. Версии и планирование расследования воспрепятствования осуществлению правосудия [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/versii-i-planirovanie-rassledovaniya-vosprepyatstvovaniya-osuschestvleniyu-pravosudiya (дата обращения: 20.04.2026).
28 Радчук К.И. Методика выявления и особенности расследования преступлений, предусмотренных ст. 315 УК РФ [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-vyyavleniya-i-osobennosti-rassledovaniya-prestupleniy-predusmotrennyh-st-315-uk-rf (дата обращения: 20.04.2026).

Қосымша 1

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАС ПРОКУРАТУРАСЫНЫҢ ЖАНЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫ АКАДЕМИЯСЫ

ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

тақырыбы: «*Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауды тергеп-тексеру әдістемесі*»

Қосшы қ, 2026 ж.

ӘОЖ 343.985 : 343.369
КБЖ 67.523.12 : 67.408.142

Рецензенттер:
Кельдибеков С.С. - Түркістан облысы прокурорының бірінші орынбасары, аға әділет кеңесшісі
Касымова А.С. - Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының қазіргі заманғы сын-қатерлерге қарсы іс-қимыл және цифрлық технологияларды технологияларды енгізу Орталығының қазіргі заманғы сын-қатерлерге қарсы іс-қимыл бойынша даярлау кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының кандидаты, аға әділет кеңесшісі

Автор: Накипбеков А.У. - Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының магистранты

Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауды тергеп-тексеру әдістемесі / Накипбеков А.У. – Қосшы: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, 2026 ж. – 40 б.

Осы әдістемелік ұсынымдар қылмыстық құдалау органдарында сотқа дейінгі тергеп-тексеруге және заңдылықты прокурорлық қадағалауға процестік басшылықты жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының прокурорларына арналған.
Құжат сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстарды тергеу кезінде бірыңғай стандарттарды әзірлеу мақсатында әзірленді.
Құжат сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай алгоритмін қамтиды.
Әдістемелік ұсынымдар заңтану, криминология, қылмыстық процесс, жедел-іздестіру қызметі теориясы салаларында, сондай-ақ полиция мен прокуратура қызметкерлерін даярлау және біліктілігін арттыру кезінде құқық қорғау жүйесінің білім беру ұйымдарының оқу процесінде пайдаланылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары Академиясының оқу-әдістемелік кеңесінің шешімімен жариялауға ұсынылды («11» маусым 2026 жылғы № 11 хаттама).

© Құқық қорғау органдары академиясы, 2026
© Накипбеков А.У., 2026

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗБЕСІ.....4
АНЫҚТАМАЛАР…….....5
КІРІСПЕ.....7

ЖАЛПЫ БӨЛІМ
1 СОТ ҮКІМІН, СОТ ШЕШІМІН, ӨЗГЕ ДЕ СОТ АКТІСІН НЕ АТҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЖАТТЫ ОРЫНДАМАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ
1.1 Сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау туралы істер бойынша құқық қолдану практикасының қазіргі жай-күйі мен проблемалары.....8
1.2 Сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы.....11
1.3 Әкімшілік құқық бұзушылықпен ҚР ҚК 430-бабында (ҚР ӘҚБтК 669-бабы) көзделген, қылмыстық құқық бұзушылықтардың аралас құрамдарымен қылмыстық құқық бұзушылықтың аражігін ажырату (ҚР ҚК 139, 152, 431-баптары)……..12

НЕГІЗГІ БӨЛІМ
2 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚК 430-БАБЫНДА КӨЗДЕЛГЕН ҚЫЛМЫСТАРДЫ СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ
2.1 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы.....16
2.2 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстар бойынша дәлелдеуге жататын мән-жайлар.....18
2.3 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды тергеудің Жалпы және кезеңдік алгоритмі.....22
2.4 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексеру кезіндегі тергеу әрекеттерін жүргізудің ерекшеліктері.....24

ҚОРЫТЫНДЫ.....36

ҚОСЫМША 1. ҚР ҚК 430-БАБЫ БОЙЫНША ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТІ ЗЕРДЕЛЕУ КЕЗІНДЕ ПРОКУРОРДЫҢ ӘМБЕБАП ЧЕК-ПАРАҒЫ.....37
ҚОСЫМША 2. ӨЗІН-ӨЗІ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ……...39

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ…….....40

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗБЕСІ

Қысқарту	Толық атауы
ҚР	Қазақстан Республикасының
ҚР ҚПК	Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі
ҚР ҚК	Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі
ҚР ӘҚБтК	Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі
ҚР БП	Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы
ҚР АПК	Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі
НҚА	Нормативтік құқықтық акт
ҚР ЖСНҚ	Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы
ҚР ЖС	Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты

АНЫҚТАМАЛАР

Осы ұсынымдарда ұғымдар Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық-процестік кодексінде (бұдан әрі - ҚР ҚПК), Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексінде (бұдан әрі - ҚР ҚК), "Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген мәндерде пайдаланылады және өзге де нормативтік құқықтық актілермен толықтырылады.

Термин	Анықтамасы / дереккөзі
Сотқа дейінгі тергеу	Қылмыстық қудалау органының дәлелдемелерді жинау, бекіту, тексеру және бағалау жөніндегі, сондай-ақ Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басынан айыптау актісімен прокурорға іс жіберуге дейін не іс жүргізу тоқтатылғанға дейін процестік шешімдер қабылдау жөніндегі қызметі (ҚР ҚПК).
Дәлелдемелердің рұқсат етілуі	Дәлелдемелердің ҚР ҚПК-нің нысанға, алу және бекіту тәсіліне қойылатын талаптарға сәйкестігі; жол берілмейтін дәлелдемелер айыптаудың негізіне алынбайды (ҚР ҚПК-нің 112-бабы).
Атқарушылық құжаттар	Атқарушылық құжаттар: 1) сот актілерінің негізінде берілетін атқарушылық парақтар; 1-1) "Астана" халықаралық қаржы орталығы сотының шешімдері негізінде берілетін атқару парақтары; 2) Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу заңнамасына сәйкес берілетін сот бұйрықтары; 3) Қазақстан Республикасының аумағында халықаралық, шетелдік соттардың және төрелік соттардың шешімдерін мәжбүрлеп орындату туралы сот актілерінің негізінде берілетін атқарушылық парақтар; 4) төреліктің шешімдерін мәжбүрлеп орындату туралы соттың ұйғарымы негізінде берілетін атқару парақтары; 4-1) соттардың талап қоюды қамтамасыз ету немесе талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы ұйғарымдары, сондай-ақ соттардың алдын ала қамтамасыз ету шаралары немесе алдын ала қамтамасыз ету шараларының күшін жою туралы ұйғарымдары; 4-2) "Астана" халықаралық қаржы орталығы сотының

Термин	Анықтамасы / дереккөзі
	талап қоюды қамтамасыз ету немесе талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы бұйрықтары; 5) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген жағдайларда әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша шығарылған сот қаулылары; 6) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген жағдайларда әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілетті органның (лауазымды тұлғаның) қаулылары; 6-1) жұмыс берушінің жалақы төлеуі туралы нұсқама; 7) алып тасталды; 8) атқару санкциясын өндіріп алу туралы сот орындаушысының қаулылары; 9) сот орындаушысының атқарушылық іс-әрекеттер жасау кезінде келтірілген шығыстарды өтеу туралы қаулысы; 10) жеке сот орындаушысының өзінің қызмет ақысының сомасын бекіту туралы қаулысы; 11) әкімшілік жаза қолдануға уәкілеттік берілген орган (лауазымды адам) берген айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамалар; 11-1) атқарушылық жазба; 12) қылмыстық іс бойынша шығарылған мүлікке тыйым салу туралы сот қаулысы; 13) жеке тұлғаның берешегін өндіріп алу туралы салықтық бұйрық. (Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы ҚР 2010 жылғы 2 сәуірдегі № 261-IV Заңы)
Сот шешімдері	Азаматтық істер бойынша сот қабылдайтын сот актісі (ҚР АІЖК 21-бабы)
Сот үкімі	Айыпталушының кінәсі немесе кінәсіздігі және оған жазаны қолдану немесе қолданбау туралы мәселе бойынша бірінші, апелляциялық сатыдағы сот шығарған сот шешімі (ҚР ҚПК 7-бабының 52-тармағы)
Қадағалау өндірісі	Нақты қылмыстық істі қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокурор қалыптастыратын материалдар жиынтығы; жария құжат болып табылмайтын ішкі жұмыс құралы.

Термин	Анықтамасы / дереккөзі
Сот актісін және атқарушылық құжатты орындамау	Борышкердің сот актісін орындауға шаралар қолданбауы, өндіріп алынуы мүмкін табысы мен басқа да мүлкін жасыру, жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы ақпарат бермеу, міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасу, сондай-ақ ақшалай қаражатты пайдалануға байланысты өзге де әрекеттер және басқа мақсаттарға арналған мүліктер. (ҚР ЖС 2003 ж. 19 желтоқсандағы "Сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы" нормативтік қаулысының 12-тармағы)
Процестік нұсқаулық	ҚР ҚПК-нің 193-бабында көзделген өкілеттіктер шеңберінде сотқа дейінгі тергеп-тексеруді ұйымдастыру, бақылау және үйлестіру жөніндегі прокурордың қызметі.
Сотқа дейінгі тергеуді прокурорлық қадағалау	Іс жүргізу шешімдерінің негізділігін, процеске қатысушылардың құқықтарының сақталуын, тергеудің толықтығы мен жан-жақтылығын тексеруді қоса алғанда, қылмыстық қудалау органдары қызметінің заңдылығын қадағалау ("прокуратура туралы" Қазақстан Республикасының 2022 жылғы 5 қарашадағы № 155-VII Конституциялық заңы (ЖМ. және қосымша).

КІРІСПЕ

Қазіргі уақытта сот актілерінің орындалуы құқық үстемдігін қамтамасыз етудің негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің нақты орындалуы азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың, сондай-ақ сот билігінің беделін нығайтудың маңызды кепілі болып саналады.

Сонымен қатар, тәжірибе көрсетіп отырғандай, сот актілерін және атқарушылық құжаттарды орындамау фактілері әлі де кеңінен таралған. Мұндай құқық бұзушылықтар құқықтық тәртіпке нұқсан келтіріп қана қоймай, мемлекет пен қоғамның құқықтық жүйесіне деген сенімді төмендетеді. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында сот актілерін орындамау үшін қылмыстық жауаптылық көзделген.

Аталған санаттағы қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексеру белгілі бір күрделілігімен ерекшеленеді. Бұл, ең алдымен, олардың ұзақ уақытқа созылатын сипатымен, дәлелдемелердің көбінесе құжаттық және жасырын нысанда болуымен, сондай-ақ борышкердің өз әрекеттерін жасыруға бағытталған мінез-құлқымен байланысты. Мұндай жағдайларда тергеп-тексеру тиімділігін қамтамасыз ету үшін ғылыми негізделген әдістемелік тәсілдерді қолдану ерекше маңызға ие.

Осы әдістемелік ұсынымдардың мақсаты – сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстарды тергеп-тексеру кезінде бірыңғай тәсілдер мен алгоритмдерді қалыптастыру, тергеу әрекеттерін ұйымдастыру мен жүргізудің тиімді әдістерін айқындау болып табылады.

Әдістемелік ұсынымдарда қылмыстың криминалистикалық сипаттамасы, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау тәртібі, дәлелдеуге жататын мән-жайлар, сондай-ақ жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасы қарастырылады. Сонымен қатар, тергеу практикасының проблемалық аспектілері талданып, оларды шешудің жолдары ұсынылады.

Ұсынымдар құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне, ең алдымен прокурорларға, сондай-ақ анықтаушылар мен тергеушілерге арналған және олардың практикалық қызметінде пайдалануға бағытталған.

ЖАЛПЫ БӨЛІМ

1 СОТ ҮКІМІН, СОТ ШЕШІМІН, ӨЗГЕ ДЕ СОТ АКТІСІН НЕ АТҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЖАТТЫ ОРЫНДАМАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ

1.1 Сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау туралы істер бойынша құқық қолдану практикасының қазіргі жай-күйі мен проблемалары

Құқықтық мемлекеттің жұмыс істеуінің маңызды шарттарының бірі заңды күшіне енген сот актілерін мүлтіксіз орындау болып табылады. Сот шешімдерінің міндеттілігінің конституциялық қағидаты азаматтардың, заңды тұлғалардың және мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін нақты қорғауды қамтамасыз етеді, сондай-ақ сот төрелігінің тиімділігіне кепілдік береді. Сонымен бірге, сот актісін шығарудың өзі бұзылған құқықтарды қалпына келтіруді қамтамасыз етпейді. Сот төрелігінің мақсаттарына қол жеткізу оның уақтылы және толық орындалуымен ғана мүмкін болады.

Осыған байланысты жауапкершілігі Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында көзделген сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар ерекше өзектілікке ие болады.

Бұл әрекеттің қоғамдық қауіптілігі белгілі бір өндіріп алушының құқықтарын бұзудан ғана емес, сонымен бірге сот билігінің беделіне нұқсан келтіруден, азаматтардың мемлекеттік институттарға деген сенімін төмендетуден және құқықтық нигилизмді таратудың алғышарттарын жасаудан тұрады.

Сот актілерінің орындалмауы мемлекеттегі заңдылықтың жай-күйіне теріс әсер етеді, өйткені ол іс жүзінде сот шешімдерінің міндетті сипатына күмән келтіреді. Экономикалық даулардың өсуі, атқарушылық іс жүргізу санының артуы және мүліктік қатынастардың күрделенуі жағдайында сот актілерін орындау проблемасы сот жүйесі үшін де, құқық қорғау органдары үшін де ерекше маңызға ие болады.

Құқық қолдану практикасын талдау көрсеткендей, 2024-2025 жылдар кезеңінде ҚР ҚК 430-бабы бойынша 126 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелген, оның тек 3% - ы сотқа жіберілген. Бұл ретте қылмыстық істердің 95 % — ы ақталатын негіздер бойынша, ал 2% - ы ақталмайтын негіздер бойынша тоқтатылды.

Сот актілерін орындаудан жалтарудың неғұрлым кең тараған тәсілдері мүлікті және кірістерді жасыру, активтерді үшінші тұлғалардың пайдасына иеліктен шығару, бөгде адамдарды пайдалану, жұмысқа орналасудан жалтару, сот орындаушысын хабардар етпей тұрғылықты жерін ауыстыру, сондай-ақ

міндеттемелерді орындау мүмкіндігінің көрінуін жасауға бағытталған өзге де әрекеттер болып табылады.

Қоғамдық қатынастарды цифрландырудың заманауи шарттары мүлік пен қаржылық активтерді жасырудың жаңа нысандарының пайда болуына ықпал етеді. Электрондық төлем сервистерін, қашықтан банк операцияларын, цифрлық активтерді және өзге де заманауи қаржы құралдарын пайдалану борышкерлердің мүлкін анықтау бойынша мәжбүрлеп орындау органдары мен құқық қорғау органдарының жұмысын едәуір қиындатады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу тәжірибесі бірқатар проблемалардың бар екендігін куәландырады.

Құқық қолдану практикасындағы ең үлкен қиындықтар сот актісін орындаудан қасақана жалтару белгілерін анықтаған кезде туындайды. Көптеген басқа қылмыстық құқық бұзушылықтардан айырмашылығы, сот шешімін орындамау фактісі әлі де қылмыстық құқық бұзушылық құрамының бар екендігін көрсетпейді. Сотқа дейінгі тергеп-тексеру органы адамның сот актісін орындауға нақты мүмкіндігі бар екенін, жүктелген міндет туралы тиісті түрде хабардар етілгенін және оны орындаудан әдейі жалтарғанын дәлелдеуі қажет.

Іс жүзінде борышкер сот шешімін орындау үшін жеткілікті ақша немесе мүлік жоқ деп мәлімдейтін жағдайлар жиі кездеседі. Сонымен бірге, тексеру барысында оның кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруды жалғастыратыны, қымбат мүлікті пайдаланатыны, ірі сатып алулар жасайтыны немесе туыстарының немесе бақылауындағы адамдардың шоттары арқылы табыс алатыны белгіленеді. Мұндай жағдайларда тергеу алдында қаржылық қиындықтар фактісін емес, сот актісін орындаудан жалтаруға бағытталған қасақана мінез-құлықтың болуын дәлелдеу міндеті тұр.

Сот шешімін орындаудың объективті мүмкіндігі мен оны орындаудан қасақана жалтару арасындағы айырмашылықты айтарлықтай қиындықтар тудырады. Мысалы, адам ауыр материалдық жағдай, еңбек ету қабілетінен айырылу, кәсіпорынның банкроттығы, дүлей зілзалалар немесе оның еркіне тәуелді емес өзге де объективті мән-жайлар себебінен сот шешімін орындамауы мүмкін. Мұндай жағдайларда қылмыстық құқық бұзушылық белгілері жоқ. Сонымен қатар, борышкерлер нақты кірістер мен мүлікті жасыру үшін осындай дәлелдерді жиі пайдаланады. Сондықтан тергеуші адамның мүліктік жағдайын, оның кіріс көздерін, банктік шоттар, жылжымалы және жылжымайтын мүліктің болуы туралы мәліметтерді, сондай-ақ сот актісі заңды күшіне енгеннен кейін активтерді иеліктен шығару фактілерін мұқият зерделеуі керек.

Кінәлі адамның тікелей ниетін дәлелдеу ерекше маңызға ие. Қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін сот актісінің орындалмау фактісін анықтау жеткіліксіз. Адам өзіне жүктелген міндет туралы білгенін, оның әрекетсіздігінің салдарын алдын-ала білгенін және сот шешімін орындаудан жалтарғысы келетіндігін растау қажет. Дәлелдемелер ретінде сот орындаушысының қылмыстық жауаптылық туралы ескертулері, атқарушылық

іс жүргізуді қозғау туралы қаулылары, процестік құжаттардың тапсырылуы туралы мәліметтер, куәгерлердің айғақтары, борышкердің хат жазысуы, сондай-ақ сот актісін орындау қажеттігі туралы оның хабардар екенін куәландыратын өзге де деректер пайдаланылуы мүмкін.

Борышкердің мүлкі мен кірістерін жасыруға бағытталған әрекеттерін бағалау жеке проблема болып табылады. Қазіргі жағдайда жалтарудың ең көп тараған тәсілдері-мүлікті туыстарына және жақын адамдарына қайта ресімдеу, көлік құралдары мен жылжымайтын мүлікті жалған иеліктен шығару, номиналды бизнес иелерін пайдалану, бейресми түрде жалақы алу, мүлікті үшінші тұлғаларға тіркеу, сондай-ақ туыстарының немесе аффилиирленген ұйымдардың шоттарына ақша қаражатын шығару. Кейбір жағдайларда борышкерлер ресми жұмыс орнынан әдейі шығарылады немесе табыстың нақты мөлшерін көрсетпестен еңбек қатынастарын рәсімдейді.

Қосымша қиындықтар атқарушылық өндіріс материалдарының едәуір көлемін зерттеу қажеттілігіне байланысты. Тергеушіге сот орындаушысының қаулыларын, атқарушылық әрекеттерді жасау актілерін, қойылған шектеулер мен тыйым салулар туралы мәліметтерді, борышкердің мүлкін іздестіру материалдарын, мемлекеттік органдар мен қаржы ұйымдарына сұрау салулардың нәтижелерін зерделеу талап етіледі. Көбінесе атқарушы өндіріс көлемі бірнеше томды құрайды, ал оқиғалар ұзақ уақытты қамтиды.

Борышкердің қаржылық жағдайын белгілеу кезінде белгілі бір қиындықтар туындайды. Объективті көрініс алу үшін мемлекеттік дерекқорлардан, Мемлекеттік кірістер органдарынан, Екінші деңгейдегі банктерден, Тіркеуші органдардан, сондай-ақ өзге де ақпараттық жүйелерден алынған мәліметтерге талдау жүргізу талап етіледі. Кейбір жағдайларда адамның нақты мүліктік жағдайы ресми тіркелген мәліметтерден айтарлықтай ерекшеленеді, бұл қосымша тексеру шараларын қажет етеді.

Қылмыстық қудалау органдарының мәжбүрлеп орындау органдарымен тиімді өзара іс-қимылының маңызы зор. Борышкерді сот актісін орындаудан жалтару тәсілдері, мүлікті жасыру фактілері және дәлелді маңызы бар өзге де мән-жайлар туралы бастапқы ақпарат жиі сот орындаушысы болып табылады. Мемлекеттік органдар арасында ақпарат алмасудың жеткіліксіздігі тергеудің толықтығы мен объективтілігіне теріс әсер етуі мүмкін.

Осылайша, сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу дәлелдеу процесінің күрделілігінің жоғарылауымен сипатталады. Қасақана жалтару белгілерін анықтау, кінәлі адамның тікелей ниетін растау, жасырын активтерді анықтау және қылмыстық жазаланатын әрекетті сот актісін орындаудың объективті мүмкін еместігінен ажырату қажеттілігі қылмыстық құқық бұзушылықтардың осы санатын тергеу әдістемесін жетілдірудің ерекше өзектілігін анықтайды.

Бұл әрекеттерге тиімді қарсы тұру мұндай фактілерді анықтау және тергеу тетіктерін жетілдіруді, бірыңғай әдістемелік тәсілдерді әзірлеуді және

құқық қорғау органдары, соттар мен мәжбүрлеп орындау органдары арасындағы өзара іс-қимыл деңгейін арттыруды талап етеді.

1.2 Сот үкімін, сот шешімін, өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың қылмыстық-құқықтық сипаттамасы

Сот қаулыларын іске асыру сотта қорғауға конституциялық құқықты қамтамасыз етуде шешуші рөл атқаратын сот жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Сот шешімі өзінің толық күшін тек оның нақты орындалуы арқылы алады. Осыған орай, заң шығарушы үкімдерді, шешімдерді, өзге де сот актілерін немесе атқарушылық құжаттарды орындамағаны үшін қылмыстық жауаптылық белгіледі, бұл Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында көзделген.

Бұл құқық бұзушылықтың қоғамдық қауіптілігі сот билігінің беделіне нұқсан келтіруден, сот шешімдерінің міндеттілігі қағидатын бұзудан, сот төрелігін жүзеге асыруға кедергілер жасаудан, сондай-ақ азаматтардың, ұйымдар мен мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделеріне нұқсан келтіруден көрінеді. Сот актілерін орындамау зардап шеккендерді бұзылған құқықтарды қалпына келтіру, белгіленген мүлікті, қолма-қол ақшаны алу немесе сот қорғауының нәтижелерін басқаша жүзеге асыру мүмкіндігінен айырады.

Бұл қылмыстық құқық бұзушылықтың объектісі сот төрелігін жүзеге асыруды және сот актілерін орындауды қамтамасыз етуге арналған қоғамдық қатынастар болып табылады. Қосымша объект ретінде жеке және заңды тұлғалардың мүліктік және өзге де құқықтары мен заңды мүдделері, сондай-ақ мемлекеттің мүдделері бола алады.

Осы қылмыстық құқық бұзушылықтың мәні заңды күшіне енген: соттардың үкімдері, соттардың шешімдері, өзге де сот актілері, сондай-ақ атқарушылық құжаттар болып табылады.

Үкім деп бірінші немесе апелляциялық сатыдағы сот сотталушының кінәсіне немесе кінәсіздігіне және оған жаза тағайындауға немесе тағайындамауға қатысты шығарған сот шешімін түсіну керек.

Өзге сот актілеріне азаматтық, әкімшілік және сот ісін жүргізудің өзге де түрлері шеңберінде соттар шығаратын шешімдер, ұйғарымдар, қаулылар мен сот бұйрықтары жатады.

"Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес атқарушылық құжаттарға атқару парақтары, сот бұйрықтары, соттардың талап қоюды қамтамасыз ету туралы ұйғарымдары, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жөніндегі қаулылар, атқарушылық жазбалар, прокурордың оның талаптарын мәжбүрлеп орындау туралы қаулылары және мәжбүрлеп орындауға жататын басқа да құжаттар жатады.

Сот шешімдерін орындамауға байланысты қылмыстық әрекеттердің сыртқы көрінісі соттың заңды күшіне енген қаулысын немесе атқарушылық

құжатты алты айдан астам мерзімге елемеу, сондай-ақ олардың орындалуына белсенді қарсы тұру болып табылады. Орындамау деп оларды жүзеге асырудың нақты мүмкіндігі болған кезде сот актісінде немесе атқарушылық құжатта қамтылған нұсқамаларды орындаудан бас тарту немесе әдейі аулақ болу деп түсіну керек. Бас тарту сот шешіміне мойынсұнғысы келмейтіндігімен сипатталады, ал жалтару-бұл міндеттемелерден аулақ болу ниетін білдіретін іс-әрекетте немесе әрекетсіздікте көрінетін орындалмаудың жабық түрі.

Іс жүзінде жалтарудың мұндай әдістері кең таралған: активтер мен кірістерді жасыру; туыстарының немесе басқа адамдардың пайдасына мүлікті жалған иеліктен шығару; жұмыспен қамту орны мен табыс көздері туралы ақпарат бермеу; мүлікті иеліктен шығаруға бағытталған мәмілелер жасау; өтелмеген қарыздар болған кезде ақшалай қаражатты басқа қажеттіліктерге жұмсау; сот шешімін орындау мүмкін еместігі туралы жалған көрініс (иллюзия) жасау. Орындауға қарсы іс-қимыл құжаттаманы жасыру немесе жою, борышкердің мүлкіне қолжетімділікті шектеу, қажетті мәліметтерді беруден бас тарту, лауазымды адамдардың шақыруларын елемеу, сондай-ақ сот қаулысының орындалуына кедергі келтіретін кез келген басқа да қасақана әрекеттер нысанында болуы мүмкін.

Заңнамада көзделген қылмыстың субъектісі ретінде он алты жасқа толған, сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындауға міндетті әрекетке қабілетті адам әрекет етеді. Кейбір жағдайларда, егер құқық бұзушылық қызмет бабын теріс пайдаланумен жасалса, субъект арнайы болуы мүмкін. Осылайша, бұл қылмыс сот төрелігін жүзеге асыру мүдделерін, сот шешімдерінің міндеттілігі қағидатын және атқару процесіне қатысушылардың құқықтарын бұзатын заңды күшіне енген сот актісін немесе атқарушылық құжатты қасақана елемеу немесе орындауға қарсы іс-қимыл болып табылады.

1.3 Әкімшілік құқық бұзушылықпен ҚР ҚК 430-бабында (ҚР ӘҚБтК 669-бабы) көзделген, қылмыстық құқық бұзушылықтардың аралас құрамдарымен қылмыстық құқық бұзушылықтың аражігін ажырату (ҚР ҚК 139, 152, 431-баптары)

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (ҚР ҚК) 430-бабының қолданысына жататын қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеуге қатысты құқық қолдану практикасы шеңберінде аса күрделі міндеттердің бірі қылмыстық және әкімшілік жауаптылықты дәл ажырату болып табылады. Әрекеттің дұрыс емес біліктілігі адамды негізсіз қылмыстық жауапкершілікке тартуға немесе, керісінше, кінәліні қандай да бір жауапкершіліктен негізсіз босатуға әкелуі мүмкін.

Сот шешімдерін орындамағаны үшін әкімшілік жауапкершілік Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (ҚР ӘҚБтК) 669-бабында бекітілген. Бұл норма үкімді, сот шешімін немесе кез келген басқа

сот актісін, сондай-ақ атқарушылық құжатты орындамағаны үшін, сондай-ақ оларды орындау үшін кедергілер жасағаны үшін жауапкершілікті көздейді.

Әкімшілік құқық бұзушылықтың негізгі айырмашылығы қылмыстық тәртіппен жазаланатын іс-әрекет белгілерінің болмауы болып табылады. Әкімшілік жауапкершілік сот актілерін орындамау жағдайларына мемлекеттік ықпал етудің бірінші шарасы болып табылады. Әдетте, сот орындаушысы борышкерге сот шешімін орындау қажеттілігі туралы және жауапкершілікке тарту түріндегі ықтимал салдары туралы ескертеді.

ҚР ҚК-нің 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілік іс-әрекеттің жоғары қоғамдық қауіптілігін көрсететін заңда белгіленген белгілер болған кезде ғана туындайды. Негізгі белгі сот актісін немесе атқарушылық құжатты нақты орындау мүмкіндігі болған кезде алты айдан астам уақыт бойы орындамау болып табылады.

Аталған баптар арасындағы екінші айырмашылық құқық бұзушылық субъектісіне байланысты. ҚР ҚК 430-бабының субъектісі құқық бұзушылық жасалған кезде он алты жасқа толған есі дұрыс жеке тұлға болып табылады. ҚР ӘҚБтК-нің 669-бабының субъектісі, ҚР ҚК-нің 430-бабында көрсетілген жеке тұлғадан басқа, заңды тұлға да бола алады. Айта кету керек, қолданыстағы қазақстандық заңнамаға сәйкес заңды тұлғалар қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды. Егер сот заңды тұлғаға белгілі бір әрекеттерді жасау міндетін жүктеген және ол оларды алты айдан артық орындамаған жағдайда, осы заңды тұлғаның жауапты тұлғасы қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

Егер қылмыс объектісін қарастыратын болсақ, онда ҚР ҚК – нің 430-бабында сот төрелігінің мүдделері мен жазаларды орындау тәртібі рулық объект болып табылады, ал ҚР ӘҚБтК-нің 669-бабында-мемлекеттік билік институты. Екі жағдайда да тікелей объект ұқсас-қылмыстық және азаматтық істер бойынша сот актілерінің, сондай-ақ атқарушылық құжаттардың орындалуын қамтамасыз ететін органдардың қалыпты жұмыс істеуі. Қосымша объект ретінде мемлекеттің, заңды және жеке тұлғалардың мүліктік және өзге де мүдделері әрекет етеді.

Қылмыстық құқық бұзушылық құрамының ажырамас элементі субъектінің ниеті болып табылады. Тергеу борышкердің өз міндеттемелерін мойындағанын, сот шешімін орындауға нақты мүмкіндігі бар екенін, бірақ оны орындаудан әдейі жалтарғанын немесе оған кедергі келтіргенін анықтауы керек.

Мысалы, егер борышкер ресми түрде жұмысқа орналасса, тұрақты табысы болса, жылжымайтын мүлік пен көлік құралдарына иелік етсе, бірақ өзінің жалақысы туралы ақпаратты жасырса, жақын адамдарына активтерді қайта ресімдесе немесе сот актісінен жалтаруға бағытталған өзге де іс-әрекеттер жасаса, оның мінез-құлқы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабында көзделген қылмыс белгілерінің болуын көрсетуі мүмкін.

Алайда сот шешімінің орындалуына кедергі келтіретін объективті мән-жайлар қылмыстық жауаптылықты болдырмайды. Мұндай жағдайларға борышкердің ауыр сырқаты, еңбекке қабілеттілігінен айырылуы, өзіне тәуелді емес себептер бойынша табыс көздерінің болмауы, мемлекеттік жұмыспен қамту органдарына өтінішпен расталған ұзақ жұмыссыздық, сондай-ақ сот актісін орындаудың нақты мүмкіндігінің жоқтығын куәландыратын өзге де жағдайлар жатады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 430-бабының қылмыстық заңнаманың арнайы нормаларымен аражігін ажырату түйінді маңызға ие.

ҚР ҚК 139-бабымен шектеу ("балаларды не еңбекке жарамсыз ата-аналарды асырауға қаражат төлеу жөніндегі міндеттерді орындамау"). Негізгі айырмашылық қылмыстық-құқықтық қорғау объектісінде. ҚР ҚК 430-бабы сот төрелігінің мүдделерін және сот актілерінің міндеттілігін қорғайды, ал ҚР ҚК 139-бабы балалар мен еңбекке жарамсыз ата-аналарды отбасылық қатынастар мен материалдық қамтамасыз етуді қорғайды. Алимент бойынша міндет көбінесе сот шешімі негізінде туындайтынына қарамастан, оларды төлеуден жалтарғаны үшін жауапкершілік арнайы норма – ҚР ҚК 139-бабы бойынша туындайды. Бұл жағдайда сот шешімінің орындалмауы оның негізгі объектісі емес, қылмыс жасау тәсілі ретінде әрекет етеді. ҚР ҚК 13-бабының 3-бөлігіне сәйкес жалпы және арнайы нормалар бәсекелестігі кезінде арнайы нормалар қолданылады. Осылайша, алимент төлеуден жалтарған адамның іс-әрекеті ҚР ҚК 139-бабы бойынша ҚР ҚК 430-бабы бойынша қосымша біліктіліксіз сараланады.

ҚР ҚК 152-бабымен саралау ("Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасын бұзу"). ҚР ҚК 152-бабы азаматтардың еңбек құқықтарын бұзғаны үшін жауапкершілікті белгілейді. Бұл қылмыстың тікелей объектісі-жұмысшылардың еңбек құқықтары мен кепілдіктері. Егер жұмыс беруші қызметкерді жұмысқа қалпына келтіру, жалақы немесе басқа да еңбек кірістерін төлеу туралы сот шешімін орындамаса, бұзылған қоғамдық қатынастардың сипатын белгілеу қажет. Егер кінәлінің іс-әрекеті ҚР ҚК 152-бабының белгілеріне жатса, жауапкершілік арнайы норма бойынша басталады. Сот төрелігінің мүдделері мен сот актілерін орындау тәртібі объект болып табылатын ҚР ҚК-нің 430-бабынан айырмашылығы, ҚР ҚК-нің 152-бабы Конституциялық еңбек құқықтарын қорғауға бағытталған. Арнайы құрамның белгілері болған кезде ҚР ҚК 152-бабы қолданылады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 431-бабындағы айырмашылықтар ("сот белгілеген әкімшілік қадағалауды орындамау")

ҚР Қылмыстық кодексінің 431-бабы бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдар үшін сот тағайындаған әкімшілік қадағалауды сақтамағаны үшін жауапкершілікті белгілейді.

Бұл нормалар арасындағы ортақ нәрсе-адамның міндеті сот шешімі негізінде туындайды. Алайда, осы баптардың қорғау объектілері айтарлықтай ерекшеленеді.

ҚР Қылмыстық кодексінің 430-бабы сот актілерін орындауға байланысты қоғамдық қатынастарды күзетсе, ҚР ҚК 431-бабы жоғары қылмыстық қатер төндіретін адамдарды әкімшілік қадағалаудың белгіленген тәртібін қолдауға бағытталған.

Сонымен қатар, ҚР ҚК 431-бабы өзіне қатысты әкімшілік қадағалау белгіленген арнайы субъект – тұлғамен жұмыс істейді. ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстың субъектісі он алты жасқа толған, сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындауға міндетті кез келген адал жеке тұлға бола алады.

Осылайша, ҚР ҚК-нің 430-бабын ҚР ҚК-нің 139, 152 және 431-баптарымен ажыратуға мүмкіндік беретін басты белгілер тікелей қол сұғушылық объектісі, бұзылған міндеттің сипаты және қылмыстың арнайы субъектісінің болуы болып табылады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың арнайы құрамының белгілері болған жағдайда біліктілік ҚР Қылмыстық кодексінің тиісті арнайы нормасына сәйкес жүргізілуге тиіс.

Осының салдарынан азаматтық-құқықтық, әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікті дұрыс ажырату атқарушылық іс жүргізуге қатысушылардың заңдылығын қамтамасыз ету және құқықтарын қорғау үшін айтарлықтай маңызға ие.

Жасалған іс-әрекеттің қоғамдық қауіптілік дәрежесі, сот актісін орындамау мерзімі, оны орындаудың нақты мүмкіндігінің болуы, сондай-ақ сот шешімін орындаудан жалтару үшін құжатталған тікелей ниет әкімшілік және қылмыстық жауаптылықты ажыратудың негізгі критерийі болып табылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

2 Қазақстан Республикасы ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің теориялық және ұйымдастырушылық-әдістемелік негіздері

2.1 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы

ҚР ҚПК-нің 179-бабының 1-бөлігіне сәйкес сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуы сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде (бұдан әрі - СДТБТ) өтініштер мен хабарламаларды тіркеу болып табылады, онда мынадай мәліметтер енгізіледі:

1) Сот актісінің орындалмағаны туралы хабарламаның (өтініштің, ұсынымның) келіп түскен немесе басқа көздерден осы фактілер анықталған күні;

2) хабарламаны (өтінішті, ұсынымды)ұсынған адамның тегі, аты, әкесінің аты (атауы);

3) қылмыс жасалғанын куәландыратын мән-жайларды анықтауға болатын басқа да көздер;

4) сот актісінің орындалмағаны туралы куәландыратын мән-жайлардың қысқаша мазмұны;

5) қылмыстық жауаптылық туралы ҚР Заңының бабын (баптың бір бөлігін) көрсете отырып, қылмыстық құқық бұзушылықтың алдын ала сараланууы; іс-әрекеттің сараланууы келіп түскен хабарламада (өтініште)тергеу немесе анықтау органы бөлімінің бастығы бұрыштама қою арқылы көрсетілуге тиіс;

6) тізілімге мәліметтер енгізген лауазымды адамның, сондай-ақ мәліметтерді тізілімге енгізген және /немесе сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастаған анықтаушының, прокурордың Тегі, Аты, Әкесінің аты және лауазымы.

ҚР ҚПК-нің 180-бабының 1-бөлігіне сәйкес ҚР ҚК-нің 430-бабында көзделген қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау себептері мынадай мән-жайлар болып табылады:

1) сот үкімі, сот шешімі немесе өзге де сот актісі не атқару құжаты орындалмаған жеке тұлғаның не органның лауазымды адамының өтініші (сот орындаушысының ұсынымы);

2) қылмыстық қудалау органының немесе лауазымды адамның хабарламасы не қылмыстың тікелей анықталуы.

Сәйкес, 2014 жылғы 19 қыркүйекте ҚР БП № 89 бұйрығымен бекітілген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы арыздар мен хабарламаларды тіркеу және қабылдау, сондай-ақ сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімін жүргізу ережелеріне негізделіп, қылмыстық қудалау органдарының лауазымды

адамдары, прокурорлар және өзге де уәкілетті тұлғалар, сондай-ақ тергеу құзыретіне ие басқа да қылмыстық қудалаушы органдар бойынша, олардың тергеуіне жататын қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі тергеуді жүзеге асыру тапсырылды.

Осы санаттағы қылмыстар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін жеткілікті себептер мен негіздер болған кезде тиісті лауазымды адамдар (анықтаушы, прокурор) өз құзыреті шегінде және ҚР ҚПК белгілеген тәртіппен қылмыстық істі өз ісіне қабылдау туралы қаулы шығарады (ҚР ҚПК 180-бабының 1-бөлігі).

ҚР ҚПК талаптарына сәйкес сотқа дейінгі тергеудің басталуын мынадай кезеңдерге бөлуді ұсынамыз:

- СДТБТ-да қылмыс туралы хабарламаларды (өтініштерді, ұсынымдарды) қабылдау және тіркеу;

- бірінші шұғыл тергеу әрекеті.

Қылмыс туралы хабарлама (арыз немесе ұсыныс) келіп түскен кезде анықтаушы олардың сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басталуына заңды себеп болатын шарттарға сәйкес келетіндігіне көз жеткізуі қажет. Қылмыс туралы арыздың (хабарламаның) мынадай талаптары бар:

- өтініште (ұсынуда) қылмыс туралы ақпараттың болуы;

- өтініш (ұсыну) нысанының заң талаптарына сәйкестігі;

- өтініш берушінің жеке басын анықтау және оны көрінеу жалған хабарлама жеткізу үшін жауапкершілік туралы ескерту;

- өтініш беруші жеке немесе заңды тұлғаның өкілдері болып табылады;

- арыз (ұсыныс) қылмыстық қудалауды жүзеге асыруға міндетті органдарға келіп түсті.

Сот актілері не атқарушылық құжаттар орындалмаған кезде қылмыстық қудалау органдарына жүгінуге болады:

1.Өндіріп алушы ішкі істер органдарына өз бетінше жүгінуге құқылы.

Әдетте сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға негіз болмайды:

- қозғалған атқарушылық іс жүргізу болмаған кезде. Атқарушылық іс жүргізу сот актісін ерікті түрде орындамағанын растайтын мәжбүрлеп орындау рәсімін бастау үшін негіз болып табылады;

- сот орындаушысы Атқарушылық іс жүргізуді тоқтатқан кезде;

- өндіріп алушы атқарушылық құжатты орындауға ұсыну үшін заңда белгіленген мерзімді өткізіп алды және ол қалпына келтірілмеді;

- сот актісі заңды күшіне енген күннен бастап алты айлық мерзім өтпеген.

2. Сот орындаушылары сот актісін алты айдан артық орындамаған және Атқарушылық іс жүргізу шеңберінде борышкерді сот актісін орындауға міндеттеу мүмкін болмаған кезде, сондай-ақ оған кедергі болған жағдайларда. Сот орындаушысы адамды қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы ұсыныс жібереді. Ұсыныста борышкердің сот актісін орындаудан жалтару үшін жасаған әрекеттері нақты көрсетілуге тиіс. "Сот актілерін орындамағаны үшін жауапкершілік туралы" ҚР Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы

№ 12 нормативтік қаулысының 7-тармағына сәйкес ұсынысқа қоса берілу қажет:

- атқару парағының көшірмесі;
- атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы қаулы;
- сот актісін орындамау немесе оған кедергі жасау фактілерін растайтын құжаттар.

Сот орындаушылары адамдарды қылмыстық қудалау органдарына қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы тиісінше ресімделмеген, ресми ұсынымдарды жіберетін жағдайлар болады. Сотқа дейінгі іс жүргізуді жүзеге асыратын адамдар тергеуге дереу кірісудің орнына өз міндеттерін тиісінше орындамаған сот орындаушылары қызметінің олқылықтарын толтыруы және бірнеше күннен бір айға дейін созылуы мүмкін әділет органдарымен хат алмасу бойынша тән емес функциялармен айналысуы тиіс.

Қылмыстық қудалау органдары да материалдарды сот орындаушысына негізсіз қайтаруға мүмкіндік беретін жағдайлар жиі кездеседі, осылайша оған СДТБТ-да тіркелу және дәлелдеу туралы мәселені шешу үшін қажетті дәлелдемелерді жинау бойынша өзіне тән емес функцияларды жүктейді.

ҚР ӘМ-нің 12.10.2016 ж. және ҚР ІІМ-нің 13.10.2016 ж. "сот актілері мен атқарушылық құжаттарды орындамағаны үшін жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың басшыларын қылмыстық жауапкершілікке тарту мәселелері бойынша материалдарды жіберу, қабылдау және қарау кезіндегі өзара іс-қимыл туралы" бірлескен бұйрығының 2-тармағына сәйкес материалдарды тіркеуден және қайтарудан бас тарту фактілеріне жол берілмейді:

а) уәкілетті органның қорытындысын талап ету;

б) әкімшілік жауапкершілікке алдын ала тартуды талап ету;

в) борышкерге хабарламаның және қылмыстық жауаптылыққа тарту туралы ескертудің болмауы, жеке өзі (қол қойғызып) тапсырылған;

г) борышкердің тыйым салынған мүлкін өткізу жөніндегі шаралардың міндеттілігі;

д) заңнамада көзделмеген басқа да негіздер.

Осылайша, қылмыстық қудалау органы ҚПК-нің 179-181, 185-баптарына сәйкес қылмыс белгілері бар мән-жайларды сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау үшін негіз болып табылатын сот орындаушысының ұсынысын немесе өндіріп алушының өтінішін қарауға және тергеп-тексеруге кірісуге не осы хабарламаларды ҚПК-нің 186-бабына сәйкес тергеп-тексеру бойынша беруге міндетті.

2.2 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстар бойынша дәлелдеуге жататын мән-жайлар

Анықтаудың басынан бастап тиімді болуы үшін анықтаушының қылмыстық іс бойынша алғашқы әрекеттерінің дәйектілігін қамтамасыз ету маңызды. Бұған тергеуді жоспарлы жүргізу (оның ішінде бастапқы тергеу әрекеттері), сондай-ақ сот актісін орындамау тәсілдеріне сүйене отырып, анықтау барысында анықталуға жататын мән-жайлардың негізгі шеңберін дәл анықтау арқылы қол жеткізіледі. Дәлелдеу процесінің нәтижесінде анықталуы керек жағдайлардың тізімі қылмыстық процесс теориясында дәлелдеу тақырыбы деп аталады.

ҚР ҚПК-нің 113-бабының 1-бөлігінде кез келген істі шешу кезінде құқықтық маңызы бар нақты мән-жайлар келтірілген:

1) оқиға және қылмыстық заңда көзделген қылмыс құрамының белгілері;

2) қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекетті кім жасады;

3) адамның қылмыс жасаудағы кінәсі, оның кінәсінің нысаны, жасалған іс-әрекеттің уәждері;

4) күдіктінің жеке басын сипаттайтын мән-жайлар;

5) жасалған қылмыстың салдары;

6) қылмыспен келтірілген зиянның сипаты мен мөлшері;

7) іс-әрекеттің қылмыстық құқыққа қайшы келуін болдырмайтын мән-жайлар;

8) қылмыстық жауаптылықтан және жазадан босатуға әкеп соғатын мән-жайлар.

Бұл тізбе әрбір қылмыстық іс бойынша белгіленуі тиіс мән-жайлармен шектелмейді және ол толық болып табылмайды.

Бұрын айтылғандай, қылмыс жасау тәсілі қылмыс құрамының объективті жағының белгісі болып табылады. Қылмыс жасау тәсілін анықтаудағы маңызды сәттердің бірі-әртүрлі ұйымдарға сұрау салу және куәгерлерден және т. б. жауап алу.

ҰРАУТҮРЛІЕРІ	атқарушылық іс жүргізу материалдарының және қолданыстағы атқару парақтарының көшірмелерін талап етуге арналған сот актілерін орындау жөніндегі аумақтық бөлімге;
	екінші деңгейдегі банктерге банк шоттарының болуы туралы, осы шоттардағы ақша қалдықтары мен қозғалысы туралы, тұлға ресімдеген кредиттер және оларды өтеу туралы ақпаратты талап етуге;
	мүліктің болуы немесе болмауы туралы ақпаратты талап ету;
	жұмыспен қамту орталығына адам еңбек биржасына тіркелуге өтініш білдірді ме, егер иә болса, қашан және қандай бос жұмыс орындары ұсынылды (жұмысқа орналаспаған жағдайда);
	жұмыс орны бойынша атқаратын лауазымы туралы және жұмыс кезеңін көрсете отырып жалақы туралы (жұмысқа орналасқан

	жағдайда) немесе бұрын атқарған лауазымы бойынша;
	адам жасаған операциялар туралы нотариаттық палатаға;
	салық органдарына-тексеру актілерін, кәсіпорынның қызметі туралы, кәсіпорын (заңды тұлға) басшыларының кірістері туралы мәліметтерді ұсыну туралы;
	медициналық мекемелерге-күдіктінің ауруының (ауырған жағдайда)бар екенін растайтын құжаттарды ұсыну туралы;
	адамның елден (елге) шығуы (кіруі) туралы ақпаратты, қашан, қандай тәсілмен талап ету;
	Қазақстан Республикасының аумағында темір жол және әуе ұшулары бойынша адамның қозғалысы туралы ақпаратты талап ету және т. б.

Жоғарыда қылмыстық-құқықтық сипаттамада атап өтілгендей, ҚР ҚК 430-бабы екі әрекетті қамтиды, олардың біреуін жасау қылмыстық жауаптылыққа әкеп соғады.

Бірінші іс-әрекет заңды күшіне енген сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты алты айдан астам орындамағаны үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді. Екінші іс-әрекет аталған сот актілерінің орындалуына кедергі келтіргені үшін қылмыстық жауаптылықты көздейді.

Сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау, сол сияқты олардың орындалуына кедергі келтіру тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін, оның ішінде:

1. Табысын және өндіріп алынуы мүмкін басқа мүлікті жасыру;

2. Жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен табыстар туралы ақпарат ұсынбау;

3. Міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасу;

4. Борышкердің міндеттемені толық көлемде орындау мүмкіндігі болған кезде сот актісін орындаудан жалтару мақсатында елеусіз ақшалай сомаларды енгізуі;

5. Ақша қаражаты мен мүлікті басқа мақсаттарға пайдалануға байланысты өзге де іс-әрекеттер;

6. Мекемеге орындау үшін келіп түскен сот актісінің көшірмесін жасыру немесе жою немесе өзіне қатысты сот шешімі келіп түскен адамның атқаратын лауазымы туралы деректерді бұрмалау;

7. Сот орындаушысының борышкердің мүлкі болуы мүмкін тұрғын үй-жайларды және басқа да үй-жайларды, қоймаларды қарап-тексеруге қол жеткізуін шектеу;

8. Сот орындаушысына пара беру, оны жаңылыстыру немесе сот актісін орындауға жол бермеу мақсатында оны орындауға міндетті адамға әсер етудің кез келген басқа нысандарын пайдалану;

9. Дәлелді себептерсіз не атқарушылық әрекеттер жасалған жерге сот орындаушысына келуден жалтару;

10. Борышкердің кассасынан ақша қаражатын жұмсау туралы сот орындаушысының ресми тыйымын бұзу;

11. Қызметкердің сол функционалдық міндеттерін сақтай отырып, сот үкімі бойынша адам алмастыра алмайтын лауазымның атын өзгерту;

12. Соттың немесе сот орындаушысының жауапкершілік туралы ресми ескертулерінен кейін соттың, сот орындаушысының талаптарын елемеу және т. б.

Сот актілері орындалмаған кезде, қарастырылып отырған қылмыстар, әдетте, жоғарыда аталған әдістердің бірін орындамаумен шектелмейді, бірақ олардың жиынтығы болып табылады. Осылайша, борышкердің заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы жалған ақпарат беруі көбінесе сенімді табысты жасырумен ұштасады, қызметтің "көлеңкелі" түріне ауысады және сол арқылы борышкердің міндеттемені толық көлемде орындау мүмкіндігі болған кезде елеусіз ақша сомаларын енгізуі және т. б.

Сот актілерін орындамау бойынша жоғарыда айтылғандай, қылмыс жасаған күдікті тұлға борышкерлер, әдетте сотталғандар, азаматтық істер бойынша жауапкерлер болып табылады.

Адамның қылмыс жасаудағы кінәсін анықтау дәлелдеу нысанасына кіретін екі жағдайды дәлелдеуді білдіреді. Анықталуы керек: біріншіден, қылмыс жасаған адам, яғни, қылмыс субъектісі, екіншіден, қылмыстың субъективті жағы.

Субъективті жағынан қылмыскердің кінәсінің нысанын (ниеті мен мазмұнын) анықтау маңызды:

1) субъектінің өзі жол берген құқық бұзушылықтың қауіптілігі туралы хабардар болу сипаты (ең жалпы, шамамен немесе нақты нысанда);

2) бұзушы қандай себептермен әрекет етті (өзімшілдік ойлар және т.б.).

Заңды күшіне енген сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамау-бұл тікелей ниетпен жасалған қылмыс, яғни адам өзінің іс-әрекетінің (әрекетсіздігінің) қоғамдық қауіптілігін түсінеді, зардаптардың туындау мүмкіндігін алдын ала болжайды, өйткені сот орындаушысы сот актісі орындалмаған жағдайда оларға қылмыстық жауаптылық туралы ескертеді және олардың әрекеттерімен (әрекетсіздігімен) олардың басталуын тілейді.

Сот актісін орындамаған күдіктінің жеке басы, әдетте, жасалған қылмыс туралы ақпарат алған кезде белгілі болады (атқарушылық іс жүргізуде көрсетіледі). Алайда, сот актісімен қандай да бір іс–әрекеттер жасау атқарушы органның өзгеруі орын алған заңды тұлғаға жүктелген кезде, құқық қолданушылар ҚК-нің 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тарту субъектісін айқындауда жиі қиындықтарға тап болады.

Қылмыстық құдалауды болдырмайтын негіздер:

- сот шешімін орындамаудың дәлелді себебі (еңбекке жарамсыздық, нақты материалдық мүмкіндіктің болмауы және т. б.);

- тоқтатылған атқарушылық іс жүргізудің болуы;

- атқарушылық іс жүргізудің болмауы. Атқарушылық іс жүргізу оның ерікті түрде орындалуының жоқтығын растайтын сот актісін мәжбүрлеп орындау рәсімін бастау үшін негіз болып табылады. Борышкерге ықпал ету шараларын одан әрі қолдану атқарушылық іс жүргізуді бастамайынша мүмкін емес.

- сотқа дейінгі іс жүргізу барысында сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындау. Мұндай жағдайда қылмыстық қудалау сотқа дейінгі іс жүргізу сатысында не сотта ҚР ҚК 68-бабының 3-бөлігі негізінде, ҚР ҚПК 35-бабының 1-бөлігі 12-тармағы бойынша қылмыстық істі тоқтату туралы қаулы шығару жолымен тараптардың татуласуына байланысты тоқтатылуы мүмкін;

- сот актісін немесе атқарушылық құжатты уақтылы, бірақ ерікті түрде орындамау, мысалы, қысқа мерзімге (бірнеше күнге) кешіктіру, егер мұндай кешіктірудің қандай да бір елеулі теріс салдары болмаса, қоғамдық қауіп төндірмейтін елеусіз әрекет ретінде қарастырылуы мүмкін (ҚР ҚК 10-бабының 4-бөлігі).

Қылмыстық қудалауды болдырмайтын мән-жайларға жатпайды:

- жұмыс орнының уақытша болмауы, өйткені мемлекет жұмысқа орналасуға мүмкіндік береді;

- сот шешімі бойынша міндеттемелерді өтеу есебіне болмашы (біржолғы, біржолғы) төлем енгізу.

2.3 ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстарды тергеудің алгоритмі

Сот актілерін орындамау бойынша тергеу алгоритмдерін құрудың маңызды шарты жасалған қылмыс туралы бастапқы ақпаратты алған кезде туындайтын тергеу жағдайлары болып табылады, олар тергеу алгоритмін құрудың негізгі көзі болып табылады.

Сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты істер бойынша белгіленуге жататын мән-жайларға:

1. Уақыт (кезең): сот актісін орындамау.

2. Сот актісін орындамау фактісін растайтын деректер.

3. Біліктілік белгілерінің болуы.

4. Әрекет түрі: а) орындамау; б) кедергі.

5. Қылмыстың дұрыс сарапталуы үшін келтірілген залал сомасы а) 10 000 АЕК-тен аз; б) 10 000 АЕК-тен астам.

6. Қылмыс жасаған адамды анықтау: а) қызмет бабын пайдалана отырып, адам; б) жеке тұлға; в) заңды тұлғада жауапты.

Осы жағдайларға сүйене отырып, сот актісінің орындалмауын тергеу кезінде келесі тергеу жағдайлары тән:

1) сот актісін орындамаған адамның орналасқан жері белгілі;

2) ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыс жасаған адам қылмыстық қудалау органдарынан жасырынған;

3) кінәлі адам жасаған әрекетін мойындайды және құқық қорғау органдарымен ынтымақтастыққа дайын болады;

4) адам өз кінәсін мойындамайды.

Негізінде, күдіктінің жеке басы, әдетте, сот актісінің орындалмағаны туралы ақпарат түскен кезде белгілі болады. Бірінші тергеу жағдайында сот актісін орындамаған адамның орналасқан жері белгілі. Анықтаушылар сот актісінің орындалмағанын растайтын дәлелдемелерді жинауға және күдіктінің әрекеттеріне назар аударуы керек.

Бірінші жағдай үшін бастапқы процестік әрекеттер келесі алгоритмге тән болады:

- хабарламаны қабылдау және оны СДТБТ-ға тіркеу;
- куәдан (өндіріп алушыдан, сот орындаушысынан) егжей-тегжейлі жауап алу, оның барысында сот актісін не атқарушылық құжатты орындамаудың болжамды бейнесі белгіленеді;
- сот актісін орындамаған куәгерлерді анықтауға жеке тапсырма жолдау;
- сот актісінің немесе атқарушылық құжаттың орындалмағаны туралы мәліметтер белгілі болуы мүмкін куәгерлерді (таныстарын, туыстарын және т. б.) анықтау және жауап алу;
- дәлелдемелік базаны жинау үшін түрлі ұйымдарға (мекемелерге) сауалдар жолдау;
- алынған құжаттарды (заттарды) алу (қажеттілік бойынша)және заттай дәлелдемелер деп тану;
- қорғауға құқығы бар куәдан, күдіктіден жауап алу;
-куәның, қорғауға құқығы бар куәнің немесе күдіктінің (- ның)айғақтары арасында келіспеушіліктер туындаған кезде беттестіру жүргізу;
- егер сотқа дейінгі тергеу барысында күдікті адамның кінәсі дәлелденбегені анықталса, қылмыстық қудалау ҚР ҚПК 35-бабының 1-бөлігінің 2-тармағы негізінде тоқтатылады;
- күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) осы қылмысты жасауға қатысы бар екенін растаған кезде оның әрекеті ҚР ҚПК 203, 204-баптарының тәртібімен тиісті қаулы шығара отырып сараласуға жатады;
- сипаттайтын материалды жинау;
- айыптау актісін жасау және істі сотқа беру үшін прокурорға жіберу.

ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыс жасаған адам қылмыстық қудалау органдарынан жасырылған екінші тергеу жағдайы.

Егер адам жасырынған болса, онда тергеу міндеттеріне қосылады:

- борышкердің өмірін егжей-тегжейлі зерттеу (оның байланысы, қоршаған ортасы, қызметі, жылжымалы және жылжымайтын мүліктің болуы және т. б.);
- өндіріп алушымен байланыс сипатын белгілеу;
- егер борышкердің орналасқан жері туралы болжамды деректер ғана болған жағдайда, жедел қызметкерлерге осы адамды анықтауды тапсырған жөн.

Адамның орналасқан жері анықталған жағдайда анықтаушының іс-қимыл алгоритмі бірінші жағдайға ұқсас.

Үшінші тергеу жағдайы, егер кінәлі адам бұл әрекетті мойындаса және құқық қорғау органдарымен ынтымақтастыққа дайын болса.

Әрі қарайғы тергеу шаралары бірінші тергеу жағдайының жалпы алгоритмімен сәйкес келеді, оларды қолдану туралы шешімдер әр жағдайда жеке қабылдануы керек.

Тергеу тәжірибесіндегі төртінші тергеу жағдайы кінәлі адам істі мойындамаған кезде, тергеуге белсенді қарсы болған кезде мүмкін болады.

Осы жағдайларды шешу әдістерінің бірі тергеу әрекеттері мен жедел-іздестіру іс-шараларының оңтайлы жүйесін пайдалану болып табылады. Негізгі жедел-іздестіру іс-шараларын, жасырын тергеу іс-қимылдарын тергеу іс-әрекеттерімен ұштастыра қолдану тергеу үшін сенімді дәлелдемелік база құруға мүмкіндік береді.

Жасырын тергеу әрекеттерін жүргізу туралы шешім қылмыс бойынша жеке тапсырма жіберілген сәттен басталады және жасырын тергеу әрекеттері аяқталғанға дейін жалғасады.

Сот актісін орындамау тәсілдерін белгілеу мақсатында күдіктінің жеке басын, байланысын, өмір салтын сипаттайтын материалдарды жинау үшін жедел-іздестіру шараларын қолдану; нақты адамның сот актісін орындау мүмкіндігінің бар-жоғын тексеру үшін; тергеу жолымен тексеру қиын өзге де мән-жайларды анықтау мақсатында маңызды рөл атқарады.

Анықтаушыға келіп түсетін жедел деректер тергеу жоспарына түзетулер енгізуге, тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасын айқындауға ықпал ететін болады.

Әрі қарайғы тергеу іс-шараларының алгоритмі жалпы алгоритммен сәйкес келеді. Жауап алу кезінде қақтығыстар туындауы мүмкін екенін ескеру қажет, өйткені тараптардың қарама-қарсы мүдделерінің қақтығысы орын алады. Тергеу іс-қимылдарының басымдықтары тергеу жағдайын және осы іс-қимылдардың жүргізілу ұзақтығын ескере отырып белгіленеді.

Ұсынылған алгоритм жағдайдың өзгеруіне байланысты реттелуі мүмкін.

2.4 ҚР ҚК-нің 430-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеп-тексеру кезіндегі тергеу әрекеттерін жүргізудің ерекшеліктері

Жауап алудың жалпы тәртібі ҚР ҚПК 208-217-баптарының ережелерімен реттеледі. Қылмыстың осы түріне қатысты іс жүргізу жағдайына байланысты жауап алу ажыратылады: куә; қорғауға құқығы бар куә, күдікті.

Жауап алудың барлық түрлері оны өндіру сатысында бөлінеді:

1. Жауап алуға дайындық кезеңі.
2. Алдын ала кезең.
3. Еркін баяндау кезеңі.

4. Сұрақ-жауап кезеңі.

5. Қорытынды кезең (алынған көрсеткіштерді іс жүргізу рәсімдеу кезеңі, көрсеткіштерді тіркеу).

Бірінші кезең дайындық болып табылады және мыналарды қамтиды:

1. Жауап алу барысында анықтауды талап ететін мән-жайлар шеңберін, жауап алуға жататын адамдар тобын айқындау және осы адамдарды жауап алуға шақыру тәсілін айқындау.

Жауап алуға дайындалу кезінде тергеуші (анықтаушы) айғақтар алынатын мән-жайлар шеңберін айқындауға тиіс. Бұл көрсеткіштердегі олқылықтарды болдырмау және қажетсіз ақпарат алу үшін қажет.

Тергеу әрекеттерін жүргізу басталар алдында тергеуші (анықтаушы) қолда бар жедел ақпарат бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуге қатысуға жататын адамдардың шеңберін (ол өндіріс сатысына байланысты өзгеруі мүмкін) белгілейді. Осы адамдардың шеңбері анықталған кезде тергеуші (анықтаушы) жауап алу күні, орны және қатысушыны шақыру тәртібімен айқындалады.

2. Жауап алынушының жеке басын зерттеу

Жауап алудың уақыты мен орны анықталған кезде тергеуші (анықтаушы) жауап алынушының жеке басын тексеруге кіріседі. Жеке тұлғаны сипаттайтын мәліметтерге мыналар жатады: психофизиологиялық қасиеттері туралы мәліметтер, қоғамдық-саяси және еңбек қызметі туралы ақпарат, ұжымдағы қатынастар туралы мәліметтер, күнделікті өмірдегі моральдық келбеті мен мінез-құлқы, іс бойынша өтетін басқа адамдарға деген көзқарас.

Көрсетілген мәліметтер іс материалдарынан және жедел көздерден алынуы немесе осы мақсат үшін психологиялық ғылым ұсынған арнайы әдістермен алынуы мүмкін: субъектіні бақылау, әңгімелесу, қызметті талдау (оның ішінде қылмысты жасау және жасыру тәсілі), субъектіге әр түрлі себептер бойынша және әр түрлі жағдайларда берілген тәуелсіз сипаттамаларды жалпылау (жұмыс, оқу орнынан, көршілер және т.б.).

Алынған мәліметтер тергеушіге (анықтаушыға) жауап алынған адам туралы пікір қалыптастыруға және жауап алудың неғұрлым нәтижелі тактикасын таңдауға мүмкіндік береді.

3. Жауап алу жоспарын құру.

Ең жиі кездесетін қателік-тергеу іс-әрекеттерін өндіруді жоспарлау кезеңінің болмауы, бұл олардың үстірт жүргізілуіне әкеледі.

Жоспарлаудың ең тиімді әдісі-тергеушіге (анықтаушыға) сұрақтар шеңберін, олардың дәйектілігін, айыптаудың дәлелдері мен дәлелдерін, тактикалық әдістерді тұжырымдауға мүмкіндік беретін жауап алу жоспарын құру.

Жауап алу кезінде анықтау қажеттілігі туындауы мүмкін барлық мәселелерді қарастыру мүмкін емес, ең маңызды мәселелерге, сондай-ақ тұжырымдамасы ерекше назар аударуды қажет ететін мәселелерге тоқталу керек.

4. Жауап алуға тікелей дайындық (техникалық қамтамасыз ету).

Жауап алудың тактикалық қамтамасыз етілуіне мыналар жатады:

- тергеуші (анықтаушы) жауап алу кезінде қолдануды көздейтін әдістерді таңдау;

- техникалық құралдармен қамтамасыз ету (дыбыс және бейне аппаратура, фотоаппарат және т.б.). Олардың жарамдылығы мен жұмысқа дайындығын тексеру қажет;

- хаттама бланкілерін, қағазды, жазу керек-жарақтарын, жарамды компьютерді, бағдарламалық қамтамасыз етуді және т. б. дайындау.;

- қосымша ақпарат көздерін таңдау (заттай дәлелдемелер, басқа процестік әрекеттер хаттамаларының көшірмелері және өзге де объектілер);

- жауап алу кезінде қатысуға тиіс адамдардың қатысуын қамтамасыз ету (адвокат, заңды өкілдер, аудармашы және т. б.);

- көлік құралын дайындау, егер оған қажеттілік туындаса.

Алдын ала кезең жауап алу хаттамасының сауалнамалық бөлігін толтырудан тұрады.

Тергеушіге (анықтаушыға) :

- өзіңізді таныстырыңыз (тегі, аты және әкесінің аты, лауазымдық жағдайы);

- жауап алынатын адамның жеке басын куәландыру (оның жеке басын куәландыратын құжатпен танысу);

- жауап алынатын адамның қандай себеппен және кіммен шақырылғанын, сондай-ақ тергеу әрекетін жүргізу тәртібі мен оның құқықтарын түсіндіру (ҚР ҚПК 64, 65, 71, 78, 79-баптары);

- жәбірленуші мен куәға айғақтардан бас тартқаны және жалған айғақтар бергені үшін қылмыстық жауаптылық туралы ескерту (кәмелетке толмағандарды қоспағанда, оларға шындықты айту қажеттілігі түсіндіріледі);

- хаттаманы жасау және оған қол қою тәртібін, түзетулер, толықтырулар мен ескертулер енгізу мүмкіндігін түсіндіру (ҚР ҚПК 212-бабының 6-бөлігі);

- жауап алынатын адамға техникалық құралдардың қолданылуы, сондай-ақ өзге де адамдардың қатысуы туралы хабарлауға (оларға тәртіп пен олардың құқықтары да түсіндіріледі).

Еркін әңгіме кезеңі (мәні бойынша жауап алу). Жауап алу жауап алынған адамның әңгімесінен басталады. Куәдан жауап алуға шақырылған мән-жайлар бойынша өзіне белгілі барлық нәрсені айтуға шақырылады. Күдіктіге, қорғауға құқығы бар куәға — күдікті тудырған немесе айыптаудың мазмұнын құрайтын мән-жайлар туралы.

Жауап алынушының әңгімесін үзу және оған араласу орынды емес, тек олар тақырыптан айтарлықтай ауытқыған жағдайда ғана рұқсат етіледі.

Тергеуші (анықтаушы) жауап алынған адамның әңгімесі барысында туындайтын ойлар туралы жазбалар жасай алады, әңгіме аяқталғаннан кейін қойылатын сұрақтарды жаза алады, басқа жазбалар жасай алады.

5 "Сұрақ-жауап" кезеңі

Жауап алу нысанасын жиі сарқпайтын еркін әңгіменің соңында тергеуші (анықтаушы) сұрақтар қою арқылы алынған айғақтарды толтырады және нақтылайды, еркін әңгімеде белгіленбеген жаңа фактілерді анықтайды, айғақтарды тексеру үшін қажетті бақылау деректерін алады, куәға немесе жәбірленушіге ұмытылғанын есте сақтауға көмектеседі. Тергеуші (анықтаушы) еркін әңгіме барысында алынған ақпаратқа және осы кезеңде қалыптасқан жағдайдың сипатына байланысты қажетті тактикалық әдістерді қолданады, нақтылау, толықтыру, бақылау, еске салу және басқа да сұрақтарды қояды, дәлелдемелер ұсынады.

Жауап алынушының айғақтарын бекіту кезеңі ерекше назар аударуды қажет етеді, өйткені барысы мен нәтижелерін дұрыс процедуралық тіркемей, тергеу әрекеті өзінің дәлелді күшін жоғалтады.

Жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеудің негізгі құралы хаттама жасау болып табылады. Ол төрт бөлімнен тұрады: сауалнама; жауап алынушының еркін әңгімесін баяндау; жауап алынушыға қойылған сұрақтар мен оның жауаптарының жазбалары; жауап алынғанды айғақтардың жазбасымен таныстыру туралы белгі және оның, тергеу іс-әрекетіне басқа да қатысушылардың куәлігі, хаттаманың дұрыстығына қол қоюы бар куәлік бөлігі.

Жауап алынушының айғақтары хаттамаға бірінші адамнан және мүмкіндігінше сөзбе-сөз (ҚР ҚПК 190-бабының 2-бөлігі), яғни жауап алынатын адамның өзі терминологиясын пайдалана отырып енгізіледі. Хаттамада "заңды мөртабандарды"жазуға жол берілмейді. Дөрекі және жаргон өрнектер хаттама жазылмайды, олардың мағынасы басқаша айтылуы керек.

Жауап алу хаттамасында көп мағыналы сөздерден аулақ болған жөн. Жауап алынушының мәлімдемелерін қате түсінбеушілік үшін жауап алу кезінде барлық түсініксіз, жеткіліксіз анықталған, анық емес өрнектерді нақтылау, нақтылау қажет.

Жауап алынатын адам жауап алу хаттамасымен тергеушінің жеке оқуы не жария етуі арқылы танысуға тиіс. Сұралушының өзі әдісті таңдайды. Оның өз айғақтарын нақтылауға және толықтыруға құқығы бар, сондай-ақ хаттамаға ескертулер енгізуді сұрауға құқылы. Хаттамаға, оған толықтырулар мен нақтылауға жауап алудың барлық қатысушылары қол қояды. Хаттамада өз қолымен жауап алынған адам: оған құқықтары мен міндеттері түсіндірілгенін растайды; ол хаттамамен танысады және айғақтарды, нақтылаулар мен толықтыруларды жазудың дұрыстығын куәландырады. Жауап алынатын адам хаттаманың әрбір бетіне қол қояды, оның соңында "хаттамамен таныстым. Ескертулер, өзгерістер мен толықтырулар жоқ", ол оның қолымен расталады.

Заңда жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеу үшін фото -, аудио - және бейнежазба сияқты техникалық құралдарды қолдану мүмкіндігі қарастырылған. Ең тиімдісі-бірқатар артықшылықтарға ие жауап алудың бейне түсірілімі. Бейнежазба жауаппен, айтарлықтай кідірістермен, дауыстың кенеттен қарлығуымен немесе дірілдеуімен, оның тембрінің өзгеруімен және т.б. жақсы жазылған, сондықтан бейнежазба жауап алушының айғақтарының

өзгеруіне қарсы тұрудың тактикалық құралы болып табылады және тергеуші (анықтаушы) хаттаманы бұрмалауға күдік туғызады.

Алынған материалдар жауап алу хаттамасына қоса беріледі және іс кезінде сақталады.

Куәдан жауап алу ҚР ҚПК 208-215-бабының ережелерін сақтай отырып жүзеге асырылады. Куәгерлердің айғақтарының мәні осы іске қатысты кез келген нақты мән-жайлар, оның ішінде күдіктінің жеке басын және куәнің онымен қарым-қатынасын сипаттайтын мән-жайлар болуы мүмкін. Куәгер өзі тікелей қабылдаған және басқа адамның сөзінен қабылдаған жағдайлар туралы куәлік береді.

Осы санаттағы қылмыстарды тергеу кезінде куәгерлерді үш топқа бөлуге болады: өндіріп алушылар; сот орындаушылары; таныстар, туыстар.

Өндіріп алушыдан жауап алу. Өндіріп алушы-пайдасына заңды күшіне енген сот шешімі өткен адам (жеке немесе заңды), соның салдарынан атқару парағы беріледі, соның негізінде адам актіні мәжбүрлеп орындау үшін сот орындаушыларының қызметіне жүгінеді.

Сот орындаушысынан жауап алу. Сот орындаушысы-сот шешімдері, азаматтық және әкімшілік істер бойынша ұйғарымдар мен қаулылар, мүліктік жазалар бөлігінде қылмыстық істер бойынша үкімдер мен қаулылар, сондай-ақ заңға сәйкес өзге де органдардың қаулылары негізінде берілетін атқарушылық құжаттарды мәжбүрлеп орындауды жүзеге асыратын лауазымды адам.

Сот орындаушысы күдіктінің сот шешімдерін орындамаған кездегі әрекеттері (әрекетсіздігі) туралы егжей-тегжейлі айтып бере алатын куә болып табылады. Сот ісін жүргізу материалдарында сот шешімін мәжбүрлеп орындау жөніндегі құжаттар жиналады және осыған байланысты қабылданған шаралар тіркеледі.

Осы топтың куәгерлеріне олардың хабардарлығына байланысты келесі сұрақтар қойылуы мүмкін:

- сауалнама деректері, жұмыс тәжірибесі, функционалдық міндеттері;
- сот актісі заңды күшіне енген кезде;
- атқарушылық іс қозғалған кезде және Атқарушылық іс жүргізуде қандай сома көрсетілген;
- борышкерге атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы Қанша рет және қанша уақыт бойы хабарланды;
- атқарушылық іс жүргізу тараптарына құқықтар мен міндеттер және олардың міндеттерін орындамаудың салдары түсіндірілді ме;
- борышкер сот орындаушысының шақыруы бойынша болған ба және қандай да бір мәліметтерді (жұмыс орны, тұрғылықты жерінің өзгеруі, жылжымалы және жылжымайтын мүліктің болуы және т. б.) ұсынған ба;
- борышкер сот шешімін орындады ма? Олай болса, қашан, нақты қандай әрекеттер және олар қандай көлемде орындалды;
- борышкер қай уақыттан бастап берешекті өтеу есебіне ақшалай төлемдер енгізуді тоқтатты;

- ұйымға мәліметтер беру туралы (мүліктің болуы немесе болмауы туралы; зейнетақы есептеулері туралы; банктік шоттардың болуы туралы, осы шоттардағы ақша қалдықтары мен қозғалысы туралы; атқаратын лауазымы мен кірістері туралы; жасалған нотариаттық операциялар туралы; жұмысқа орналаспаған жағдайда адамның еңбек биржасына қою Үшін Жұмыспен қамту орталығына өтініші туралы және т. б.);

- борышкерден берешек сомасын өндіріп алу бойынша қандай әрекеттер жасалды (борышкердің (жылжымайтын немесе жылжымалы) мүлкіне, оның ішінде ақшасы мен бағалы қағаздарын қоса алғанда, не өзге де жеке немесе заңды тұлғалардан (оның ішінде банктерде және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарда) тыйым салу немесе алып қою); борышкерге тыйым салу белгілі бір әрекеттерді жасау, сол сияқты жылжымалы және жылжымайтын мүлікті иеліктен шығару жөнінде қабылданған шешімдердің қолданылуын тоқтата тұру; борышкерге өзіне меншік құқығымен тиесілі мүлікті, оның ішінде ақшаны пайдалануға тыйым салу; борышкердің мүлкіне мөр басу; құқық белгілейтін құжаттарды алып қою; басқа адамдарға мүлікті, оның ішінде ақшаны борышкерге беруге немесе оған қатысты өзге де әрекеттерді орындауға тыйым салу);

- сот актісін орындау үшін қандай уақытша шектеулер қолданылды (аталған адамдардың Қазақстан Республикасынан шығуына шектеу, лицензиялар, рұқсаттар мен арнайы құқықтар беру және олардың қолданылуы саласындағы шектеу және т. б.);

- борышкер немесе сот актісінің орындалмағаны туралы куәландыратын өзге де тұлғалар сот орындаушысының талаптарына қарсы қандай шаралар қабылдады (өндіріп алынуы мүмкін табысы мен басқа мүлікті жасыру, жұмыс орны туралы, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысудан түскен кірістер туралы ақпарат бермеу, міндеттемелерді орындаудан жалтару мақсатында мүлікті иеліктен шығару жөнінде мәмілелер жасасу және т. б.);

- борышкер іздеуге жарияланды ма;

- борышкер сот шешімін орындамағаны үшін қандай түсініктеме берді, қандай дәлелді себептерді көрсетті;

- борышкер сот актілерін орындамағаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылды ма (қашан және қандай жаза);

- сіз борышкердің қандай табысқа өмір сүретінін, не істейтінін білесіз бе;

- сіз осы қылмысты тергеу үшін маңызды болуы мүмкін ақпаратты білесіз бе?

Күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) жеке басы туралы ақпараты бар туыстарынан, достарынан, таныстарынан, адамдардан жауап алу. ҚР ҚПК-нің 79-бабының 2-бөлігіне сәйкес туысының өзіне, жұбайына(зайыбына) немесе жақын туыстарына қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қудалауға әкеп соғуы мүмкін айғақтар беруден бас тартуға құқығы бар екенін есте ұстаған жөн.

Келісілген жағдайда нақтылауға жататын мәселелер:

- борышкер кімге тиесілі, ол қандай қарым-қатынаста;

- борышкердің отбасы құрамы да кіммен тұрады, кәмелетке толмаған балалары бар ма;

- борышкердің жұмыс орны, лауазымы және жалақысы немесе қосымша табыс көзі.

Күдіктіден жауап алу (қорғауға құқығы бар куә). Жауап алу басталар алдында тергеуші (анықтаушы) күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) қандай қылмыстық жазаланатын іс-әрекет жасағаны үшін күдікті екенін хабарлайды және күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) өзін толық немесе ішінара кінәлі деп танығанын не қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін өзінің кінәсін жоққа шығаратынын анықтайды (ҚПК-нің 216, 214-1-баптары ҚР).

Жауап алу барысында күдіктің әрбір тармағы бойынша айғақтар алу қажет. Көрсеткіштерді тексеру үшін мезгіл-мезгіл бақылау сұрақтарын қойған жөн. Жауап алу барысында қатысушы қорғаушы күдіктіні (қорғауға құқығы бар куәгерді) теріс позицияға қоюға құқылы емес, әйтпесе мұндай қорғаушыны ауыстыру туралы мәселе қою қажет.

Егер күдікті (қорғауға құқығы бар куә) өзіне қатысты туындаған күдіктің дұрыстығын толық растаса және ұсынылған күдікке кінәсін мойындаса, жауап алу кезінде жанжалсыз жағдайлар туындайды. Бұл жағдайда тактикалық әдістер жеткілікті толық және нақты көрсеткіштерді алуға бағытталған. Қолайлы жағдайға қарамастан, жауап алу жауап алынғандар өз кінәсін жоққа шығарған кездегідей мұқият және егжей-тегжейлі жүргізілуі керек. Мойындаудың өзі маңызды емес, шындыққа сәйкес келетін фактілер, жағдайлар туралы ақпарат. Тану тергеушінің (анықтаушының) бағытын өзгертпеуі және оның дәлелдемелерді іздеудегі белсенділігін төмендетпеуі керек.

Кейбір сыртқы жанжалсыз жағдайлар шын мәнінде қиял-жанжалсыз. Сотқа дейінгі іс жүргізу барысында күдікті адам (қорғауға құқығы бар куә) жиі теріс ұстанымға ие болады, өз кінәсін жоққа шығарады, осы себепті жауап алу процесінде жанжалды жағдайлар туындайды, ол толық жалған, ішінара жалған айғақтар береді немесе айғақтар беруден мүлдем бас тартады.

Жанжал туындаған жағдайда жауап алынатын адаммен психологиялық байланыс орнатуға тырысу керек, содан кейін қалыптасқан жағдайға және күдіктінің жеке басына (қорғауға құқығы бар куәгерге) сәйкес келетін басқа да тиімді тактикалық әдістерді қолдану керек.

Жанжал туындаған жағдайда жауап алудың сұрақ-жауап формасы әсіресе тиімді. Шынайы айғақтар алу үшін эмоционалды әсер ету әдістері, сондай-ақ жоғарыда аталған тактикалық әдістер қолданылуы мүмкін.

Айғақтар беруден бас тартқан күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) оның ұстанымы тергеуді жалғастыруға кедергі болып табылмайтынын, осылайша өзін күдіктен қорғану мүмкіндігінен айыратынын түсіндіру қажет.

Күдіктіден (қорғауға құқығы бар куәдан) (қорғауға құқығы бар куәдан)жауап алу кезінде оның қылмыс жасады деп күдіктенуі қате болуы

мүмкін екенін, кейде ұстау фактісі оның еркін бұзуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн.күдікті (қорғауға құқығы бар куәгер)өзін-өзі белгілей алады.

Егер күдікті (қорғауға құқығы бар куә) жалған айғақтар берсе, онда жауап алу процесінде жанжалды жағдайлар туындайды, қылмыстық процесте осы жағдайға қарсы тұру үшін бірқатар тактикалық әдістер шақырылады.

Бұл жағдайда ең тиімдісі тактикалық әдіс болуы мүмкін-оларды өтірікке айыптайтын дәлелдер ұсыну. Бұл ретте күдіктіге (қорғауға құқығы бар куәға) өзі жасаған қылмысқа күдікті растау үшін жеткілікті дәлелдемелер ғана ұсынылуы тиіс екенін ескеру қажет (мысалы: табысты жасыру кезінде - табыстың болуы туралы анықтама беру және т.б.). Күдіктің көлемін кеңейтетін жағдайларға қатысты басқа дәлелдерді осы кезеңде психологиялық байланыс орнатуды жеңілдету, күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәның) жабылуына, тұйықталып қалуына жол бермеу үшін ұсынбаған дұрыс.

Тағы бір тиімді әдіс-бұл жеке психиканың ерекшеліктерін түсінетін жеке тұлғаның әлсіз жақтарын пайдалану (ашуланшақтық, тәжірибеге бейімділік және т.б.). Ашуланған кезде немесе қатты толқу кезінде жауап алушы қалыпты жағдайда не айтпайтынын айта алады немесе таңдалған айғақтардан алыстап, шындықты айта бастайды. Бұл әдіс тергеушінің (анықтаушының) жақсы хабардар болуымен, күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) жеке басының ерекшеліктерімен және осы мәліметтердің көмегімен оның эмоцияларына әсер ету тактикасын дамытумен тиімді.

Күдіктіден (қорғауға құқығы бар куәдан) жауап алу барысында мынадай мәселелер нақтылануға жатады:

- сауалнама деректері;
- ол сот актісі қашан заңды күшіне енгенін және бұл туралы қашан білгенін біле ме;
- Өндіріп алушының пайдасына қанша ақша сомасы өндіріп алынуға жатады;
- оған атқарушылық іс жүргізуді қозғау туралы белгілі болған кезде;
- ол сот орындаушыларына жүгінді ме. Егер солай болса, онда бұл материалды кім орындады;
- ол сот орындаушысына жұмыс орны мен жалақы туралы мәлімет берді ме;
- сот орындаушысы оған қатысты қандай шаралар қолданды (мүлікке тыйым салу, тұрғылықты жері бойынша мүліктің тізімдемесі, шығуға тыйым салу, автокөлік құралын жүргізуге тыйым салу және т. б.);
- ол сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындады ма. Олай болса, қашан, нақты қандай әрекеттер және қандай көлемде орындалды;
- сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамау себебі;
- жұмыс орны, лауазымы, жалақысы немесе басқа да қосымша кірістер;
- жұмысқа орналаспаған жағдайда: соңғы лауазымдағы жұмыс орны және еңбекақы, қай уақыттан бастап жұмысқа орналаспаған. Ол еңбек биржасына

тұрды ма Жұмыспен қамту орталығы (күні); оған орталықта жұмыс орны ұсынылды ма; қызметінен бас тарту себебі;

- ол кіммен және қайда тұрады, тұрғын үйді жалға алуға, азық-түлікке ақшалай қаражаты қайдан келеді. Оның асырауында балалары бар ма (мүгедектер, қарт ата-аналар), олар жұмыс істей ме;

- оған қатысты қосымша сот шешімі бар ма;

- банктерде шоттар бар ма және оларда ақшалай қаражаттың болуы;

- оның несиелері бар ма, ақшалай несие рәсімделген кезде, несиені өтеу сомасы ай сайын, несиенің ақшалай қаражаты жұмсалған жерде, сот шешімі бойынша қарыз неге төленбейді, несиені ай сайын төлей ме, несиені өтеуге ақшалай қаражат қайдан келеді;

- жылжымалы немесе жылжымалы емес мүлік бар ма. Мүлік қамауға алынды ма; мүлікті қайда, қашан және қандай жағдайда сатып алды, сатты;

- ол елден / қаладан кетіп қалды ма, қандай ақшалай қаражатқа кетті;

- ол соңғы кездері қандай да бір іс-шараларға қатысып, қандай ақшалай қаражатқа демалып жүрді ме;

- ол соңғы уақытта нотариаттық кеңседе қандай да бір операциялар жасады ма (автокөлікпен жүруге сенімхат, ақшалай қарыз және т. б.);

- ҚР ӘҚБтК 669-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілікке тартылды ма (қашан), ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылды ма. Оған ҚР ҚК 430-бабы түсіндірілді ме және ол қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін бе;

- ол сот шешімін орындай ма;

- егер іздестіру жарияланғаннан кейін ұсталған болса, ел аумағынан кетудің себептері қандай;

- Сот сот шешімін қабылдаған кезде ол заңды тұлғада қандай лауазымды атқарған (атқарған); ол сол жерде, қазіргі уақытта және қандай лауазымда жұмыс істейді; ол жеке еңбек шартын ұсына ала ма. Атқарушы орган заңды тұлғада өзгерді ме, қазіргі уақытта сот шешімін орындау бойынша жауапкершілікке тартыла ма. Заңды тұлға кірістер туралы декларацияны тапсырды ма, қазіргі уақытта ол заңды тұлғада кірістерді растайтын құжаттарды ұсына алады ма және т. б.

- заңды тұлғада атқарушы орган өзгерген немесе жұмыстан босатылған жағдайда: атқаратын лауазымынан кету күні;

- сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамағаны үшін оның жауапкершілігін қандай жағдайлар жоққа шығара алады;

- куәгерлердің қайсысы оның айғақтарын растай алады.

Көрсетілген сұрақтар тізбесі болжамды болып табылады және қылмыстық істі тергеу кезінде нақты тергеу жағдайын ескере отырып түзетуге жатады.

Жауап алу барысы мен нәтижелерін тіркеу

Жауап алынғандардың көрсеткіштері жауап алу хаттамасында тіркеледі, ол параллель де, жауап алғаннан кейін де жасалуы мүмкін.

Жауап алуға қатысушылардың жауаптары жауап алу хаттамасында барынша егжей-тегжейлі және сөзбе-сөз көрсетілуге тиіс, осы мақсатта жауап алу барысында бейнежазбаны пайдалану орынды. Жауап алушы өзіне қажетті өз қызметін реттейтін нормативтік құжаттарды, атқарушылық іс жүргізуден алынған құжаттарды және сот үкімінің, сот шешімінің немесе өзге де сот актісінің не атқарушылық құжаттың орындалмау бейнесін қайта жасауға мүмкіндік беретін басқа да материалдарды пайдалана алады. Көрсетілген материалдар жауап алу хаттамасына қоса берілуі мүмкін.

Беттестіру

Беттестіру, тексеру тергеу әрекеті ретінде, осы қарама-қайшылықтардың себептерін анықтау үшін бұрын жауап алынған екі адамның айғақтары арасындағы елеулі қайшылықтарды жою мақсатына ие. Бұл ретте, беттестіру жүргізу сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын тұлғаның міндеті емес, құқығы болып табылады (ҚР ҚПК 218-бабының 1-бөлігі).

Бұрын жауап алынған адамдардың айғақтарында қайшылықтардың болуы олардың жалғандығын растамайды. Айғақтардағы Қайшылықтар жауап алынған адамның адасуы немесе оның фактілер мен оқиғаларды дұрыс қабылдамауы нәтижесінде мүмкін. Осы адамдар арасындағы қарым-қатынасты анықтағаннан кейін тергеуші (анықтаушы) қайшылықтардың мәні бойынша әрқайсысынан кезектесіп жауап алуға кіріседі, содан кейін сұрақтар қояды.

Тергеуші жауап алынғандарға және басқа адамдарға бір-біріне сұрақтар қоюға рұқсат бере алады.

Олар тергеу барысында бұрын берген беттестіру қатысушылардың айғақтарын жария етуге немесе осы айғақтардың дыбыстық -, бейнежазбасын шығаруға, мүмкін, олар хаттамада беттестіру барысында хабарлаған айғақтарын тіркегеннен кейін.

Беттестәрі өткізу тактикасының негізі оның психологиялық құрамдас бөліктері болып табылады, оларға мыналар жатады: беттестіру жүргізуде жауап алынатын адамдардың жеке психологиясы; жауап алынатын адамдардың бір-біріне әсері; тергеушінің (анықтаушының) беттестіругеА қатысушыларға әсері.

Бесттестіруді өткізу қажет болған жағдайда жауап алынған екі адамның қайсысы жалған куәлік беретінін анықтаған жөн. Беттестіру барысында жауап алынғандардың әрқайсысының интонациясы, мәнерлі қимылдары, олардың айғақтар арасындағы қайшылықтарға қалай жауап беретіні бойынша тергеуші (анықтаушы) өздері хабарлаған мәліметтердің шынайылығы мен жалғандығын бағалай алады. Беттестіру сонымен қатар жалған куәлік беретін адамға психологиялық әсер етудің тиімді құралы болып табылады.

Беттестіру аяқталғаннан кейін хаттама қатысушыларға оқу үшін ұсынылады немесе олардың өтініші бойынша тергеуші (анықтаушы) оқиды. Қатысушылар хаттаманы толықтыруға және оған міндетті түрде хаттамаға енгізуге жататын түзетулер енгізуге құқылы. Хаттаманың соңында тергеу іс-

әрекетіне қатысушылар хаттамамен қалай танысқанын өз қолдарымен көрсетеді, бұл белгі қатысушылардың қолдарымен куәландырылады. Егер хаттама бірнеше бетте жазылса, бетпе-бет қатысушылар әр бетке бөлек қол қояды.

Алу

Алу іс үшін маңызы бар белгілі бір заттар мен құжаттарды, егер олардың қай жерде және кімде екендігі нақты белгілі болса, сондай-ақ тәркіленуге жататын мүлікті алып қою мақсатында жүргізіледі (ҚР ҚПК 253-бабы).

Іс материалдары бойынша белгіленген нақты деректер, оның ішінде тергеуге қызығушылық танытатын белгілі бір заттар мен құжаттардың қай жерде және кімде бар екендігі қаралады.

Алу тергеушінің (анықтаушының) қандай да бір объектіні беру туралы талабынан басталады, жағдайлардың басым көпшілігінде ерікті сипатта болады. Ол алынатын объектілер сақталатын адам оларды алуға қарсылық білдірген жағдайларда ғана мәжбүрлеп тәртіппен жүргізіледі.

Алу барысы мен нәтижелерінің ғылыми-техникалық құралдарын міндетті түрде қолдана отырып жүргізіледі, қажет болған жағдайда маман мен аудармашы тартылуы мүмкін (ҚР ҚПК 254-бабы).

Қазбаны өндіруге міндетті түрде қатысады (ҚР ҚПК 254-бабы):

- тәркілеу жүргізілетін адамдар не оның отбасының кәмелетке толған мүшелері;

- мекеменің, ұйымның өкілдері, егер алу аталған ұйымдар орналасқан үй-жайларда жүргізілсе.

Алу жүргізу кезінде күдіктінің (қорғауға құқығы бар куәнің) болуы Іс үшін маңызы бар заттар мен құжаттарды іріктеуге, олардың орналасқан жерін анықтауға ықпал етуі мүмкін.

Ойып алуды жүргізудің іс жүргізу тәртібі мыналарды қамтиды (ҚР ҚПК 254-бабы):

- тергеу судьясынан санкция алу қажет болған жағдайларда заңды негіз болып табылатын алу жүргізу туралы қаулы шығару;

- тікелей қазба жұмыстарын жүргізу.

Тактикалық тұрғыдан ойықты үш кезеңге бөлуге болады: дайындық, жұмыс, қорытынды.

Дайындық кезеңінде алу жүргізуге оң нәтиже алу мақсатында сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға:

- жерін (пәтердің, Ұйымның үй-жайын), уақыты мен тұлғасын (азаматтық істер бойынша жауапкер, қылмыстық істер бойынша сотталғандар; арнаулы субъектілер: мемлекеттік органның, мемлекеттік және мемлекеттік емес мекеменің қызметкері) айқындау;

- тергеуші (анықтаушы) жекелеген мамандарды тарту және ол бұрын айқындаған алып қою қатысушыларының шеңберіне (бухгалтер, экономист, инженер, Ақпараттық технологиялар жөніндегі маман, криминалист)тиісті түзетулер енгізу туралы қорытындыға келе алады;

- ойықтың нысанасын және оның жеке белгілерін белгілеу;

- ғылыми-техникалық құралдармен қамтамасыз ету.

Дайындық әрекеттерінің мазмұны тергеушінің (анықтаушының) ақпаратының көлеміне, қалыптасқан тергеу жағдайына, сондай-ақ алынуға жататын құжаттардың немесе заттардың ерекшеліктеріне байланысты.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамға сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыруға дайындық кезінде:

- заңды тұлғаның бухгалтерлік құжаттамасы мен іс қағаздарын зерделеу;

- істің нәтижесіне мүдделі емес бухгалтерлерден, технологтардан, экономистерден техникалық кеңес, анықтамалық мәліметтер алу;

- алынуы мүмкін құжаттар мен заттардың құпиялылық дәрежесін анықтау.

Жұмыс кезеңі алу мазмұны қылмыстық іс үшін маңызы бар белгілі бір заттар мен құжаттарды алып қоюдан тұрады. Заттар мен құжаттарды тікелей алу процесі екі кезеңнен тұрады: объектілерді таңдау және оларды алу.

Көп жағдайда қазба өндірісіне тиісті салада арнайы білімі бар мамандар – тұлғалар (бухгалтер, экономист, инженер, Ақпараттық технологиялар жөніндегі маман, криминалист және т. б.) қатысуы тиіс, олар тергеушінің (анықтаушының) назарын тергеу үшін қызығушылық тудыратын объектілердің белгілеріне аудара алады, ойып алуға жоспарланған объектілердің жасырын байланыстарын анықтай алады қылмыстық іс үшін маңызы бар басқа заттармен және құжаттармен.

Соңғы кезең. Соңғы кезеңде дәлелді мәні фиксацияның толықтығы мен объективтілігіне байланысты.

Алу хаттамасының кіріспе бөлігінде мыналарды көрсету қажет:

- хаттаманы жасау орны мен уақыты (ойып алудың басталуы мен аяқталуы);

- хаттама жасаған адамның толық деректері;

- қылмыстық іс үшін маңызы бар, алып қою қажет заттар мен құжаттар;

- қатысушы тұлғалардың құқықтары мен міндеттері.

Хаттаманың сипаттамалық бөлігінде ойықтар тіркеледі:

- тергеушінің (анықтаушының) адамға алу жүргізу туралы қаулы беру фактісі;

- тергеушінің (анықтаушының) адамға қылмыстық іс үшін маңызы бар құжаттарды өз еркімен беруді ұсыну фактісі;

- үй-жайында алу жүргізіліп жатқанын көрсете отырып, адамның құжаттарды өз еркімен не мәжбүрлеп беру фактісі;

- қазу өндірісінің мән-жайлары.

Алу хаттамасының қарар бөлігінде:

- түсіру барысында фототүсірілім, бейне -, аудиожазба жүргізілді ме;

- осы тергеу әрекетіне қатысқан барлық адамдарға танысу үшін алу хаттамасын ұсыну фактісі.

Алынатын барлық заттар саны, өлшемі, салмағы, жеке белгілері және мүмкіндігінше құны нақты көрсетілген хаттамада көрсетілуге тиіс (ҚР ҚПК 255-бабы).

Хаттама жасалғаннан кейін сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам жария етеді, сондай-ақ онда жасалған жазбалардың дұрыстығы тергеушінің (анықтаушының) және заттай дәлелдемелерді өндіріп алуға қатысатын адамдардың (куәгерлер, маман) қолымен куәландырылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы ұсынымдар процестік күрделілігі жоғары істердің үш санаты бойынша прокурорлық қадағалау стандарттарын жүйелейді. Бірыңғай қадағалау алгоритмі, үш арнайы модуль және практикалық құралдар жүйесі сотқа дейінгі іс жүргізудің әрбір кезеңінде дәйекті және толық қадағалау мүмкіндігін қамтамасыз ететін өзара байланысты әдіснамалық жүйені құрайды.

Сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін не атқарушылық құжатты орындамауға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеу жөніндегі көрсетілген әдістемелік ұсынымдарды ұстана отырып, осы санаттағы қылмыстық істер бойынша жекелеген іс жүргізу іс-әрекеттерін жүргізудің практикалық дағдыларын бекітуге және игеруге, сондай-ақ аталған қылмыстарды қысқа мерзімде сапалы тергеп-тексеруге мүмкіндік береді.

Әдістемелік ұсынымдар Заңтану, криминология, қылмыстық процесс, жедел-іздестіру қызметі теориясы салаларында, сондай-ақ полиция мен прокуратура қызметкерлерін даярлау және біліктілігін арттыру кезінде құқық қорғау жүйесінің білім беру ұйымдарының оқу процесінде пайдаланылуы мүмкін.

Қосымша 1

ҚР ҚК 430-БАБЫ БОЙЫНША ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТІ ЗЕРДЕЛЕУ КЕЗІНДЕ ПРОКУРОРДЫҢ ӘМБЕБАП ЧЕК-ПАРАҒЫ

Санатына қарамастан барлық қылмыстық істер бойынша қолданылады.
Әрбір қадағалау тексерісі кезінде толтырылады.
Қадағалау ісіне қоса беріледі.

Қылмыстық іс № _____
Қылмыстық қудалау органы: _____
Тергеуші: _____
Тексеру күні: _____

№	Бақылау позициясы	Белгі
1	Материал СДТБТ заңда белгіленген тәртіппен тіркелген	□
2	Заңды күшіне енген сот актісінің не атқарушылық құжаттың болуы анықталды	□
3	Сот актісі белгіленген тәртіппен орындауға ұсынылды	□
4	Атқарушылық іс жүргізудің болуы тексерілді және оның материалдары талап етілді	□
5	Борышкерге сот актісін орындау қажеттілігі туралы тиісті түрде хабарланғаны анықталды	□
6	Материалдарда борышкердің әкімшілік және қылмыстық жауаптылық туралы жазбаша ескертулері бар	□
7	Сот актісін алты айдан артық орындамау фактісі тексерілді	□
8	Борышкердің сот актісін орындауының нақты мүмкіндігі анықталды	□
9	Борышкердің табысының, мүлкінің жоқтығы не орындауға өзге де объективті кедергілер туралы дәлелдері тексерілді	□
10	Мемлекеттік кірістер органдарынан борышкердің табысы туралы мәліметтер талап етілді	□
11	Банктік шоттардың, салымдардың болуы және ақша қаражаттарының қозғалысы туралы мәліметтер талап етілді	□
12	Тіркелген жылжымайтын мүліктің болуы тексерілді	□
13	Көлік құралдарының және өзге де құнды мүліктің болуы тексерілді щества	□
14	Атқарушылық іс жүргізуді қозғағаннан кейін мүлікті иеліктен шығару фактілері анықталды	□
15	Мүлікті туыстарына не аффилиирленген тұлғаларға қайта ресімдеу туралы мәліметтер тексерілді	□

16	Сот актісін орындаудан қасақана жалтару белгілері анықталды	□
17	Кірістерді, мүлікті және басқа активтерді жасыру туралы нұсқалар тексерілді	□
18	Өндіріп алушыдан, сот орындаушысынан және маңызды ақпараты бар өзге де адамдардан жауап алынды	□
19	Атқарушылық іс жүргізудің барлық материалдары алынды және зерделенді а	□
20	ҚР ҚК-нің 430-бабы белгілерінің болуы тұрғысынан борышкердің іс-әрекетіне құқықтық баға берілді	□
21	ҚР ӘҚБтК-нің 669-бабы бойынша іс-әрекетті саралау үшін негіздер алынып тасталды	□
22	Қылмыстық құқық бұзушылықтардың арнайы құрамы бойынша біліктілік алынып тасталды (ҚР ҚК 139, 152, 431-баптары және т. б.)	□
23	Сот актісін орындау мүмкін остігі туралы қорғаудың барлық нұсқалары тексерілді	□
24	ҚР ҚПК-нің 113-бабына сәйкес дәлелдеуге жататын барлық мән-жайлар анықталды	□
25	Жиналған дәлелдер салыстырмалылық, рұқсат ету және сенімділік талаптарына сәйкес келеді	□
26	Залалдың орнын толтыруды және сот актісін орындауды қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылданды	□
27	Прокурордың нұсқаулары орындалды және олардың орындалу нәтижелері көрсетілді	□
28	Іс жүргізу шешімі нақты мән жайлар мен заңнама талаптарына сәйкес келеді	□

Қосымша 2

ӨЗІН-ӨЗІ БАҚЫЛАУ СҰРАҚТАРЫ

1. Сот актілерін орындамаудың қоғамдық қауіптілігі неде?
2. Сот шешімдерінің орындалуы құқық үстемдігін қамтамасыз етуде қандай рөл атқарады?
3. Сот актілерін орындамау үшін жауаптылықты қандай нормативтік құқықтық актілер реттейді?
4. ҚР ҚК 430-бабында көзделген қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасына қандай элементтер кіреді?
5. Сот актілерін орындамаудың қандай типтік тәсілдері кездеседі?
6. Қылмыстың бастапқы көрінісін қалыптастыруға қандай мәліметтер негіз болады?
8. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға қандай себептер мен негіздер жеткілікті?
9. Қандай жағдайларда қылмыстық қудалауды бастау мүмкін емес?
10. Қылмыс туралы арыздар мен хабарламаларды тіркеуге қандай талаптар қойылады?
11. Сот орындаушысының қылмыстық істі бастауға ықпалы қандай?
12. Материалдарды құқық қорғау органдарына жолдау кезінде қандай қателіктер кездеседі?
13. Осы санаттағы істер бойынша қандай мән-жайлар дәлелдеуге жатады?
13. Қылмыстық-процестік заңнамаға сәйкес дәлелдеу пәніне не кіреді?
14. Сот актісін орындамау кезінде адамның кінәсі қалай анықталады?
15. Қандай мән-жайлар қылмыстық жауаптылықты жоққа шығарады?
16. Тікелей қасақаналықтың бар екендігін қандай белгілер дәлелдейді?
18. Тергеу барысында қандай дәлелдеме көздері пайдаланылады?
19. Қандай мемлекеттік органдар мен ұйымдарға сұрау салулар жіберіледі?
20. Банктік және қаржылық деректердің дәлелдеудегі рөлі қандай?
21. Табыстар мен мүлікті жасыру фактісін қандай дәлелдемелер растайды?
22. Тергеудің жалпы алгоритмі қандай кезеңдерден тұрады?
23. Тергеу барысында қандай типтік жағдайлар туындайды?
24. Күдікті жасырынған жағдайда қандай шаралар қабылданады?
25. Кінәсін мойындаған жағдайда тергеу ерекшелігі неде?
26. Тергеуге қарсы әрекет болған кезде қандай тәсілдер қолданылады?
28. Жауап алу процесі қандай кезеңдерден тұрады?
29. Күдіктіні жауап алу кезінде қандай тактикалық әдістер қолданылады?
30. Сот орындаушысын жауап алудың ерекшеліктері қандай?

31. Жауап алу хаттамасын рәсімдеу кезінде қандай қателіктерге жол беріледі?

34. ҚР ҚК 430-бабы бойынша қылмыстарды тергеп-тексерудің ерекшелігі неде?

35. Құқық қолдану тәжірибесінде қандай проблемалар туындайды?

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы (2026 жылы 15 наурызда республикалық референдумда қабылданды). [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=Ш05029 (жүгінген күні: 20.04.2026).

2 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/ docs/K140000022 (жүгінген күні: 20.04.2026).

3 Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).

4 Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 2015 жылғы 31 қазандағы № 377-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).

5 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ. [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).

6 «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» 2010 жылғы 2 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңы. [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).

7 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 12 «Сот актілерін орындамағаны үшін жауаптылық туралы» нормативтік қаулысы [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1410000226 (жүгінген күні: 20.04.2026).

8 Борчашвили И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме. Ерекше бөлік. 2 – том. – 860 б.

9 Рахметов С.М., Рогов И. И. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Алматы, 2016. – 264 с.

10 Когамов М.Ч. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан. 2014 года. Том 2. Особенная часть. Алматы: «Жеты жарғы», 2022. - 680 с.